

**ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ**

---

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο και Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2017-2018

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**  
**της Ζωής Δ. Καφαντόγια**  
**A.M.: 7340012117008**

**«Προβλήματα νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του κληρονομικού  
διεθνούς δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης»**

**Επιβλέποντες:**

Καθηγητής κ. Χαράλαμπος Παμπούκης

Αθήνα, 30.11.2018

Copyright © [Ζωή Δ. Καφαντόγια, 30/11/2018]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

## **ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ**

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους καθηγητές μου στο μεταπτυχιακό κ. Χαράλαμπο Παμπούκη και κυρίως την κα. Χρυσαφώ Τσούκα για την υποστήριξη και τη βοήθεια που μου προσέφερε κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Οι γνώσεις της, η προθυμία της και η στήριξή της με βοήθησαν, ώστε να συνεχίσω και φέρω εις πέρας αυτό το απαιτητικό έργο.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου οι οποίοι με στήριξαν και στάθηκαν στο πλευρό μου καθόλη την προσπάθειά μου για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους μου και τα άτομα που ήταν δίπλα μου το διάστημα αυτό.

## ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

|         |                                                |
|---------|------------------------------------------------|
| Αρθρ.   | Άρθρο                                          |
| ΑΚ      | Αστικός Κώδικας                                |
| ΑΠ      | Άρειος Πάγος                                   |
| ΔΕΕ     | Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης               |
| ΔΕΚ     | Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων           |
| Εδ.     | Εδάφιο                                         |
| ΕΕ.     | Ευρωπαϊκή Ένωση                                |
| Επ.     | Επόμενα                                        |
| Ιδ.δ.δ. | Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο                        |
| Ν.      | Νόμος                                          |
| Όπ.π.   | Όπως παραπάνω                                  |
| Παρ.    | Παράγραφος                                     |
| Σ.      | Σελίδα                                         |
| ΣΛΕΕ    | Σύμβαση για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκή Ένωσης |
| Στοιχ.  | Στοιχείο                                       |
| BGB     | Bürgerliches Gesetzbuch                        |
| MPI     | Max Planck Institute                           |

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

|                                                                                                                                                                                             |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b> .....                                                                                                                                                                       | 1  |
| <b>Μέρος Ι: Η φυσιολογία του Κανονισμού</b> .....                                                                                                                                           | 3  |
| Α. Η θέσπιση του Κανονισμού 650/2012: Οι επιρροές από τις συμβάσεις της Χάγης και η προώθηση των στόχων της ΕΕ .....                                                                        | 3  |
| i) Το πλαίσιο και οι στόχοι της Ε.Ε. ....                                                                                                                                                   | 3  |
| ii) Οι Συμβάσεις της Χάγης και η σημασία τους στη διαμόρφωση του Κανονισμού 650/2012 .....                                                                                                  | 7  |
| iii) Η διαδικασία και ο σκοπός θέσπισης του Κανονισμού 650/2012 .....                                                                                                                       | 7  |
| Β. Κύρια στοιχεία του Κανονισμού .....                                                                                                                                                      | 11 |
| i) Η αρχή της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής .....                                                                                                                                      | 11 |
| ii) Ο σύνδεσμος της συνήθους διαμονής .....                                                                                                                                                 | 15 |
| iii) Η δυνατότητα επιλογής δικαίου .....                                                                                                                                                    | 20 |
| Γ. Το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού .....                                                                                                                                                  | 26 |
| <b>Μέρος ΙΙ: Ο νομικός χαρακτηρισμός ως στοιχείο καθοριστικό του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού</b> .....                                                                                  | 30 |
| Α. Νομικός Χαρακτηρισμός .....                                                                                                                                                              | 30 |
| i) Νομικός χαρακτηρισμός στο πεδίο του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου .....                                                                                                                     | 31 |
| ii) Νομικός χαρακτηρισμός στο πεδίο του Ευρωπαϊκού δικαίου .....                                                                                                                            | 34 |
| Β. Η φύση και ο τρόπος μεταβίβασης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων κατά την κληρονομική διαδοχή: Η απόφαση του ΔΕΕ επί της υποθέσεως C-218/16 .....                                             | 38 |
| i) Γενικές παρατηρήσεις σχετικά με τη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχείο ια' του Κανονισμού .....                                                                                         | 38 |
| ii) Εμπράγματα δικαιώματα και τρίτες χώρες .....                                                                                                                                            | 41 |
| iii) Η απόφαση Kubicka (C-218/16) και η σημασία της για την αξιολόγηση του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. ια' του Κανονισμού .....                                                                  | 46 |
| Γ. Η κληρονομική διαδοχή στις προσωπικές και κεφαλαιουχικές εταιρίες: Η απόφαση ΑΠ 1421/14 .....                                                                                            | 53 |
| i) Γενικές παρατηρήσεις για το άρθρο 1 παρ. 2 στοιχείο η' του Κανονισμού .....                                                                                                              | 53 |
| ii) Έννοια της κληρονομικής διαδοχής στον Κανονισμό .....                                                                                                                                   | 54 |
| iii) Ανάγκη νομικού χαρακτηρισμού της έννομης σχέσης .....                                                                                                                                  | 56 |
| iv) Εσωτερικό δίκαιο και νομολογία .....                                                                                                                                                    | 57 |
| v) Η εναλλακτική πρόταση του Max Planck Institute και η αξιολόγηση του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. η' του Κανονισμού .....                                                                       | 60 |
| Δ. Η περίπτωση των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων και Κανονισμός: Σημεία τριβής του Κανονισμού 650/2012 και των Κανονισμών 2016/1103 και 2016/1104 ..... | 64 |

|                                                                                        |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| i) Γενικές παρατηρήσεις για το στοιχείο δ' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού 650/2012 | 64 |
| ii) Η συμβολή του ΔΕΕ: Υπόθεση Mahnkopf (C-558/16)                                     | 65 |
| iii) Ο νομικός χαρακτηρισμός της έννοιας «περιουσιακές σχέσεις των συζύγων»            | 68 |
| iv) Αξιολόγηση του στοιχ. δ' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού                        | 70 |
| <b>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</b>                                                                    | 73 |
| <b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</b>                                                                    | 76 |

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κληρονομικό διεθνές δίκαιο αποτελούσε ανέκαθεν ένα ακανθώδες και πολύπλοκο ζήτημα, η εναρμόνιση του οποίου είχε απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τόσο τα κράτη, όσο και την Ευρωπαϊκή Ένωση (στο εξής Ε.Ε.). Η συνθετότητα του δικαίου αυτού οφείλεται κυρίως στην ποικιλομορφία των κανόνων του ουσιαστικού, αλλά και του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (στο εξής ιδ.δ.δ) των κρατών οι οποίοι υποδεικνύουν το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο, καθώς και στον μεγάλο αριθμό των Αρχών που είναι πιθανό να εμπλακούν στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής. Ανά τα χρόνια τα κράτη επιχείρησαν την εναρμόνιση των κανόνων του κληρονομικού διεθνούς δικαίου μέσω της δημιουργίας διεθνών Συμβάσεων, οι οποίες όμως δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Έπειτα από πολλές προσπάθειες τα κράτη από κοινού με τα όργανα της Ε.Ε. κατάφεραν να εκπονήσουν τον Κανονισμό 650/2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου.

Ο Κανονισμός 650/2012, ένα από τα αρτιότερα και συνθετότερα ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα, αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Συγκεκριμένα, η εργασία επικεντρώνεται στο εφαρμοστικό πεδίο του Κανονισμού, δηλαδή στο άρθρο 1 αυτού, και καταπιάνεται με τα προβλήματα νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του κληρονομικού διεθνούς δικαίου. Σκοπός της είναι να καταδείξει πώς, ακόμη και στο πλαίσιο ενός τόσο ενδελεχώς επεξεργασμένου κειμένου, μπορεί να ανακύψουν ζητήματα σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του και την ερμηνεία των εννοιών του, τα οποία πολλές φορές δημιουργούν προβλήματα εφαρμογής του Κανονισμού και να εκτιμήσει τις υιοθετηθείσες από αυτόν λύσεις. Τα προβλήματα αυτά καλείται να επιλύσει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής ΔΕΕ) ως το μοναδικό αρμόδιο όργανο για την ερμηνεία και τον νομικό χαρακτηρισμό των ευρωπαϊκών κειμένων.

Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος αναλύονται οι λόγοι που ώθησαν την Ε.Ε. στη δημιουργία του εν λόγω κειμένου, καθώς και οι στόχοι του Κανονισμού (κεφάλαιο Α). Έπειτα παρατίθενται οι κύριες έννοιες και στοιχεία αυτού, τα οποία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην κατανόηση του κυρίως θέματος της εργασίας (κεφάλαιο Β), και τέλος αναλύεται το εφαρμοστικό πεδίο του Κανονισμού (κεφάλαιο Γ). Το δεύτερο και κύριο μέρος της εργασίας ξεκινά με την ανάλυση του μηχανισμού του νομικού χαρακτηρισμού σε ευρωπαϊκό και ιδιωτικοδιεθνολογικό επίπεδο (κεφάλαιο Α) και προχωρά στον εντοπισμό των

προβλημάτων που έχουν ανακύψει. Το κεφάλαιο Β αφορά το ζήτημα του νομικού χαρακτηρισμού που προέκυψε στο πεδίο του εμπραγμάτου δικαίου και πώς αυτό επιλύθηκε νομολογικά από το ΔΕΕ (C-218/16). Στο ίδιο πνεύμα κινείται και το κεφάλαιο Γ, το οποίο καταπιάνεται με ζητήματα νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του εταιρικού δικαίου, όπως αυτά αναδείχθηκαν από την ελληνική νομολογία και συγκεκριμένα από την απόφαση 1421/2014 του Αρείου Πάγου. Το δεύτερο μέρος ολοκληρώνεται με την ανάδειξη των προβλημάτων του νομικού χαρακτηρισμού που ανέκυψαν στο πλαίσιο των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων μέσω της απόφασης C-558/16 του ΔΕΕ. Τέλος, η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα της ανάλυσης του εν λόγω αντικειμένου.

## **Μέρος I: Η φυσιολογία του Κανονισμού**

### **A. Η θέσπιση του Κανονισμού 650/2012: Οι επιρροές από τις συμβάσεις της Χάγης και η προώθηση των στόχων της ΕΕ**

#### **i) Το πλαίσιο και οι στόχοι της Ε.Ε.**

Η Ε.Ε. δημιουργήθηκε από τα κράτη με σκοπό να αποτελέσει έναν ενιαίο οικονομικό χώρο στον οποίο η κυκλοφορία των αγαθών, των υπηρεσιών, των εργαζομένων, αλλά και του κεφαλαίου θα διενεργείται ελεύθερα και απρόσκοπτα μεταξύ των κρατών μελών<sup>1</sup>. Η επιθυμία αυτή των κρατών για την επίτευξη οικονομικής ενοποίησης και συνεργασίας, καθώς και της απλούστευσης των τυπικών και ουσιαστικών διαδικασιών κατά τη διενέργεια εμπορικών συμφωνιών και συναλλαγών μεταξύ τους, αποτελούσε μέχρι πριν λίγα χρόνια την κύρια λειτουργία της Ε.Ε. και τα παραγόμενα, από τα αρμόδια όργανα αυτής, νομοθετήματα ρύθμιζαν αποκλειστικά τα εν λόγω ζητήματα.

Ωστόσο οι προσωπικές ανάγκες των εργαζομένων που μετακινούνταν μέσα στην Ε.Ε. συνεχώς αυξάνονταν, γι αυτό κρίθηκε απαραίτητο να ρυθμιστούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ζητήματα που αφορούν την προσωπική κατάσταση των ατόμων. Συγκεκριμένα, οι πολίτες των κρατών μελών που μετακινούνταν ή εγκαθίσταντο σε κάποιο άλλο κράτος μέλος λόγω της εργασίας τους δημιουργούσαν στο εκεί κράτος, πέρα από εργασιακές σχέσεις, και προσωπικές, οι οποίες όμως δε ρυθμιζόνταν ενιαία από την Ε.Ε. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ύπαρξη αβεβαιότητας ως προς το δίκαιο που θα διέπει τις εν λόγω έννομες σχέσεις και κατ' επέκταση τη δημιουργία χωλών και πολύπλοκων καταστάσεων. Ως πρώτο βήμα προς την επίλυση των θεμάτων αυτών ήταν η απόδοση σε όλους τους πολίτες των κρατών μελών μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ιθαγένειας, η οποία προέβλεπε μια σειρά δικαιωμάτων και ελευθεριών για όλους του πολίτες της Ε.Ε.

Τα τελευταία χρόνια όμως, ως μια περαιτέρω προσπάθεια της Ε.Ε. για την επίλυση των ζητημάτων αυτών που προκύπτουν σε προσωπικό επίπεδο από τη μετακίνηση των ευρωπαίων πολιτών, έχει προωθηθεί η νομοθετική ενοποίηση των αντίστοιχων πεδίων του δικαίου με την έκδοση Κανονισμών. Οι σκοποί της Ε.Ε. έχουν πάντοτε πλέον να επικεντρώνονται αποκλειστικά στο οικονομικό πεδίο και έχουν επεκταθεί και στις προσωπικές σχέσεις των ευρωπαίων πολιτών. Πλέον επιχειρείται η ενοποίηση των κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου των κρατών μελών, καθώς και η απρόσκοπτη μετακίνηση των δικαστικών αποφάσεων που εκδίδονται από τα κράτη μέλη. Θεμέλιο της ενοποίησης αυτής αποτελεί η ύπαρξη ενός ενιαίου

---

<sup>1</sup> J.Gray, Identifying the impetus behind the Europeanisation of the Private International Law rules on Family Matters and Succession, European Journal of Law Reform 17 (2015), p.341, (σ. 342).

χώρου ασφάλειας, δικαιοσύνης και ελευθερίας<sup>2</sup>, τον οποίο η Ε.Ε. είχε ήδη καταφέρει να δημιουργήσει προς εξυπηρέτηση των αρχικών οικονομικών της σκοπών<sup>3</sup>.

Προκειμένου να διατηρηθεί και να αναπτυχθεί περαιτέρω ο χώρος αυτός ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, η Ε.Ε. έχει προχωρήσει στη θέσπιση μέτρων στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, οι οποίες όμως διέπονται από κάποιο στοιχείο αλλοδαπότητας και έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις<sup>4</sup>. Η προσπάθεια αυτή δεν περιορίζεται αποκλειστικά στον τομέα των δικαστικών αποφάσεων, αλλά εκτείνεται και στο εφαρμοστέο δίκαιο που διέπει τις αστικές και εμπορικές σχέσεις των ευρωπαίων πολιτών, καθώς και στα ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας. Αυτό αποτυπώνεται ρητώς και στο άρθρο 81 παρ. 2 στοιχ. γ' της ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο: *«το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, λαμβάνουν μέτρα, ιδίως όταν αυτό είναι απαραίτητο για την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, με τα οποία διασφαλίζεται η συμβατότητα των κανόνων που εφαρμόζονται στα κράτη μέλη όσον αφορά στην άρση των συγκρούσεων ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο και τη δικαιοδοσία»*.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η επιθυμία της Ε.Ε. να επεκτείνει τον ενιαίο αυτό χώρο ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης σε ζητήματα που αφορούν τις αστικές υποθέσεις των ευρωπαίων πολιτών πηγάζει από τον ήδη υπάρχοντα και αρχικό σκοπό της για την ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Η δημιουργία ενιαίων κανόνων ιδ.δ.δ. στους τομείς του δικαίου που διέπουν τις αστικές υποθέσεις των ευρωπαίων πολιτών εξασφαλίζει ασφάλεια δικαίου και προβλεψιμότητα και κατ' επέκταση προωθεί τη μετακίνηση των ατόμων στο εσωτερικό της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απρόσκοπτη και ομαλότερη λειτουργία της

---

<sup>2</sup> Η επιθυμία της Ε.Ε. για τη δημιουργία του χώρου αυτού αποτυπώνεται στο άρθρο 61 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στο οποίο προβλέπεται ότι: «Για την προοδευτική εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, το Συμβούλιο θεσπίζει: α) εντός πέντε ετών από την έναρξη ισχύος της συνθήκης του Άμστερνταμ, μέτρα για την εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων σύμφωνα με το άρθρο 14, σε συνδυασμό με άμεσα συνδεδεμένα με αυτή συνοδευτικά μέτρα για τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο και τη μετανάστευση σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 62 σημεία 2 και 3, και του άρθρου 63 σημείο 1 στοιχείο α) και σημείο 2 στοιχείο α), καθώς και μέτρα για την πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 31 στοιχείο ε) της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση· β) άλλα μέτρα στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και της διαφύλαξης των δικαιωμάτων υπηκόων τρίτων χωρών, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 63· γ) μέτρα στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις, όπως προβλέπονται στο άρθρο 65· δ) κατάλληλα μέτρα για την προώθηση και την ενίσχυση της διοικητικής συνεργασίας, όπως προβλέπεται στο άρθρο 66· ε) μέτρα στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, προκειμένου να επιτευχθεί υψηλό επίπεδο ασφάλειας μέσω της πρόληψης και της καταστολής της εγκληματικότητας στην Ένωση, σύμφωνα με τις διατάξεις της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση».

<sup>3</sup> J.Gray, Identifying the impetus behind the Europeanisation of the Private International Law rules on Family Matters and Succession, *όπ.π.*, σ. 343.

<sup>4</sup> Η πρακτική αυτή που ακολουθείται από την Ε.Ε. είναι πάγια και αποτυπώνεται σε κάθε νομοθετικό κείμενο το οποίο εκδίδεται από τα αρμόδια όργανά της. Ενδεικτικά αναφέρεται η σκέψη 1 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012, σύμφωνα με την οποία: «Η Ένωση έχει θέσει ως στόχο τη διατήρηση και την ανάπτυξη ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, εντός του οποίου εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων. Για την προοδευτική δημιουργία αυτού του χώρου, η Ένωση θα πρέπει να θεσπίσει μέτρα στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις, ειδικότερα εφόσον είναι αναγκαίο για την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς».

εσωτερικής αγοράς, η οποία αποτελεί κύρια προϋπόθεση για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της Ε.Ε.

Επομένως τα ζητήματα των αστικών υποθέσεων, καθώς και ο τομέας του ιδ.δ.δ. βρίσκονται σε μια έντονη περίοδο εξευρωπαϊσμού, η οποία προβλέπεται να συνεχιστεί τα επόμενα χρόνια<sup>5</sup>. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται σε τομείς διαφορετικών δικαίων μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται το οικογενειακό δίκαιο, οι αδικοπραξίες, οι συμβάσεις, αλλά και το κληρονομικό δίκαιο το οποίο μας απασχολεί στην περίπτωση αυτή. Όσον αφορά στο κληρονομικό δίκαιο κρίθηκε αναγκαίο να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες που συναντούν οι ευρωπαίοι πολίτες, οι οποίοι ασκούν το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας, στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής που έχει διασυνοριακές επιπτώσεις<sup>6</sup>, καθώς οι υπάρχοντες εθνικοί κανόνες σύγκρουσης του ιδ.δ.δ. των κρατών μελών δεν παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ τους<sup>7</sup>.

## **ii) Οι Συμβάσεις της Χάγης και η σημασία τους στη διαμόρφωση του Κανονισμού 650/2012**

Η καθιέρωση ενός ενοποιημένου νομοθετικού πλαισίου για τα ζητήματα της κληρονομικής διαδοχής είχε απασχολήσει από πολύ νωρίς τα κράτη. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής εκπονήθηκαν υπό την αιγίδα της Συνδιασκέψεως της Χάγης τρεις διαφορετικές Συμβάσεις προκειμένου να ρυθμιστούν τα ζητήματα αυτά και να δημιουργηθούν κοινές κατευθυντήριες γραμμές. Πριν από τη δημιουργία και την εφαρμογή του νέου Κανονισμού, η κάθε μια από αυτές ρύθμιζε διαφορετικά πεδία της κληρονομικής διαδοχής, όμως δεν είχαν όλες την ίδια απήχηση μεταξύ των κρατών.

Αρχικά η Σύμβαση της Χάγης του 1961 για τις συγκρούσεις νόμων, που αφορούσαν τον τύπο διατάξεων της διαθήκης, ήταν αυτή που γνώρισε τη σημαντικότερη επιτυχία. Κυρώθηκε από μεγάλο αριθμό κρατών, συμπεριλαμβανομένων και 16 κρατών μελών<sup>8</sup>, και πολλές από τις διατάξεις της έχουν υιοθετηθεί από τον Κανονισμό<sup>9</sup>. Η κύρια επιρροή της σε αυτόν εντοπίζεται

<sup>5</sup> J.Gray, Identifying the impetus behind the Europeanisation of the Private International Law rules on Family Matters and Succession, *όπ.π.*, σ. 341.

<sup>6</sup> Η ανάγκη αυτή τονίζεται και στη σκέψη 7 εδ. α' του Κανονισμού 650/2012.

<sup>7</sup> R.Frimston, The European Union Succession Regulation No. 650/2012, 33 Est. Tr. & Pensions J. 100 (2013), pp.100, (σ.101).

<sup>8</sup> Η Σύμβαση της Χάγης του 1961 εξακολουθεί να βρίσκεται σε ισχύ και μετά την εφαρμογή του Κανονισμού 650/2012, δεν ρυθμίζει όμως το τυπικό κύρος των κληρονομικών συμβάσεων οι οποίες διέπονται πλέον από το άρθρο 27 του Κανονισμού. Συγκεκριμένα πολλά κράτη συνεχίζουν να την εφαρμόζουν, μεταξύ των οποίων και η Γερμανία (βλ. R.Warner and N.Fenner, Anwendung der EU-Erbrechtsverordnung in Deutschland, FamRZ 2015, pp.1668-1674).

<sup>9</sup> Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition

στο κεφάλαιο III, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται διατάξεις σχετικά με το ουσιαστικό και τυπικό κύρος των διατάξεων της τελευταίας βούλησης που συντάσσονται εγγράφως<sup>10</sup>.

Την ανωτέρω Σύμβαση ακολούθησε η Σύμβαση της Χάγης του 1973 σχετικά με τη διεθνή διοίκηση κληρονομιών περιουσιών αποθανόντων προσώπων. Η εν λόγω σύμβαση κυρώθηκε από τρία μόνο κράτη<sup>11</sup>, αποτέλεσε όμως πρότυπο για τη δημιουργία και την ένταξη στον Κανονισμό του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου<sup>12</sup>. Έπειτα η Συνδιάσκεψη της Χάγης προχώρησε στη δημιουργία της Σύμβασης της Χάγης του 1989 για το εφαρμοστέο δίκαιο στην διαδοχή αιτία θανάτου. Παρά τις αρχικές προσπάθειες να θεσπιστούν ενιαίοι κανόνες για τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου στην κληρονομική διαδοχή, η Σύμβαση αυτή δε γνώρισε μεγάλη επιτυχία. Αντιθέτως, αντιμετωπίστηκε αρνητικά από τα κράτη, κυρώθηκε μόνο από το ολλανδικό κράτος και, ως εκ τούτου, δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ<sup>13</sup>.

Η αποτυχία της Σύμβασης του 1989 οφείλεται κυρίως στις ρηξικέλευθες διατάξεις που περιελάμβανε και οι οποίες οδήγησαν τη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών, τα οποία ήταν και μέλη της Συνδιάσκεψης της Χάγης, να μην την υπογράψουν<sup>14</sup>. Από τη στάση αυτή των κρατών καθίσταται σαφές ότι εκείνο το χρονικό διάστημα δεν ήταν ακόμα έτοιμα να παραμερίσουν τις πολιτισμικές και δικαιοτικές διαφορές τους, με αποτέλεσμα αυτές να αποτελέσουν εμπόδιο στην επικράτηση των διατάξεων της Σύμβασης του 1989 και κατ' επέκταση στη δημιουργία ενός ενιαίου δικαιοκού πλαισίου για την κληρονομική διαδοχή<sup>15</sup>. Παρόλα αυτά, η συμβολή της Σύμβασης αυτής στη διαμόρφωση του Κανονισμού ήταν καθοριστική<sup>16</sup>, καθώς υπήρξε η κύρια πηγή έμπνευσης των διατάξεων που ρυθμίζουν το εφαρμοστέο δίκαιο<sup>17</sup>.

Οι παραπάνω Συμβάσεις δεν είχαν την αναμενόμενη αποδοχή από τα κράτη, αποτελούν όμως σημαντικά νομοθετικά κείμενα πάνω στα οποία βασίστηκε η δημιουργία του Κανονισμού

---

and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, *RabelsZ* Bd. 74 (2010) S. 522–720 2010 Mohr Siebeck – ISSN 0033-7250, (σ.525).

<sup>10</sup> Συγκεκριμένα αναφέρονται τα άρθρα 26 και 27 του Κανονισμού 650/2012.

<sup>11</sup> Τα κράτη αυτά ήταν η Πορτογαλία, η Σλοβακία και η Τσεχική Δημοκρατία.

<sup>12</sup> *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession*, όπ.π., σ.525.

<sup>13</sup> Πρόταση Κανονισμού σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, COM (2009) 154 τελικό, υπό 3.2.

<sup>14</sup> *Ε.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), *Αρμ* 2014, σ. 377 επ., (σ.378).

<sup>15</sup> *J.Gray*, Identifying the impetus behind the Europeanisation of the Private International Law rules on Family Matters and Succession, όπ.π., σ. 351.

<sup>16</sup> *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession*, όπ.π., σ.525.

<sup>17</sup> Ο λόγος γίνεται για το κεφάλαιο III του Κανονισμού 650/2012 και κυρίως για τα άρθρα 21, 22 και 23 αυτού.

650/2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου<sup>18</sup>. Η επιρροή τους ως προς τις λύσεις που υιοθετήθηκαν στον Κανονισμό είναι αδιαμφισβήτητη και η αξία και ο σεβασμός που τους αποδίδεται από τον Κανονισμό αποτυπώνεται στη σκέψη 73 του προοιμίου<sup>19</sup>. Γι αυτό κρίθηκε απαραίτητο να αναφερθούν στο πλαίσιο της διπλωματικής αυτής εργασίας.

### **iii) Η διαδικασία και ο σκοπός θέσπισης του Κανονισμού 650/2012**

Η εναρμόνιση των κανόνων σύγκρουσης στο πεδίο του κληρονομικού δικαίου άρχισε να αποτελεί κύρια προτεραιότητα της Ε.Ε. το 1998. Στο πλαίσιο αυτό εκδόθηκε το 2002 η έκθεση των Dörner και Lagarde, ενώ το 2005 εκδόθηκε η Πράσινη Βίβλος για την κληρονομική διαδοχή και διαθήκη<sup>20</sup>. Στο διάστημα αυτό πραγματοποιήθηκαν αρκετές διαβουλεύσεις μεταξύ των κρατών μελών, των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. και των πολιτών με σκοπό την κατάρτιση της πρότασης του Κανονισμού<sup>21</sup>. Έπειτα από πολυετείς προσπάθειες εκπονήθηκε ο Κανονισμός 650/2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου<sup>22</sup>, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 17 Αυγούστου του 2015<sup>23</sup>.

Η εκπόνηση του Κανονισμού δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Προκειμένου να διαμορφωθεί η πρόταση για τον Κανονισμό μεσολάβησαν 5 χρόνια από την έκδοση της Πράσινης Βίβλου. Η

<sup>18</sup> Χ.Παμπούκης, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, σε Χ.Παμπούκης (επιμ.), Κληρονομικό διεθνές δίκαιο: κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού ΕΕ 650/2012, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σ. 4.

<sup>19</sup> Σύμφωνα με τη σκέψη 73 εδ. α' του προοιμίου του Κανονισμού ορίζεται ότι: «Η τήρηση των διεθνών δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν τα κράτη μέλη συνεπάγεται ότι ο παρών Κανονισμός δε θα πρέπει να επηρεάζει την εφαρμογή διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει ένα ή περισσότερα κράτη μέλη κατά τη χρονική στιγμή της θέσπισης του παρόντος Κανονισμού. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη που είναι συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης της Χάγης, της 5ης Οκτωβρίου 1961, σχετικά με τις συγκρούσεις νόμων που αφορούν τον τύπο των διατάξεων διαθήκης, θα πρέπει να μπορούν να συνεχίσουν να εφαρμόζουν τις διατάξεις της σύμβασης αυτής αντί των διατάξεων του παρόντος Κανονισμού σε ό,τι αφορά το τυπικό κύρος των διαθηκών και συνδιαθηκών».

<sup>20</sup> R.Frimston, The European Union Succession Regulation No. 650/2012, όπ.π., σ.102.

<sup>21</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 2.

<sup>22</sup> Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 4ης Ιουλίου 2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου.

<sup>23</sup> Η έναρξη ισχύος του Κανονισμού ορίζεται στο άρθρο 84 αυτού, σύμφωνα με το οποίο: «Ο παρών Κανονισμός αρχίζει να ισχύει την εικοστή ημέρα από τη δημοσίευσή του στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τίθεται σε εφαρμογή στις 17 Αυγούστου 2015, εκτός από τα άρθρα 77 και, τα οποία τίθενται σε εφαρμογή στις 16 Ιανουαρίου 2014, και τα άρθρα 79, 80 και 81, τα οποία τίθενται σε εφαρμογή στις 5 Ιουλίου 2012. Ο παρών Κανονισμός είναι δεσμευτικός ως προς όλα τα μέρη του και ισχύει άμεσα στα κράτη μέλη σύμφωνα με τις Συνθήκες».

Επιτροπή συνεδρίασε πολλές φορές μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα και εν τέλει το τελικό κείμενο της πρότασης του Κανονισμού εκδόθηκε το 2009<sup>24</sup>. Ο Κανονισμός εκδόθηκε επίσημα στις 4 Ιουλίου του 2012, αλλά, πριν ακόμη τεθεί σε ισχύ, είχε προκαλέσει αρκετές αντιδράσεις. Συγκεκριμένα, υπήρξαν έντονες αμφιβολίες για το αν η Ε.Ε. είναι ικανή να εναρμονίσει και να προχωρήσει στην εκπόνηση ενός τέτοιου Κανονισμού στο πλαίσιο του κληρονομικού δικαίου<sup>25</sup>. Παρόλες όμως τις αμφιβολίες, ο Κανονισμός 650/2012 έγινε πραγματικότητα, αντικατέστησε τους υπάρχοντες εθνικούς κανόνες στο πεδίο του κληρονομικού διεθνούς δικαίου και αποτέλεσε ένα μεγάλο νομοθετικό επίτευγμα της Ε.Ε.<sup>26</sup>.

Οι Συμβάσεις της Χάγης, αλλά και η πολύχρονη και χρονοβόρα διαδικασία εκπόνησης του Κανονισμού, αναδεικνύουν τη σημασία και την ανάγκη δημιουργίας ενός ενοποιημένου πλαισίου στο πεδίο του κληρονομικού διεθνούς δικαίου. Η ποικιλομορφία τόσο των κανόνων του ουσιαστικού δικαίου όσο και των κανόνων που διέπουν τη διεθνή δικαιοδοσία και το εφαρμοστέο δίκαιο, καθώς και ο μεγάλος αριθμός των αρχών που είναι πιθανό να εμπλέκονται σε μια κληρονομική διαδοχή διεθνούς χαρακτήρα και ο κατακερματισμός των κληρονομικών διαδοχών, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των ανομοιογενών αυτών κανόνων, αποτελούσαν τροχοπέδη στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων στην Ε.Ε.<sup>27</sup>. Επίσης, λόγω της αυξημένης κινητικότητας στο εσωτερικό ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, παρατηρήθηκε η αύξηση του αριθμού των γάμων μεταξύ υπηκόων διαφορετικών κρατών μελών, οι οποίοι συχνά συνοδεύονταν και από την απόκτηση περιουσιακών στοιχείων ευρισκόμενων στο έδαφος διαφόρων κρατών της Ε.Ε., γεγονός που καθιστούσε το ζήτημα της κληρονομικής διαδοχής ακόμα πιο σύνθετο<sup>28</sup>.

Η άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των ευρωπαίων πολιτών έχει οδηγήσει σήμερα στο να δημιουργούνται κάθε χρόνο στην Ε.Ε. κληρονομικές διαδοχές, η αξία των οποίων υπερβαίνει τα 120 δισεκατομμύρια ευρώ<sup>29</sup>. Πριν όμως τη θέσπιση του Κανονισμού, οι διαφορετικοί εθνικοί κανόνες σύγκρουσης των κρατών μελών δεν προσέφεραν την απαραίτητη προβλεψιμότητα δικαίου, ούτε μπορούσαν να διαχειριστούν με ευκολία και απλότητα το μεγάλο αυτό αριθμό διεθνών κληρονομικών διαδοχών. Ως εκ τούτου, οι ευρωπαίοι πολίτες έρχονταν αντιμέτωποι με σοβαρές δυσκολίες στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα

<sup>24</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 2.

<sup>25</sup> *M.Zatucki*, New revolutionary European Regulation on Succession matters. Key issues and doubts, *Revista de Derecho*, ISSN 2341-2216 vol. III, núm. 1(enero-marzo, 2016) Ensayos, pp.165-176, (σ. 166).

<sup>26</sup> όπ.π.

<sup>27</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 1.2.

<sup>28</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος για την κληρονομική διαδοχή και διαθήκη, COM (2005) 65 τελικό, σ. 3.

<sup>29</sup> *Λ.Μ.Πίψου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, Αρμ 2014, σ. 393 επ., (σ. 393).

δικαιώματά τους στο πλαίσιο μιας διεθνούς κληρονομικής διαδοχής και παράλληλα δεν απολάμβαναν πλήρως την άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος στην ιδιωτική ιδιοκτησία<sup>30</sup>.

Για όλους τους παραπάνω λόγους κρίθηκε αναγκαία η δημιουργία ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο θα ρύθμιζε τα ζητήματα μιας διεθνούς κληρονομικής διαδοχής. Στον ευρωπαϊκό χώρο οι πολίτες θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να οργανώσουν εκ των προτέρων την κληρονομική τους διαδοχή και τα δικαιώματα των δικαιούχων θα πρέπει να κατοχυρώνονται με αποτελεσματικότητα<sup>31</sup>. Με σκοπό την κάλυψη των αναγκών αυτών εκδόθηκε ο Κανονισμός 650/2012, ο οποίος θεωρείται από τους πιο πλήρεις Κανονισμούς, διότι ο μεγάλος αριθμός των άρθρων του καλύπτει όλες σχεδόν τις πτυχές των κληρονομικών σχέσεων και ταυτόχρονα ρυθμίζει τα θέματα διεθνούς δικαιοδοσίας, εφαρμοστέου δικαίου, αναγνώρισης και εκτέλεσης των αποφάσεων, καθώς και συνεργασίας με το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο<sup>32</sup>.

Κύριοι στόχοι του Κανονισμού είναι η εξάλειψη των εμποδίων για την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών και των ζητημάτων που ανακύπτουν στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής που έχει διασυνοριακές επιπτώσεις. Παράλληλα, προωθείται η ασφάλεια και η προβλεψιμότητα δικαίου τόσο στους πολίτες, οι οποίοι μπορούν να οργανώσουν εκ των προτέρων την κληρονομική τους διαδοχή, όσο και στους δικαιούχους της κληρονομιάς και στους κληρονομικούς δανειστές<sup>33</sup>. Οι στόχοι αυτοί μπορούσαν να γίνουν πραγματικότητα μόνο μέσω ενιαίων κανόνων και, για το λόγο αυτό, η έκδοση του Κανονισμού θεωρήθηκε επιβεβλημένη. Αντίθετα, αν παραχωρείτο στα κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια για την εφαρμογή των σχετικών κανόνων, η επίτευξη των στόχων αυτών θα ετίθεντο εν αμφιβόλω<sup>34</sup>. Επίσης με τον Κανονισμό θεσπίζονται διατάξεις οι οποίες αφορούν στην επαγωγή της κληρονομιάς και στη μεταβίβαση της ίδιας της κληρονομικής περιουσίας, στοιχεία που αποτελούν κύριους σκοπούς του ίδιου του κληρονομικού δικαίου<sup>35</sup>.

Ο αριθμός των άρθρων του Κανονισμού και η έκταση του δεν είναι τυχαία, αλλά, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, εξασφαλίζουν ένα πλήρες νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση

<sup>30</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 1.2.

<sup>31</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, Αρμ 2013, σ. 703 επ., (σ. 703).

<sup>32</sup> Χ.Παμπούκης, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, όπ.π., σ. 2.

<sup>33</sup> Οι στόχοι του Κανονισμού 650/2012 εντοπίζονται στη σκέψη 7 του προοιμίου σύμφωνα με το οποίο: «Θα πρέπει να διευκολυνθεί η ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς μέσω της εξάλειψης των εμποδίων για την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν σήμερα δυσκολίες στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής που έχει διασυνοριακές επιπτώσεις. Στον ευρωπαϊκό χώρο δικαιοσύνης, οι πολίτες θα πρέπει να μπορούν να οργανώσουν εκ των προτέρων την κληρονομική τους διαδοχή. Θα πρέπει να κατοχυρώνονται με αποτελεσματικότητα τα δικαιώματα των κληρονόμων και των κληροδόχων, των άλλων οικείων προσώπων που σχετίζονται με τον θανόντα, καθώς και των κληρονομικών δανειστών».

<sup>34</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 3.3.

<sup>35</sup> όπ.π., υπό 3.1.

των ζητημάτων και των σχέσεων μιας διεθνούς κληρονομικής διαδοχής<sup>36</sup>. Με τον τρόπο καθίσταται εφικτή η υλοποίηση των στόχων του Κανονισμού και απλοποιούνται, τόσο οι διαδικασίες αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων, όσο και η αναγνώριση των εγγράφων και εξωδικαστικών πράξεων μιας κληρονομικής διαδοχής<sup>37</sup>. Παράλληλα, όμως, ενισχύονται και οι σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών τα οποία έχουν δεσμευτεί στη δικαστική συνεργασία μεταξύ τους, όσον αφορά σε ζητήματα αστικών υποθέσεων που έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις, μέσω της αμοιβαίας αναγνώρισης και εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων<sup>38</sup>.

Επομένως, καθίσταται σαφές ότι ο Κανονισμός 650/2012 συνιστά πρόοδο στην αντιμετώπιση των ζητημάτων των διεθνών κληρονομικών διαδοχών και εμπλουτίζει τη γενικότερη άνθιση της ευρωπαϊκής ενοποίησης του συγκρουσιακού δικαίου<sup>39</sup>. Επίσης, συμβάλλει στην διατήρηση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης για τους πολίτες, εντός του οποίου εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και η απρόσκοπτη άσκηση και απόλαυση των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων τους<sup>40</sup>. Τέλος, ο Κανονισμός διασφαλίζει μια πρωτοπορία έναντι των εθνικών δικαίων, στα οποία πλέον καταλείπεται περιθωριακός ρόλος, και υπερισχύει αυτών όχι μόνο λόγω της ιδιότητάς του ως Κανονισμός, αλλά και ως ειδικότερος και νεότερος των διατάξεων των εθνικών δικαίων<sup>41</sup>.

---

<sup>36</sup> Η σημασία των διατάξεων του Κανονισμού 650/2012 γίνεται εμφανής και στη σκέψη 8 του προοιμίου στην οποία προβλέπεται ότι: «Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, θα πρέπει να συγκεντρωθούν στον παρόντα Κανονισμό οι διατάξεις σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση ή, κατά περίπτωση, την αποδοχή, την εκτελεστότητα και την εκτέλεση αποφάσεων, δημόσιων εγγράφων και δικαστικών συμβιβασμών, καθώς και σχετικά με το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο».

<sup>37</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, όπ.π., COM (2005) 65 τελικό, σ. 3.

<sup>38</sup> A.Dutta, The European Certificate of Succession: A new European instrument between Procedural and Substantive Law, International Journal of Procedural Law [IJPL] 5 (2015), pp. 38–50, (σ. 43), και σκέψη 80 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 στην οποία ορίζεται ότι: «Δεδομένου ότι οι στόχοι του παρόντος Κανονισμού, ήτοι η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, η εκ των προτέρων οργάνωση από τους πολίτες της κληρονομικής τους διαδοχής στο πλαίσιο της Ένωσης και η προστασία των δικαιωμάτων των κληρονόμων και των κληροδόχων και των άλλων προσώπων που συνδέονται με τον κληρονομούμενο καθώς και των κληρονομικών δανειστών, δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν ικανοποιητικά από τα κράτη μέλη και, κατά συνέπεια, μπορούν, λόγω των διαστάσεων και των αποτελεσμάτων του παρόντος Κανονισμού, να πραγματοποιηθούν καλύτερα σε ενωσιακό επίπεδο, η Ένωση μπορεί να εγκρίνει μέτρα, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, που διατυπώνεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, όπως διατυπώνεται στο προαναφερθέν άρθρο, ο παρών Κανονισμός δεν υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των στόχων αυτών».

<sup>39</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, όπ.π., σ. 703.

<sup>40</sup> όπ.π.

<sup>41</sup> Χ.Παμπούκης, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, όπ.π., σ. 2.

## **Β. Κύρια στοιχεία του Κανονισμού**

Η καινοτομία του Κανονισμού 650/2012 έγκειται τόσο στο αντικείμενο της ρύθμισής του, καθώς η ενοποίηση του κληρονομικού διεθνούς δικαίου αποτέλεσε ένα δύσκολο αλλά και πολύτιμο νομοθετικό έργο της Ε.Ε., όσο και στα χαρακτηριστικά και στις πρακτικές που εισάγει. Συγκεκριμένα ο νέος Κανονισμός υιοθετεί το σύστημα της ενιαίας και καθολικής ρύθμισης της κληρονομικής διαδοχής και προωθεί την εφαρμογή ενός και μόνο δικαίου, περιέχει ρυθμίσεις για την εκκρεμοδικία και την αναγνώριση και εκτέλεση των αποφάσεων, εισάγει ως κύριο σύνδεσμο για την κληρονομική διαδοχή αυτόν της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου, αλλά επιτρέπει και την επιλογή δικαίου, και τέλος εγκαθιδρύει το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο<sup>42</sup>.

Μερικές από τις ρυθμίσεις που εισάγονται με τον Κανονισμό είναι ήδη γνωστές στα κράτη μέλη, διότι δε διαφέρουν από εκείνες που βρίσκονται σε άλλους Κανονισμούς. Παραδείγματος χάριν το σύστημα της αναγνώρισης και της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων που υιοθετεί ο εν λόγω Κανονισμός ακολουθεί αυτό του Κανονισμού Βρυξέλλες I<sup>43</sup>. Άλλες ρυθμίσεις προσφέρουν καινούριες δυνατότητες στα κράτη μέλη και στους ευρωπαίους πολίτες σχετικά με την κληρονομική τους διαδοχή, όπως είναι η θέσπιση του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου και ο μηχανισμός της παραπομπής. Ωστόσο, τη μεγαλύτερη σημασία στον Κανονισμό έχουν οι ρυθμίσεις η οποίες εναρμονίζουν στην ουσία το κληρονομικό διεθνές δίκαιο, προάγοντας ενιαίες λύσεις και πρακτικές μεταξύ των κρατών μελών ως προς την κληρονομική διαδοχή. Οι διατάξεις αυτές εισάγουν τις έννοιες της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής, της συνήθους διαμονής και της επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου και είναι αυτές για τις οποίες θα γίνει αναφορά παρακάτω.

### **ι) Η αρχή της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής**

Στο πλαίσιο του κληρονομικού διεθνούς δικαίου μια κληρονομική διαδοχή θα ρυθμιζόταν με τρόπο διαφορετικό σε κάθε έννομη τάξη, αφού οι διατάξεις κάθε κράτους διαφέρουν σημαντικά. Οι διαφορές αυτές οφείλονται στις διαφορετικές πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες στο εσωτερικό μιας έννομης τάξης, οι οποίες καθοδηγούν τον εθνικό νομοθέτη να θεσμοθετήσει σύμφωνα με αυτές. Ασυμφωνία μεταξύ των διαφορετικών εννόμων

---

<sup>42</sup> *Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al.*, Czech Private International Law, Masaryk University Brno 2015, Faculty of Law, 2015. 313p. Publications of Masaryk University;theoretical series, edition Scientia, file No.544. ISBN 978-80-210-8122-2, (σ.209).

<sup>43</sup> *Α.Μ.Πίψου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, ό.π., σ. 414.

τάξεων παρατηρείται και στην αντιμετώπιση της κληρονομικής διαδοχής. Συγκεκριμένα ορισμένα κράτη μέλη υιοθετούν την αρχή της διάσπασης της κληρονομιάς, ενώ κάποια άλλα την αρχή της ενότητας της κληρονομιάς.

Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία στην ίδια κληρονομική διαδοχή εφαρμόζονται διαφορετικά δίκαια ανάλογα με το αν τα περιουσιακά στοιχεία είναι κινητά ή ακίνητα. Με βάση αυτή την πρακτική, τα περιουσιακά στοιχεία κατανέμονται σε αυτοτελείς κληρονομικές ομάδες, για κάθε μια από τις οποίες εφαρμόζεται διαφορετικό δίκαιο και άρα ρυθμίζονται με τρόπο ανόμοιο μεταξύ τους<sup>44</sup>. Κατά κανόνα τα κράτη αυτά που ακολουθούν την αρχή της διάσπασης της κληρονομιάς<sup>45</sup> εφαρμόζουν το δίκαιο της ιθαγένειας ή της συνήθους διαμονής για τη ρύθμιση της κινητής περιουσίας και τη *lex rei sitae* για την ακίνητη<sup>46</sup>. Αντίθετα, η αρχή της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής, την οποία υιοθετούν τα κράτη της γερμανικής οικογένειας<sup>47</sup>, προάγει την εφαρμογή ενός και μόνο δικαίου για το σύνολο των κληρονομικών στοιχείων, ανεξάρτητα από τη φύση (κινητά ή ακίνητα) και τον τόπο, όπου αυτά βρίσκονται.<sup>48</sup>

Η αρχή της ενότητας της κληρονομιάς παρέχει κάποια σημαντικά πλεονεκτήματα σε σχέση με την αρχή της διάσπασης, η οποία έχει ως κύριο στόχο την προστασία της εδαφικής κυριαρχίας κάθε κράτους. Αρχικά προκρίνει την εφαρμογή ενός και μόνο δικαίου στην κληρονομική διαδοχή, γεγονός που απλοποιεί σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δουλειά του δικάζοντος δικαστή και προωθεί την οικονομία της δίκης. Παράλληλα αποφεύγεται ο σχηματισμός περισσότερων κληρονομικών περιουσιών, εκ των οποίων η καθεμία υπόκειται σε διαφορετικό δίκαιο, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα να καθορίζεται κατά τρόπο ανόμοιο ποιοί είναι οι κληρονόμοι και το μερίδιό τους, καθώς και τον τρόπο διανομής και εκκαθάρισης της κληρονομιάς<sup>49</sup>. Ο σχηματισμός περισσότερων κληρονομικών περιουσιών ενέχει και τον κίνδυνο της παράλληλης εκδίκασης και της έκδοσης διαφορετικών αποφάσεων από τα αρμόδια επιληφθέντα δικαστήρια για κάθε μέρος της κληρονομικής διαδοχής<sup>50</sup>. Επίσης, η αρχή της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής απαλλάσσει τον ερευνητή του εφαρμοστέου δικαίου από την ανάγκη νομικού χαρακτηρισμού στοιχείων της κληρονομιάς περιουσίας ως κινητών ή ακινήτων, γεγονός που θα ανέκυπτε ως πρόκριμα στην κύρια δίκη.<sup>51</sup>

<sup>44</sup> Ε.Βασιλακάκης, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV),όπ.π., σ. 383.

<sup>45</sup> Τα κράτη αυτά είναι κατά κύριο λόγο τα προερχόμενα από τη ρωμαϊκή οικογένεια, δηλαδή η Γαλλία, η Ιταλία, Η Ισπανία και η Πορτογαλία.

<sup>46</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV,όπ.π., σ. 705.

<sup>47</sup> Τα κράτη της γερμανικής οικογένειας είναι, εκτός από τη Γερμανία, η Αυστρία, η Ελλάδα, η Τσεχία, η Σλοβακία, κ.α.

<sup>48</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, όπ.π., σ. 706.

<sup>49</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, άρθρο 16 υπό 4.3.

<sup>50</sup> *Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al.*, Czech Private International Law, όπ.π., σ.213.

<sup>51</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, όπ.π., σ. 706.

Ο ευρωπαίος νομοθέτης αποφάσισε, με τη σειρά του, να επιλέξει την ενότητα της κληρονομιάς ως αρχή που θα διέπει την κληρονομική διαδοχή στο πλαίσιο του Κανονισμού 650/2012. Στην απόφαση του αυτή συνέβαλαν τα ανωτέρω πλεονεκτήματα, αλλά και η ίδια η φύση της κληρονομικής διαδοχής ως καθολική διαδοχή στον Κανονισμό<sup>52</sup>. Η αρχή της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής προωθεί και την προβλεψιμότητα δικαίου, έναν από τους κυριότερους στόχους του Κανονισμού. Ειδικότερα, η εφαρμογή ενός ενιαίου καθεστώτος επιτρέπει στον διαθέτη όχι μόνον τον ακριβή προγραμματισμό της διανομής των περιουσιακών του στοιχείων, αλλά και την ακριβοδίκαιη κατανομή αυτών μεταξύ των κληρονόμων του, ανεξάρτητα από τον τόπο όπου βρίσκονται τα περιουσιακά αυτά στοιχεία που απαρτίζουν την κληρονομική διαδοχή<sup>53</sup>. Παράλληλα όμως, προστατεύονται και οι πιστωτές της κληρονομιάς, αφού με την εφαρμογή ενός δικαίου στην κληρονομική διαδοχή καθίσταται ευκολότερο να προσδιοριστούν οι κληρονόμοι και το μέτρο στο οποίο ο καθένας από αυτούς ευθύνεται για τα χρέη της κληρονομιάς<sup>54</sup>. Τέλος, η σημασία της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής αναδεικνύεται και κατά τη ρύθμιση της αναγκαστικής κληρονομικής διαδοχής, η οποία προβλέπεται στο πλαίσιο του νέου Κανονισμού<sup>55</sup>. Με τον τρόπο αυτό ο υπολογισμός της νόμιμης μοίρας γίνεται με βάση το σύνολο της κληρονομιάς και τις διατάξεις του ιδίου δικαίου, διευκολύνοντας ακόμη περισσότερο το έργο του δικάζοντος δικαστή, αλλά και αντιμετωπίζοντας ισότιμα τους δικαιούχους της κληρονομιάς<sup>56</sup>.

Η αρχή της ενότητας της κληρονομιάς θεμελιώνεται στις διατάξεις του Κανονισμού. Συγκεκριμένα τα άρθρα 21, 22 και 23 στην παρ. 1<sup>57</sup> αναφέρονται στην κληρονομική διαδοχή ως σύνολο το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ενιαία από τον Κανονισμό. Ωστόσο, για την εγκαθίδρυση της αρχής της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής, εξέχουσα σημασία έχει η σκέψη 37 του προοιμίου του Κανονισμού, η οποία αναδεικνύει την ανάγκη υιοθέτησης του συστήματος αυτού, ώστε να μπορούν οι πολίτες να γνωρίζουν εκ των προτέρων το δίκαιο που θα εφαρμοστεί στην κληρονομική τους διαδοχή και να αποφευχθεί τυχόν προσπάθεια

<sup>52</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, όπ.π., σ. 706.

<sup>53</sup> Κ.Σπύρου, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', ΕφΑΔ 2011, σ. 250 επ., (σ. 6).

<sup>54</sup> Ε.Βασιλακάκης, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 384.

<sup>55</sup> βλ. αναλυτικότερα μέρος 2ο, κεφάλαιο Β.

<sup>56</sup> Ε.Βασιλακάκης, όπ.π., σ. 384.

<sup>57</sup> Στις πρώτες παραγράφους των άρθρων 21, 22 και 23 του Κανονισμού 650/2012 αναφέρεται αντίστοιχα ότι: «Με την επιφύλαξη τυχόν αντίθετης διάταξης του παρόντος Κανονισμού, για το σύνολο της κληρονομιάς είναι εφαρμοστέο το δίκαιο του κράτους στο οποίο ο θανών είχε τη συνήθη διαμονή του κατά τον χρόνο του θανάτου», «Ένα πρόσωπο δύναται να επιλέξει ως δίκαιο που θα διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής του το δίκαιο του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια κατά το χρόνο πραγματοποίησης της επιλογής του ή κατά το χρόνο του θανάτου» και «Το δίκαιο που προσδιορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 21 ή το άρθρο 22 διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής».

κατάτμηση της κληρονομιαιάς περιουσίας<sup>58</sup>. Εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό την προβλεψιμότητα του δικαίου που θα διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής, ανεξαρτήτως της φύσης και του τόπου όπου βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία μιας κληρονομιάς, οι πολίτες μπορούν με ασφάλεια να αξιοποιήσουν στο έπακρο τα πλεονεκτήματα που τους προσφέρει τόσο η εσωτερική αγορά, όσο και ο ίδιος ο Κανονισμός για τη ρύθμιση των κληρονομικών τους σχέσεων. Γι αυτόν τον λόγο, άλλωστε, η διάσπαση (*dépeçage*) της κληρονομικής διαδοχής με επιλογή διαφορετικών δικαίων ως προς τα διάφορα μέρη της δεν επιτρέπεται<sup>59</sup>.

Βέβαια, η αρχή της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής δεν είναι απόλυτη. Ο ίδιος ο Κανονισμός με ορισμένες διατάξεις του εισάγει εξαιρέσεις, οι οποίες περιστέλλουν την εφαρμογή της *lex hereditatis* στο σύνολο της κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, ενώ η αρχή της ενότητας εφαρμόζεται πλήρως στις ενδοκοινοτικές σχέσεις, υποχωρεί έναντι του συντονισμού των εννόμων τάξεων στις εξωκοινοτικές σχέσεις<sup>60</sup>. Τα άρθρα 10 και 12 του Κανονισμού<sup>61</sup> επιτρέπουν τη διάσπαση της κληρονομιάς σε ειδικές περιπτώσεις και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις για ορισμένα μόνο περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς, εγκαθιδρύοντας με τον τρόπο αυτόν ειδική δικαιοδοτική βάση ως προς τα αντικείμενα που βρίσκονται στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους<sup>62</sup>. Τέλος, μια ακόμη διάσπαση της αρχής της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής που προβλέπεται από τις διατάξεις του Κανονισμού είναι η τήρηση των κανόνων αμέσου εφαρμογής των κρατών. Η εν λόγω διάταξη είναι το άρθρο 30 του Κανονισμού 650/2012, σύμφωνα με την οποία εφαρμόζονται οι ειδικοί κανόνες που έχει θεσπίσει το δίκαιο του κράτους όπου βρίσκονται ακίνητα, επιχειρήσεις ή άλλες ειδικές κατηγορίες περιουσιακών στοιχείων, αλλά και για οικονομικούς, κοινωνικούς ή οικογενειακούς λόγους που επηρεάζουν τα

<sup>58</sup> Ειδικότερα, σύμφωνα με τη σκέψη 37 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012, προβλέπεται ότι: «Για να είναι δυνατό για τους πολίτες να αξιοποιήσουν, υπό συνθήκες πλήρους ασφάλειας δικαίου, τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η εσωτερική αγορά, ο παρών Κανονισμός θα πρέπει να τους επιτρέπει να γνωρίζουν εκ των προτέρων το δίκαιο που θα εφαρμοστεί στην κληρονομική τους διαδοχή. Θα πρέπει να θεσπιστούν εναρμονισμένοι κανόνες περί σύγκρουσης δικαίων προς αποφυγήν αντιφατικών αποτελεσμάτων. Ο κύριος κανόνας θα πρέπει να διασφαλίζει ότι η κληρονομική διαδοχή θα διέπεται από ένα δίκαιο που να μπορεί να προβλεφθεί και με το οποίο συνδέεται στενά. Για λόγους ασφάλειας δικαίου και προς αποφυγή κατάτμησης της κληρονομιάς, το εν λόγω δίκαιο θα πρέπει να διέπει το σύνολο της κληρονομιάς, δηλαδή όλα τα περιουσιακά στοιχεία που αποτελούν μέρος της περιουσίας, ανεξάρτητα από τη φύση τους και από το εάν αυτά βρίσκονται σε άλλο κράτος μέλος ή σε τρίτο κράτος».

<sup>59</sup> Χ.Παμπούκης, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, όπ.π., σ. 6.

<sup>60</sup> όπ.π., σ. 5.

<sup>61</sup> Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 10 και την παρ. 1 του άρθρου 12 του Κανονισμού 650/2012 ορίζεται αντίστοιχα ότι: «Σε περίπτωση που κανένα δικαστήριο κράτους μέλους δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με την παράγραφο 1, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς έχουν παρ' όλα αυτά διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθούν σχετικά με αυτά τα περιουσιακά στοιχεία» και «Όταν η περιουσία του θανόντος περιλαμβάνει περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται σε τρίτο κράτος, το δικαστήριο που επελήφθη της υποθέσεως μπορεί, κατόπιν αιτήσεως ενός των διαδίκων, να αποφασίσει να μην αποφανθεί επί ενός ή περισσότερων από τα εν λόγω περιουσιακά στοιχεία, εάν αναμένεται ότι η απόφασή του περί των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων δε θα αναγνωρισθεί και, κατά περίπτωση, δε θα κηρυχθεί εκτελεστική στο συγκεκριμένο τρίτο κράτος».

<sup>62</sup> Χ.Παμπούκης, όπ.π., σ. 5.

περιουσιακά αυτά στοιχεία<sup>63</sup>. Το δίκαιο που εφαρμόζεται στις περιπτώσεις αυτές αντί της *lex hereditatis* είναι αυτό της *lex rei sitae* καθενός από τα στοιχεία αυτά<sup>64</sup>. Επομένως, αν αυτά είναι διασκορπισμένα σε περισσότερα κράτη, τότε θα εφαρμοστεί κατά περίπτωση η οικεία *lex rei sitae*<sup>65</sup>.

Συμπερασματικά, ο Κανονισμός βασίζει καταρχήν τη ρύθμιση μιας διεθνούς κληρονομικής διαδοχής στην αρχή της ενότητας της κληρονομιάς. Ως εκ τούτου, υποδεικνύεται ένα και μόνο εφαρμοστέο δίκαιο που ρυθμίζει ενιαία και στο σύνολό της την υπό κρίση κληρονομική διαδοχή, όπως ακριβώς απαιτείται για την υλοποίηση των στόχων του Κανονισμού.

## ii) Ο σύνδεσμος της συνήθους διαμονής

Η ρύθμιση μιας διεθνούς κληρονομικής διαδοχής πραγματοποιείται με βάση το εφαρμοστέο δίκαιο που υποδεικνύεται κάθε φορά από τις διατάξεις του Κανονισμού. Εν προκειμένω, ο σύνδεσμος που επιλέχθηκε για την υπόδειξη του εφαρμοστέου δικαίου είναι αυτός της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου κατά το χρόνο του θανάτου του. Η επιλογή αυτή του ευρωπαϊού νομοθέτη να καθορίσει ως κύριο σύνδεσμο για το εφαρμοστέο δίκαιο αυτόν της συνήθους διαμονής δεν είναι τυχαία. Κατά την εκπόνηση του Κανονισμού 650/2012 διατυπώθηκαν πολλές απόψεις σχετικά με τον σύνδεσμο που θα έπρεπε να υιοθετηθεί και πολλά κράτη υποστήριζαν την ιθαγένεια ως κύρια συνδετική έννοια. Το ζήτημα του κριτηρίου της σύνδεσης έπρεπε να αποτελέσει το αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής, ώστε να μην υπάρξει ο πειρασμός μιας αέναης αναζήτησης ενός ουσιαστικά ανύπαρκτου κριτηρίου σύνδεσης, δηλαδή εκείνου το οποίο από μόνο του θα μπορούσε να επιλύσει όλα τα προβλήματα<sup>66</sup>. Η ύπαρξη ενός και μόνο συνδέσμου στο πλαίσιο του Κανονισμού θα ήταν αδύνατο να καλύψει όλες τις περιπτώσεις μιας κληρονομικής διαδοχής. Γι αυτόν το λόγο, ενσωματώνεται στον Κανονισμό ρήτρα διαφυγής, αλλά δίνεται και η δυνατότητα επιλογής του δικαίου που θα διέπει την κληρονομική διαδοχή, όπως θα αναφερθεί παρακάτω.

<sup>63</sup> Συγκεκριμένα στο άρθρο 30 του Κανονισμού 650/2012 προβλέπονται ως ειδικοί κανόνες που θέτουν περιορισμούς τα εξής: «Σε περίπτωση που το δίκαιο του κράτους στο οποίο βρίσκονται ορισμένα ακίνητα, επιχειρήσεις ή άλλες ειδικές κατηγορίες περιουσιακών στοιχείων, περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες, οι οποίοι για λόγους που αφορούν την οικονομική, οικογενειακή ή κοινωνική τους χρήση, θέτουν περιορισμούς που αφορούν ή επηρεάζουν τα περιουσιακά στοιχεία αυτά, οι εν λόγω ειδικοί κανόνες εφαρμόζονται στην κληρονομική διαδοχή εφόσον, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους αυτού, οι κανόνες αυτοί είναι εφαρμοστέοι ανεξαρτήτως του δικαίου που διέπει την κληρονομική διαδοχή».

<sup>64</sup> *Ε.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 384.

<sup>65</sup> βλ. επίσης μέρος 2ο κεφάλαιο Γ.

<sup>66</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, όπ.π., COM (2005) 65 τελικό, σ. 4.

Η συνήθης διαμονή χρησιμοποιείται διττά από τον Κανονισμό. Από τη μία μεριά αποτελεί τον κύριο σύνδεσμο ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο, ενώ από την άλλη μεριά αποτελεί και την κύρια βάση διεθνούς δικαιοδοσίας στον Κανονισμό<sup>67</sup>. Η διττή σημασία της αποτυπώνεται αντίστοιχα στα άρθρα 21 παρ.1 και 4<sup>68</sup>. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η σύμπτωση της δικαιοδοτικής και νομοθετικής αρμοδιότητας, δηλαδή το δικαστήριο το οποίο θα επιληφθεί της διαφοράς θα εκδικάσει την υπόθεση με βάση τις δικές του ουσιαστικές διατάξεις<sup>69</sup>. Η σύμπτωση αυτή όμως δεν είναι πάντοτε απόλυτη. Συγκεκριμένα, κάμπτεται στις περιπτώσεις που ο αποβιώσας έχει επιλέξει ως εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή το δίκαιο της ιθαγένειάς του ή όταν η συνήθης διαμονή του κληρονομούμενου ήταν σε τρίτο κράτος και η Αρχή θεμελιώνει τη δικαιοδοσία της με βάση το άρθρο 10 παρ. 2 του Κανονισμού<sup>70</sup> ή όταν ενεργοποιείται ο μηχανισμός της δημόσιας τάξης ή τυγχάνουν εφαρμογής κανόνες αμέσου εφαρμογής των κρατών<sup>71</sup>. Ωστόσο, στον Κανονισμό περιέχονται και διατάξεις οι οποίες έχουν ως στόχο την επαναφορά της ισορροπίας αυτής σε περίπτωση που ο κληρονομούμενος επιλέξει το δίκαιο της ιθαγένειάς του ως εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή<sup>72</sup>.

Η κοινή ρύθμιση της δικαιοδοσίας και του εφαρμοστέου δικαίου ήταν ένας από τους στόχους του ευρωπαϊού νομοθέτη, όπως φανερώνεται με τη σκέψη 27 του προοιμίου του Κανονισμού<sup>73</sup>, διότι θα προσέφερε λύσεις σε μια σειρά ζητημάτων. Καταρχάς εξασφαλίζει ότι η Αρχή που επιλαμβάνεται μιας υποθέσεως κληρονομικής διαδοχής θα εφαρμόζει ως επί το πλείστον το δικό της δίκαιο. Παράλληλα ενισχύει με τον τρόπο αυτό την αποτελεσματικότητα,

---

<sup>67</sup> Χ.Παμπούκης, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, όπ.π., σ. 7.

<sup>68</sup> Το άρθρο 21 παρ. 1 του Κανονισμού 650/2012 αναφέρεται στο εφαρμοστέο δίκαιο: «Με την επιφύλαξη τυχόν αντίθετης διάταξης του παρόντος Κανονισμού, για το σύνολο της κληρονομιάς είναι εφαρμοστέο το δίκαιο του κράτους στο οποίο ο θανών είχε τη συνήθη διαμονή του κατά τον χρόνο του θανάτου», ενώ το άρθρο 4 του Κανονισμού 650/2012 προβλέπει για τη διεθνή δικαιοδοσία: «Τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο ο θανών είχε τη συνήθη διαμονή του κατά το χρόνο του θανάτου έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν την υπόθεση κληρονομικής διαδοχής στο σύνολό της».

<sup>69</sup> Ε.Βασιλακάκης, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 379.

<sup>70</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 2 του Κανονισμού 650/2012 προβλέπεται ότι: «Σε περίπτωση που κανένα δικαστήριο κράτους μέλους δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με την παράγραφο 1, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς έχουν παρ' όλα αυτά διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθούν σχετικά με αυτά τα περιουσιακά στοιχεία».

<sup>71</sup> Χ.Παμπούκης, όπ.π., σ. 7.

<sup>72</sup> Συγκεκριμένα στο άρθρο 5 του Κανονισμού 650/2012 ορίζεται ότι: «Σε περίπτωση που το δίκαιο που επελέγη από το θανόντα ως το δίκαιο που θα διέπει την κληρονομική του διαδοχή κατ' εφαρμογή του άρθρου 22 είναι το δίκαιο κράτους μέλους, τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να συμφωνήσουν ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια του εν λόγω κράτους μέλους έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν οποιοδήποτε θέμα κληρονομικής διαδοχής».

<sup>73</sup> Σύμφωνα με τη σκέψη 27 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 ορίζεται ότι: «Οι κανόνες του παρόντος Κανονισμού έχουν σχεδιαστεί κατά τρόπο ώστε να εξασφαλιστεί ότι η Αρχή που επιλαμβάνεται της κληρονομικής διαδοχής θα εφαρμόζει, ως επί το πλείστον, το δικό της δίκαιο. Ο παρών Κανονισμός συνεπώς προβλέπει σειρά μηχανισμών οι οποίοι θα εφαρμόζονται όταν ο κληρονομούμενος έχει επιλέξει ως το δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή του το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου ήταν υπήκοος».

την ταχύτητα και το κόστος απονομής της δικαιοσύνης, αφού δεν απαιτείται από το δικαστή να προβεί στη χρονοβόρα και πολυέξοδη διαδικασία ελέγχου του περιεχομένου ενός αλλοδαπού δικαίου<sup>74</sup>. Επίσης, είναι σημαντικό το γεγονός ότι το δικαστήριο που θα έχει διεθνή δικαιοδοσία, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού, θα έχει και τη δυνατότητα να αποφανθεί και επί των διαφορών μεταξύ των κληρονόμων, ώστε όλα τα ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της υπό κρίση κληρονομικής διαδοχής να επιλύονται από ένα δικαστήριο<sup>75</sup>. Τέλος, η σύμπτωση μεταξύ του εφαρμοστέου δικαίου και της δικαιοδοτικής βάσης περιορίζει σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό την ενδεχόμενη χρήση της ρήτρας της δημόσιας τάξης, όπως αυτή αποτυπώνεται στο άρθρο 35 του Κανονισμού<sup>76</sup>, η οποία έχει ως σκοπό την προστασία των θεμελιωδών αξιών της έννομης τάξης του δικάζοντος δικαστή.

Όμως και η ίδια η υιοθέτηση του συνδέσμου της συνήθους διαμονής έναντι της ιθαγένειας συνοδεύεται από μια σειρά πλεονεκτημάτων, τα οποία συμβάλλουν ακόμα περισσότερο στην επίτευξη των στόχων της Ε.Ε. Ο σύνδεσμος της ιθαγένειας, αν και είναι περισσότερο σταθερός και αποτελούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα την υποστηριζόμενη από πολλά κράτη λύση, θεωρείται πλέον αναχρονιστικός, ιδίως λόγω της απαγόρευσης διακρίσεων που επιτάσσει το ενωσιακό δίκαιο<sup>77</sup>. Αντίθετα, ο σύνδεσμος της συνήθους διαμονής εγγυάται και προωθεί τόσο την κινητικότητα των πολιτών μέσα στην ίδια την Ε.Ε. όσο και την καλύτερη ενσωμάτωση αυτών στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους διαφορετικού από αυτού της ιθαγένειάς τους, αποτρέποντας κάθε διακριτική μεταχείριση<sup>78</sup>. Επιπλέον, η λογική που στηρίζει την υιοθέτηση του συνδέσμου της συνήθους διαμονής είναι ότι αρμόζει περισσότερο να εφαρμόζεται στις κληρονομικές σχέσεις το δίκαιο του κράτους όπου ο αποβιώσας είχε το κέντρο των βιοτικών του δραστηριοτήτων, καθώς με τον τρόπο αυτό ενισχύεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και διευκολύνεται η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς<sup>79</sup>.

Ωστόσο, στον τομέα των κληρονομικών σχέσεων καμία συνδυαστική έννοια δεν είναι απηλλαγμένη ελαττωμάτων. Παρόλο που η ιδέα για την ύπαρξη ενός κύριου συνδέσμου στον Κανονισμό επέφερε θετικές αντιδράσεις από τα κράτη, η επιλογή του συνδέσμου της συνήθους διαμονής δημιούργησε διχογνωμία. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι με την επιλογή της συνήθους διαμονής ως πρωταρχικού συνδέσμου για τον καθορισμό του εφαρμοστέου στην

<sup>74</sup> *Λ.Μ.Πίψου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, *όπ.π.*, σ. 401.

<sup>75</sup> *Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al.*, *Czech Private International Law*, *όπ.π.*, σ. 214.

<sup>76</sup> Το άρθρο 35 του Κανονισμού 650/2012 ορίζει ότι: «Η εφαρμογή διάταξης του δικαίου οποιουδήποτε κράτους που ορίζεται από τον παρόντα Κανονισμό μπορεί να αποκλεισθεί μόνον εάν η εν λόγω εφαρμογή είναι προδήλως ασυμβίβαστη με τη δημόσια τάξη (*ordre public*) του κράτους μέλους του δικάζοντος δικαστηρίου».

<sup>77</sup> *Γ.Α.Γεωργιάδης*, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, *όπ.π.*, σ. 704.

<sup>78</sup> Πρόταση Κανονισμού, *όπ.π.*, COM (2009) 154 τελικό, άρθρο 16 υπό 4.3.

<sup>79</sup> *Ε.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), *όπ.π.*, σ. 379.

κληρονομική διαδοχή δικαίου δεν επιτυγχάνεται η αναγκαία προβλεψιμότητα και βεβαιότητα δικαίου. Εφόσον ο Κανονισμός προσφέρει ως επιλογή στον κληρονομούμενο μόνο το δικαίο της ιθαγένειάς του και όχι και αυτό της συνήθους διαμονής του τη στιγμή που ίδιος σχεδιάζει την κληρονομική του διαδοχή, τότε καθίσταται αδύνατο να εξασφαλιστεί βεβαιότητα δικαίου, σε περίπτωση που ο αποθανών μεταβάλει μεταγενέστερα τον τόπο αυτό<sup>80</sup>. Δηλαδή ο αποβιώσας γνωρίζει με απόλυτη βεβαιότητα την εξέλιξη της κληρονομικής του διαδοχής μόνο αν επιλέξει ως εφαρμοστέο το δικαίο αυτό της ιθαγένειάς του, αφού ο σύνδεσμος της συνήθους διαμονής είναι πιο ευμετάβλητος από αυτόν της ιθαγένειας. Για το λόγο αυτό, η θέσπιση της δυνατότητας του διαθέτη να επιλέξει εκ των προτέρων το δικαίο της ιθαγένειάς του ως το δικαίο που θα διέπει την κληρονομική του διαδοχή είναι ουσιώδους σημασίας, ώστε να μπορεί να την προετοιμάσει με σιγουριά<sup>81</sup>. Τέλος, αβεβαιότητα δημιουργείται και ως προς την αντιμετώπιση περιπτώσεων στις οποίες ορισμένα πρόσωπα διαμένουν το μισό χρόνο στο έδαφος ενός κράτους μέλους και τον υπόλοιπο στο έδαφος ενός άλλου ή ακόμα ενός τρίτου κράτους<sup>82</sup>.

Το κυριότερο όμως μειονέκτημα του εν λόγω συνδέσμου είναι ότι η έννοια της «συνήθους διαμονής» δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια ούτε στο πλαίσιο του Κανονισμού 650/2012, ούτε στο πλαίσιο του ενωσιακού δικαίου εν γένει, καθώς επικρατεί μια αοριστία ως προς το περιεχόμενο της έννοιας αυτής<sup>83</sup>. Όμως και στο εσωτερικό των ίδιων των κρατών η έννοια της «συνήθους διαμονής» έχει διαφορετικό νόημα και δεν ερμηνεύεται μονοδιάστατα<sup>84</sup>. Ως εκ τούτου είναι πιθανό να δημιουργηθούν δυσχέρειες και διαφορετικές προσεγγίσεις από τις εθνικές Αρχές σε βάρος της ομοιόμορφης εφαρμογής του Κανονισμού<sup>85</sup>. Παρόλα αυτά, ο ευρωπαίος νομοθέτης φρόντισε να συμπεριλάβει στο προοίμιο του Κανονισμού τη σκέψη 23, η οποία αν και δεν προσφέρει ακριβή ορισμό της έννοιας «συνήθους διαμονής», θέτει κατευθυντήριες γραμμές με σκοπό τον ορθό προσδιορισμό της<sup>86</sup>. Συγκεκριμένα, καθοριστικής

<sup>80</sup> J.Holliday, Reconciling the European Union Succession Regulation with the Private International Law of the UK, in S.Bergé, S.Francq and M.Gardeñes (Eds), Boundaries of European Private International Law: Les frontières du droit international privé européen / Las fronteras del derecho internacional privado europeo, Primento, 2015, ISBN: 2802751646, 9782802751649, pp. 298-309, (σ. 301).

<sup>81</sup> Κ.Σπύρου, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', όπ.π., σ. 7.

<sup>82</sup> Mireia Artigot-Golobardes, The Intended and Unintended Effects of the UK's Not Opt-In to Regulation 650/2012 on Cross-Border Succession, (February 9, 2016). At SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2729760> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2729760>, (σ. 18).

<sup>83</sup> R.Frimston, The European Union Succession Regulation No. 650/2012, όπ.π., σ. 110.

<sup>84</sup> βλ. αναλυτικότερα A.Font I Segura, The EU Regulation on Succession matters and the territorial conflicts of law within the European boundaries, in S.Bergé, S.Francq and M.Gardeñes (Eds), Boundaries of European Private International Law: Les frontières du droit international privé européen / Las fronteras del derecho internacional privado europeo, Primento, 2015, ISBN: 2802751646, 9782802751649, pp.59-77.

<sup>85</sup> Α.Μ.Πίψου, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, όπ.π., σ. 402.

<sup>86</sup> Ειδικότερα η σκέψη 23 του προοιμίου του Κανονισμού προβλέπει ότι: «Λαμβανομένης υπόψη της αυξανόμενης κινητικότητας των πολιτών και προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή απονομή της δικαιοσύνης στην Ένωση και η ύπαρξη ουσιαστικού συνδετικού στοιχείου μεταξύ της εκάστοτε κληρονομικής διαδοχής και του κράτους μέλους όπου ασκείται η διεθνής δικαιοδοσία, ο παρών Κανονισμός θα πρέπει να ορίζει ως γενικό συνδετικό παράγοντα για

σημασίας για τη θεμελίωση της συνήθους διαμονής ενός προσώπου στο έδαφος ενός κράτους αποτελούν η συνολική εκτίμηση του βίου του αποθανόντος, δηλαδή η χρονική διάρκεια και ο ουσιαστικός σκοπός της διαμονής του στο έδαφος του εν λόγω κράτους. Η εκτίμηση των στοιχείων αυτών από την επιληφθείσα για την κληρονομική διαδοχή Αρχή κρίνεται απαραίτητη, διότι μόνο μέσω της συνολικής αποτίμησης αυτών θα καθοριστεί με σιγουριά, αν υπάρχουν σταθεροί και στενοί σύνδεσμοι με το συγκεκριμένο κράτος, ώστε να ικανοποιηθούν οι στόχοι του παρόντος Κανονισμού<sup>87</sup>. Σε κάθε περίπτωση, όμως, καθίσταται σαφές ότι ο προσδιορισμός της εν λόγω έννοιας αποτελεί αντικείμενο αυτόνομης ερμηνείας<sup>88</sup>, η οποία θα πρέπει να έχει ευρωπαϊκό προσανατολισμό και να λαμβάνει υπόψιν τις σχετικές κρίσεις του ΔΕΕ<sup>89</sup>.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν είναι δυνατή η εύρεση ενός και μόνο συνδέσμου ο οποίος θα ρυθμίζει ιδανικά κάθε περίπτωση. Αλλά και ο σύνδεσμος της συνήθους διαμονής δεν είναι πάντοτε σταθερός και μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα σε άτομα τα οποία μετακινούνται συχνά μεταξύ διαφορετικών κρατών. Προκειμένου ο Κανονισμός να παρέχει ευελιξία και προσαρμοστικότητα ανάλογα με τις περιστάσεις, ενσωματώθηκε η παρ. 2 του άρθρου 21, η οποία λειτουργεί ως ρήτρα διαφυγής στις περιπτώσεις που από το σύνολο των περιστάσεων μια υπόθεσης προκύπτει στενότερη σύνδεση με κάποιο άλλο κράτος από αυτό της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου<sup>90</sup>. Η διάταξη αυτή ερμηνεύεται αναλυτικότερα στη σκέψη 25 του προοιμίου του Κανονισμού, η οποία προβλέπει έναν διαφορετικό τρόπο καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου. Ωστόσο, στο πλαίσιο της λύσης αυτής τονίζεται ότι: «η εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας θα πρέπει να γίνεται κατ' εξαίρεση και όχι να χρησιμοποιείται ως δευτερεύων σύνδεσμος στις περιπτώσεις που ο καθορισμός της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου αποδεικνύεται πολύπλοκος». Τέλος, προς επίλυση των περιπτώσεων στις οποίες ο κληρονομούμενος μετακινείται συχνά ή ο καθορισμός της συνήθους διαμονής θα

---

τον προσδιορισμό τόσο της διεθνούς δικαιοδοσίας όσο και του εφαρμοστέου δικαίου τη συνήθη διαμονή του κληρονομούμενου κατά το χρόνο του θανάτου. Για να προσδιορίσει τη συνήθη διαμονή, η Αρχή που επιλαμβάνεται της κληρονομικής διαδοχής θα πρέπει να προβεί **σε συνολική εκτίμηση των περιστάσεων του βίου του κληρονομούμενου κατά τη διάρκεια των ετών που προηγούνται του θανάτου και κατά το χρόνο του θανάτου, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα σχετικά πραγματικά στοιχεία**, ιδίως τη διάρκεια και την κανονικότητα της παρουσίας του κληρονομούμενου στο συγκεκριμένο κράτος καθώς και τις συνθήκες και τους λόγους της παρουσίας αυτής. Η κατ' αυτόν τον τρόπο προσδιοριζόμενη συνήθης διαμονή θα πρέπει να μαρτυρεί στενό και σταθερό δεσμό με το συγκεκριμένο κράτος, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών στόχων του παρόντος Κανονισμού».

<sup>87</sup> Α.Μ.Πίψου, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, όπ.π., σ. 403.

<sup>88</sup> βλ. αναλυτικότερα μέρος 2ο κεφάλαιο Α.

<sup>89</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, όπ.π., σ. 705.

<sup>90</sup> Συγκεκριμένα στην παρ. 2 του άρθρου 21 του Κανονισμού ορίζεται ότι: «Αν, κατ' εξαίρεση, προκύπτει σαφώς από το σύνολο των περιστάσεων της υπόθεσης ότι, κατά το χρόνο του θανάτου, ο θανών είχε προδήλως στενότερους δεσμούς με κράτος άλλο από εκείνο του οποίου το δίκαιο θα εφαρμοζόταν δυνάμει της παραγράφου 1, το εφαρμοστέο κληρονομικό δίκαιο είναι το δίκαιο αυτού του άλλου κράτους».

μπορούσε να αποδειχθεί πολύπλοκος, προστέθηκε στον Κανονισμό η σκέψη 24<sup>91</sup>. Με αυτόν τον τρόπο ο ευρωπαϊός νομοθέτης προσπαθεί να καλύψει, όσο το δυνατό, ένα μεγάλο εύρος περιπτώσεων που μπορεί να προκύψουν ενώπιον των δικαστηρίων, αλλά και να ορίσει ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές τις οποίες οφείλουν να ακολουθούν οι εθνικοί δικαστές κατά την εκδίκαση υποθέσεων με παρόμοιο περιεχόμενο<sup>92</sup>.

Συμπερασματικά, ο κύριος σύνδεσμος που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του Κανονισμού 650/2012 είναι αυτός της τελευταίας συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου. Ο ευρωπαϊός νομοθέτης λαμβάνοντας υπόψιν του τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του εν λόγω συνδέσμου προχώρησε στην ενσωμάτωσή του στον Κανονισμό, γνωρίζοντας ότι δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο ότι αυτό το κριτήριο θα είναι σε ορισμένες καταστάσεις ελάχιστα προσαρμοσμένο στις νόμιμες προσδοκίες των εμπλεκομένων στην κληρονομική διαδοχή<sup>93</sup>. Παρόλα αυτά, η λύση αυτή βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τους σκοπούς τόσο του Κανονισμού, όσο και με τη βασική προσέγγιση του ιδ.δ.δ., η οποία επιτάσσει την εφαρμογή του δικαίου με το οποίο η επίδικη έννομη σχέση φέρεται να συνδέεται στενότερα<sup>94</sup>.

### iii) Η δυνατότητα επιλογής δικαίου

Ο σύνδεσμος της συνήθους διαμονής αποτελεί τον κύριο και πρωταρχικό σύνδεσμο στον Κανονισμό 650/2012, δεν είναι όμως ο μοναδικός. Ο ευρωπαϊός νομοθέτης έδωσε τη δυνατότητα επιλογής του δικαίου που θα διέπει την κληρονομική διαδοχή ενός προσώπου. Στο πλαίσιο του Κανονισμού παρέχεται στον κληρονομούμενο το δικαίωμα να επιλέξει ως εφαρμοστέο δίκαιο, το οποίο θα διέπει την κληρονομική του διαδοχή, αυτό της ιθαγένειάς του, περιορίζοντας με τον τρόπο αυτό την εφαρμογή του δικαίου του τόπου της τελευταίας συνήθους

<sup>91</sup> Σύμφωνα με τη σκέψη 24 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 προβλέπεται ότι: «Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο καθορισμός της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου θα μπορούσε να αποδειχθεί περίπλοκος. Τέτοια περίπτωση μπορεί να προκύψει ιδίως όταν ο κληρονομούμενος είχε μεταβεί για επαγγελματικούς ή οικονομικούς λόγους στο εξωτερικό για να ζήσει και να εργαστεί εκεί, ενίοτε για πολύ καιρό, αλλά είχε διατηρήσει στενή και σταθερή σχέση με το κράτος καταγωγής του. Στην περίπτωση αυτή, θα μπορεί να θεωρηθεί ότι ο κληρονομούμενος, ανάλογα με τις περιστάσεις, διατηρούσε ακόμα τη συνήθη διαμονή του στο κράτος καταγωγής του, στο οποίο βρισκόταν το επίκεντρο της οικογενειακής και κοινωνικής του ζωής. Μπορεί να προκύψουν άλλες πολύπλοκες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο κληρονομούμενος ζούσε εκ περιτροπής σε περισσότερα κράτη ή ακόμη ταξίδευε από κράτος σε κράτος χωρίς μόνιμη εγκατάσταση σε κάποιο εξ αυτών. Εάν ο κληρονομούμενος ήταν υπήκοος ενός από τα κράτη αυτά ή διατηρούσε όλα τα κύρια περιουσιακά του στοιχεία σε ένα από αυτά τα κράτη, η ιθαγένεια ή ο τόπος των περιουσιακών στοιχείων θα μπορεί να αποτελέσει ειδικό παράγοντα κατά τη συνολική εκτίμηση όλων των πραγματικών περιστάσεων».

<sup>92</sup> Στο πλαίσιο αυτό κινείται και μια υπόθεση του γερμανικού πολιτικού δικαστηρίου (KG Berlin 1. Zivilsenat, 1 AR 8/16, 26.04.2016), σύμφωνα με την οποία το γερμανικό δικαστήριο προχώρησε στη διερεύνηση του όρου «συνήθης διαμονή». Το εν λόγω δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αλλαγή του τόπου διαμονής ενός πατέρα για οικονομικούς λόγους, δεν είναι αρκετή, ώστε να θεμελιώσει τη συνήθη διαμονή του στον τόπο αυτό, εφόσον η κόρη του, αλλά και οι γενικότερες κοινωνικές του επαφές (οι γιατροί που επισκέπτονταν, οι φίλοι του, κ.α.) εντοπίζονταν στο έδαφος ενός άλλου κράτους μέλους και συγκεκριμένα στη Γερμανία.

<sup>93</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, όπ.π., COM (2005) 65 τελικό, σ. 4.

<sup>94</sup> *Ε.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 379.

διαμονής<sup>95</sup>. Η επιλογή του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου αποτελεί μια έκφανση της ελευθερίας του διατιθέναι, αλλά και της αρχής της αυτονομίας, αφού παρέχεται η δυνατότητα επιλογής του δικαίου από τον κληρονομούμενο το οποίο θα διέπει τις εν λόγω σχέσεις<sup>96</sup>. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η εξισορρόπηση μεταξύ των δύο συνδέσμων που προβλέπονται στον Κανονισμό, δηλαδή αυτόν της συνήθους διαμονής και της ιθαγένειας του κληρονομούμενου<sup>97</sup> και παράλληλα ρυθμίζονται ακόμη περισσότερες περιπτώσεις κληρονομικής διαδοχής.

Ωστόσο η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου στις περιπτώσεις της κληρονομικής διαδοχής δεν είναι απεριόριστη. Ο Κανονισμός προσφέρει μόνο τη δυνατότητα επιλογής του συνδέσμου της ιθαγένειας του κληρονομούμενου. Σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 1: *«ένα πρόσωπο δύναται να επιλέξει ως δίκαιο που θα διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής του το δίκαιο του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια κατά το χρόνο πραγματοποίησης της επιλογής του ή κατά το χρόνο του θανάτου»*. Σε περίπτωση που το πρόσωπο αυτό έχει πολλαπλή ιθαγένεια, μπορεί να επιλέξει να διέπεται η κληρονομική του διαδοχή από το δίκαιο οποιασδήποτε από τις ιθαγένειές του, ανεξάρτητα από το αν ο πολυϊθαγενής διαθέτης συνδέεται άμεσα ή όχι με την έννομη τάξη το δίκαιο της οποίας επιλέγει<sup>98</sup>. Τέλος, η επιλογή αυτή του δικαίου θα πρέπει να πραγματοποιείται ρητώς υπό μορφή διάταξης τελευταίας βούλησης ή τουλάχιστον να προκύπτει με σαφήνεια από τη διατύπωση τέτοιας διάταξης<sup>99</sup>.

Τα περισσότερα κράτη μέλη διατήρησαν μια επιφυλακτική στάση απέναντι στην δυνατότητα επιλογής του δικαίου. Η στάση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι τα περισσότερα κράτη μέλη, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, όπως το πολωνικό δίκαιο, δεν παρείχαν σε εσωτερικό επίπεδο τη δυνατότητα αυτή στους πολίτες τους<sup>100</sup>. Επίσης, επεδίωκαν να διατηρήσουν έναν

<sup>95</sup> Ο καθορισμός της ιθαγένειας του κληρονομούμενου προσώπου δεν εμπίπτει, σύμφωνα με τη σκέψη 41 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012, στο πεδίο εφαρμογής του, αλλά καθορίζεται από το εκάστοτε εθνικό δίκαιο. Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι: «Ενόψει της εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού, ο καθορισμός της ιθαγένειας ή της πολλαπλής ιθαγένειας προσώπου θα πρέπει να αποτελεί προκαταρκτικό ερώτημα προς διευκρίνιση. Το ζήτημα του αν ένα πρόσωπο θεωρείται ότι έχει την ιθαγένεια ενός κράτους δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού και υπόκειται στο εθνικό δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων, ενδεχομένως, των διεθνών συμβάσεων, στο πλαίσιο του απολύτου σεβασμού των γενικών αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

<sup>96</sup> Η αρχή της αυτονομίας συναντάται κυρίως στο πεδίο των συμβατικών και εξωσυμβατικών ενοχών με τους αντίστοιχους Κανονισμούς αριθ. 593/2008 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) και αριθ. 864/2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (Ρώμη II) να παρέχουν, χωρίς περιορισμούς καταρχήν, τη δυνατότητα της επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου.

<sup>97</sup> *E.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 380.

<sup>98</sup> Η δυνατότητα αυτή παρέχεται από τον Κανονισμό 650/2012 στο άρθρο 22 παρ. 1 εδ. β'.

<sup>99</sup> Σύμφωνα με τη σκέψη 39 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 για το τυπικό κύρος της επιλογής δικαίου ισχύει ότι: «Η επιλογή του δικαίου θα πρέπει να γίνεται ρητώς με δήλωση υπό μορφή διάταξης τελευταίας βουλήσεως ή να προκύπτει με σαφήνεια από τη διατύπωση τέτοιας διάταξης. Η επιλογή του δικαίου θα μπορούσε να θεωρείται ότι προκύπτει σαφώς από διάταξη τελευταίας βούλησης εφόσον, για παράδειγμα, ο κληρονομούμενος στη διάταξή του αναφέρεται ρητώς σε συγκεκριμένα άρθρα του δικαίου του κράτους της ιθαγένειάς του ή αναφέρει με άλλον τρόπο ρητώς το δίκαιο αυτό».

<sup>100</sup> *M.Zatucki*, New revolutionary European Regulation on Succession matters. Key issues and doubts, όπ.π., σ. 172.

στενό σύνδεσμο μεταξύ της κληρονομικής διαδοχής και του εφαρμοστέου σ' αυτή δικαίου, καθώς και να περιορίσουν το forum shopping<sup>101</sup>.

Παρόλα αυτά θεωρήθηκε ότι ήταν απαραίτητο να δοθεί στο πλαίσιο του Κανονισμού η δυνατότητα επιλογής του δικαίου, προκειμένου να μπορεί ο κληρονομούμενος να σχεδιάσει την κληρονομική του διαδοχή με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προβλεψιμότητα, αλλά και να διατηρήσει και να διαφυλάξει τους στενούς δεσμούς του με τη χώρα καταγωγής του<sup>102</sup>. Επίσης, κρίθηκε αναγκαίο να αποτραπεί η ενδεχόμενη ακαμψία του συνδέσμου της συνήθους διαμονής, αναγνωρίζοντας ότι ένα πρόσωπο συνήθως γνωρίζει καλύτερα το δίκαιο της ιθαγένειάς του από αυτό της συνήθους διαμονής του, ιδίως αν ο τόπος διαμονής του άλλαξε προς το τέλος της ζωής του, και άρα μπορεί να προγραμματίσει καλύτερα την κληρονομική του διαδοχή<sup>103</sup>. Συγκεκριμένα, ο σύνδεσμος της ιθαγένειας, όντας πιο σταθερός σε σχέση με αυτόν της συνήθους διαμονής, η οποία μπορεί να μεταβληθεί ανά πάσα στιγμή, παρέχει τη δυνατότητα στον κληρονομούμενο να οργανώσει εκ των προτέρων την κληρονομική του διαδοχή ανεξάρτητα από την τωρινή ή μελλοντική διαμονή του και εξασφαλίζει την προβλεψιμότητα της lex successionis ήδη από πολύ νωρίς, γεγονός που δεν μπορεί να επιτευχθεί τόσο εύκολα με τη χρήση του συνδέσμου της συνήθους διαμονής<sup>104</sup>. Η επιλογή του δικαίου της ιθαγένειας ως εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή επιτρέπει στους διαθέτες που είναι υπήκοοι κράτους μέλους στο οποίο οι δωρεές μεταξύ ζώντων είναι αμετάκλητες, να μπορούν να επιβεβαιώσουν την εγκυρότητά τους επιλέγοντας το εθνικό τους δίκαιο ως δίκαιο που διέπει την κληρονομική τους διαδοχή<sup>105</sup>. Με τον τρόπο αυτό αποκλείεται η προβλεπόμενη από τον Κανονισμό ανάκληση των δωρεών ή άλλου είδους μεταβιβάσεων εν ζωή, οι οποίες παράγουν εμπράγματα δικαιώματα, με σκοπό τον υπολογισμό της κληρονομιαίας περιουσίας και κατ' επέκταση του καθορισμού των μεριδίων των δικαιούχων<sup>106</sup>.

Στο πλαίσιο του Κανονισμού 650/2012 καθίσταται σαφές ότι η επιλογή του δικαίου που διέπει την κληρονομική διαδοχή είναι περιορισμένη και εκτείνεται αποκλειστικά και μόνο στο δίκαιο της ιθαγένειας του κληρονομούμενου. Ο περιορισμός αυτός αποκλείει καταρχήν την επιλογή ενός δικαίου με το οποίο ο κληρονομούμενος θα είχε χαλαρή ή ακόμη και καμία

<sup>101</sup> Mireia Artigot-Golobardes, The Intended and Unintended Effects of the UK's Not Opt-In to Regulation 650/2012 on Cross-Border Succession, *όπ.π.*, σ. 5.

<sup>102</sup> Πρόταση Κανονισμού, *όπ.π.*, COM (2009) 154 τελικό, άρθρο 17 υπό 4.3.

<sup>103</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, *όπ.π.*, σ. 706.

<sup>104</sup> A.Köhler, Agreements as to Succession under the new European Private International Law, 17 Rev. Eur. L. 25 2015, pp. 25-38, (σ. 28).

<sup>105</sup> Κ.Σπύρου, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', *όπ.π.*, σ. 8.

<sup>106</sup> βλ αναλυτικότερα μέρος 2ο κεφάλαιο Β και σκέψη 14 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012.

σύνδεση<sup>107</sup> και στοχεύει, σύμφωνα με τη σκέψη 38 του προοιμίου του Κανονισμού, στην αποτροπή των καταστρατηγήσεων του εφαρμοστέου δικαίου και στην αποφυγή παράκαμψης των διατάξεων για τη νόμιμη μοίρα των δικαιούχων<sup>108</sup>. Ο αποκλεισμός των καταστρατηγήσεων στις περιπτώσεις που ο αποθανών επιλέγει ως εφαρμοστέο στη διαδοχή το δίκαιο της ιθαγένειάς του, ενισχύεται και με την προσθήκη στον Κανονισμό της σκέψης 40 του προοιμίου σύμφωνα με την οποία: *«Η επιλογή δικαίου στο πλαίσιο του παρόντος Κανονισμού θα πρέπει να είναι έγκυρη ακόμη και αν το δίκαιο που επελέγη δεν προβλέπει επιλογή δικαίου σε θέματα κληρονομικής διαδοχής. Το δίκαιο που επελέγη θα πρέπει, ωστόσο, να καθορίζει το ουσιαστικό κύρος της πράξης που συνιστά η επιλογή, κατά πόσον, δηλαδή, μπορεί να θεωρηθεί ότι το πρόσωπο που προβαίνει στην επιλογή είχε συναίσθηση των συνεπειών της επιλογής του και συμφωνούσε με αυτές. Το αυτό θα πρέπει να ισχύει για την τροποποίηση ή την ανάκληση της επιλογής δικαίου»*. Επομένως, το επιλεγέν δίκαιο είναι αρμόδιο να καθορίσει σημαντικά για το κύρος της ίδιας της επιλογής και της πράξης ζητήματα, για τα οποία ο κληρονομούμενος τεκμαίρεται ότι είχε γνώση και άρα συναινούσε κατά την άσκηση του δικαιώματος της επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου.

Εφόσον ο κληρονομούμενος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει το δίκαιο της ιθαγένειάς του ως εφαρμοστέο στην κληρονομική του διαδοχή, γίνεται φανερό ότι η επιλογή αυτή μπορεί κάλλιστα να οδηγήσει στην εφαρμογή του δικαίου τρίτης χώρας, εκτός της Ένωσης. Ο κληρονομούμενος μπορεί να είναι, με βάση τον Κανονισμό, υπήκοος τρίτου κράτους και άρα η κληρονομική του διαδοχή να διέπεται από τον εν λόγω δίκαιο, επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό τον οικουμενικό χαρακτήρα του Κανονισμού<sup>109</sup>. Στην περίπτωση αυτή δεν εφαρμόζεται το άρθρο 34 του Κανονισμού, αφού, σύμφωνα με την παρ. 2 αυτού, η επιλογή του δικαίου στην κληρονομική διαδοχή εμπίπτει στις εξαιρέσεις και άρα δε θέτει σε λειτουργία τον μηχανισμό της παραπομπής<sup>110</sup>. Επομένως, ο κληρονομούμενος εκφράζοντας τη βούλησή του η κληρονομική διαδοχή να διέπεται από το δίκαιο της ιθαγένειάς του επιλέγει κατ' επέκταση την εφαρμογή

<sup>107</sup> Ε.Βασιλακάκης, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 381.

<sup>108</sup> Συγκεκριμένα η σκέψη 38 του προοιμίου του Κανονισμού ορίζει ότι: «Ο παρών Κανονισμός θα πρέπει να παρέχει στους πολίτες τη δυνατότητα να οργανώνουν εκ των προτέρων την κληρονομική τους διαδοχή επιλέγοντας το εφαρμοστέο στην κληρονομική τους διαδοχή δίκαιο. Η επιλογή αυτή θα πρέπει να περιορίζεται στο δίκαιο κράτους του οποίου έχουν την ιθαγένεια ώστε να εξασφαλίζεται σύνδεσμος μεταξύ του κληρονομούμενου και του επιλεγέντος δικαίου και να αποφεύγεται η επιλογή δικαίου με σκοπό να παρακαμφθούν οι θεμιτές προσδοκίες των δικαιούχων νόμιμης μοίρας».

<sup>109</sup> Κ.Σπύρου, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', όπ.π., σ. 8.

<sup>110</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 34 του Κανονισμού 650/2012 προβλέπεται ότι: «Ως εφαρμογή του δικαίου οποιουδήποτε τρίτου κράτους που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον παρόντα Κανονισμό νοείται η εφαρμογή των κανόνων δικαίου που ισχύουν στο εν λόγω κράτος, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου εφόσον αυτοί οι κανόνες προβλέπουν αναπαραπομπή: α) στο δίκαιο κράτους μέλους· ή β) στο δίκαιο άλλου τρίτου κράτους που θα εφαρμόζε το δικό του δίκαιο. 2. Δεν μπορεί να γίνει αναπαραπομπή σε σχέση με τα δίκαια που προβλέπονται στο άρθρο 21 παράγραφος 2, **στο άρθρο 22**, στο άρθρο 27, στο άρθρο 28 στοιχείο β) και στο άρθρο 30».

κανόνων μόνον του ουσιαστικού και όχι και του συγκρουσιακού δικαίου<sup>111</sup>. Ο αποκλεισμός της παραπομπής, όταν ο διαθέτης έχει προχωρήσει στην επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου, δικαιολογείται από την ανάγκη να μην ανατραπεί η προτίμηση που διαθέτει για το δίκαιο της ιθαγένειάς του κατά την ενάσκηση του δικαιώματος, το οποίο παρέχεται ρητώς από τον Κανονισμό και το οποίο απορρέει από την αρχή της αυτονομίας της βουλήσεως<sup>112</sup>. Ο μόνος λόγος να μην εφαρμοστεί το επιλεγέν από τον κληρονομούμενο δίκαιο είναι αν αυτό περιέχει διατάξεις οι οποίες προσκρούουν στην δημόσια τάξη του δικάζοντος δικαστή<sup>113</sup>.

Ο μηχανισμός της παραπομπής αποτελεί μια ρηξικέλευθη ρύθμισή στον Κανονισμό 650/2012 και ενσωματώθηκε σ' αυτόν έπειτα από πολλές διαφωνίες κατά την εκπόνησή του<sup>114</sup>. Η ενσωμάτωση της διατάξεως για την παραπομπή έχει ως σκοπό την εξασφάλιση της ενότητας της κληρονομιάς και την προώθηση της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου<sup>115</sup>. Κυρίως στις περιπτώσεις των κληρονομικών σχέσεων εμφανίζεται συχνά το φαινόμενο να υποδεικνύεται ως εφαρμοστέο το δίκαιο τρίτου κράτους, εκτός της Ε.Ε.. Προς αποφυγή τέτοιων περιπτώσεων προτάθηκε η υιοθέτηση του θεσμού της παραπομπής, η οποία στον Κανονισμό λειτουργεί επιτελεστικά, δηλαδή λειτουργεί ως μηχανισμός εξασφάλισης διεθνούς αρμονίας και συνοχής<sup>116</sup>. Επίσης, προκρίνεται η εφαρμογή του ενωσιακού κατά κύριο λόγο δικαίου και γι αυτό το λόγο διευκολύνεται παράλληλα και το έργο του δικάζοντος δικαστή, ο οποίος καλείται να εφαρμόσει τα περισσότερα οικεία και πιο προσιτά σ' αυτόν δίκαια των κρατών μελών.

Συνοψίζοντας, στο πλαίσιο του Κανονισμού δίνεται η δυνατότητα στα πρόσωπα να επιλέξουν ως εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική τους διαδοχή αυτό της ιθαγένειάς τους. Η επιλογή αυτή προσφέρεται με σκοπό να εξασφαλίσει την ευελιξία του Κανονισμού και να εξασφαλίσει ακόμα μεγαλύτερη προβλεψιμότητα στους πολίτες κατά το σχεδιασμό της κληρονομικής τους διαδοχής. Επιπλέον, η δυνατότητα αυτή προωθεί ακόμα περισσότερο την αρχή της ελεύθερης μετακίνησης των προσώπων, καθώς επιτρέπει σε έναν διαθέτη, ο οποίος

<sup>111</sup> Γ.Α.Γεωργιάδης, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, όπ.π., σ. 706.

<sup>112</sup> Ε.Βασιλακάκης, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ. 389.

<sup>113</sup> Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al., Czech Private International Law, όπ.π., σ. 225.

<sup>114</sup> βλ. αναλυτικότερα Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, όπ.π., σ. 656 επ..

<sup>115</sup> Χ. Τσούκα, Αναπαραπομπή, σε Χ.Παμπούκης (επιμ.), Κληρονομικό διεθνές δίκαιο: κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού ΕΕ 650/2012, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σ.338-403, (σελ: 395).

<sup>116</sup> Ειδικότερα στο άρθρο 57 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012, αναφέρεται ότι: «Οι κανόνες περί σύγκρουσης δικαίων που ορίζονται στον παρόντα Κανονισμό μπορούν να οδηγήσουν στην εφαρμογή του δικαίου τρίτου κράτους. Στις περιπτώσεις αυτές, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου της νομοθεσίας αυτού του κράτους. Εάν οι κανόνες αυτοί προβλέπουν την αναπαραπομπή (renvoi) είτε στο δίκαιο κράτους μέλους είτε στο δίκαιο τρίτου κράτους που θα εφαρμόζε το δικό του δίκαιο στην κληρονομία, η παραπομπή αυτή θα πρέπει να γίνεται δεκτή ώστε να εξασφαλιστεί η συνοχή σε διεθνές επίπεδο. Η αναπαραπομπή θα πρέπει εντούτοις να αποκλείεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο κληρονομούμενος είχε επιλέξει το δίκαιο τρίτου κράτους».

έκανε χρήση αυτής του της ελευθερίας, αλλά ενδιαφέρεται να διατηρήσει στενούς δεσμούς με τη χώρα καταγωγής του, να διαφυλάξει τους εν λόγω δεσμούς μέσω της επιλογής του δικαίου της ιθαγένειάς του ως εφαρμοστέου στην κληρονομική του διαδοχή<sup>117</sup>. Ο Κανονισμός προσπαθεί να ισορροπήσει μεταξύ της προστασίας των δικαιούχων ορισμένης κληρονομικής διαδοχής και του σεβασμού της επιλογής του διαθέτη ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο. Γι αυτόν τον λόγο, αφενός παρέχει δικλείδες ασφαλείας που εμποδίζουν την καταστρατήγηση του δικαίου από μέρους του κληρονομουμένου<sup>118</sup>, αφετέρου αποκλείει την εφαρμογή του μηχανισμού της παραπομπής στις περιπτώσεις που ως εφαρμοστέο έχει επιλεγθεί το δίκαιο ενός τρίτου, με βάση τον Κανονισμό, κράτους.

---

<sup>117</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, άρθρο 17 υπό 4.3.

<sup>118</sup> Συγκεκριμένα η σκέψη 26 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 αναφέρεται στην απαγόρευση της καταστρατήγησης γενικά, καθώς ο ίδιος ο Κανονισμός δεν περιέχει ρητή διάταξη που να την απαγορεύει, και ορίζει ότι: «Καμία διάταξη του παρόντος Κανονισμού δε θα πρέπει να εμποδίζει τα δικαστήρια να εφαρμόζουν μηχανισμούς για την καταπολέμηση της καταστρατήγησης του νόμου, όπως π.χ. fraude à la loi στο πλαίσιο του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου», ενώ ως προς την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου τίθεται η σκέψη 40 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012, όπως αυτή αναλύθηκε παραπάνω.

## Γ. Το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού

Κάθε Κανονισμός που εκδίδεται περιέχει ορισμένες διατάξεις, οι οποίες καθορίζουν το εφαρμοστικό του πεδίο. Ρυθμίζουν την έκταση της εφαρμογής του με τρόπο σαφή και ρητό, προσπαθώντας να μην αφήνουν περιθώρια παρερμηνείας και να μη δημιουργηθούν γκρίζες περιοχές. Με αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται οι θετικές και αρνητικές συγκρούσεις μεταξύ των Κανονισμών και εξασφαλίζεται προβλεψιμότητα δικαίου, αφού και οι ίδιοι οι πολίτες είναι σε θέση να αξιολογήσουν σε ποιο ρυθμιστικό πλαίσιο θα ενταχθεί η υπό κρίση έννομη σχέση τους.

Παρά την εξαντλητική αυτή προσπάθεια του ευρωπαϊού νομοθέτη να αποτυπώσει με σαφήνεια το πεδίο εφαρμογής των Κανονισμών, προκύπτουν περιπτώσεις οι οποίες βρίσκονται στο μεταίχμιο και για τις οποίες χρειάζεται να διενεργηθεί περισσότερη έρευνα και συζήτηση, προκειμένου να διευκρινιστεί, εάν αυτές τελικά εμπίπτουν ή όχι στο εφαρμοστικό πεδίο ορισμένου Κανονισμού. Στην διαδικασία αυτή καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει ο νομικός χαρακτηρισμός της εν λόγω έννομης σχέσης, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, αλλά και η ίδια η διατύπωση των διατάξεων του Κανονισμού και κυρίως αυτών που αποτυπώνουν το πεδίο εφαρμογής του. Διότι αυτό που τελικά εμπίπτει στον ίδιο τον Κανονισμό και ρυθμίζεται αποκλειστικά από αυτόν είναι ό,τι εντάχθηκε σε αυτόν κατά τη διαδικασία θέσπισης του και ως εκ τούτου δε θα πρέπει, μέσω της ερμηνείας των διατάξεων, ούτε να διευρύνεται, αλλά ούτε και να περιορίζεται<sup>119</sup>.

Ο Κανονισμός 650/2012 εφαρμόζεται στα 24 από τα 27 κράτη μέλη της Ε.Ε., καθώς ορισμένα από αυτά, παρόλο που είχαν συμμετάσχει στην εκπόνησή του, αποφάσισαν τελικά να μη συμμετέχουν σε αυτόν και άρα να μη δεσμεύονται από την εφαρμογή του<sup>120</sup>. Ωστόσο ορισμένες διατάξεις του Κανονισμού διέπονται από οικουμενική και ενωσιακή εμβέλεια, με αποτέλεσμα να ασκούν επιρροή έναντι όλων, ακόμη και τρίτων κρατών που δε δεσμεύονται καταρχήν από αυτόν<sup>121</sup>. Το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού προσδιορίζεται στο άρθρο 1, το οποίο συγκεκριμένα προβλέπει ότι: «1. Ο παρών Κανονισμός εφαρμόζεται στις κληρονομικές διαδοχές. Δεν εφαρμόζεται σε φορολογικά, τελωνειακά ή διοικητικά ζητήματα.

2. Αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού τα ακόλουθα: α) η προσωπική κατάσταση των φυσικών προσώπων καθώς και οι οικογενειακές σχέσεις και οι σχέσεις οι οποίες σύμφωνα με το εφαρμοστέο σε αυτές δίκαιο παράγουν ανάλογα αποτελέσματα· β) η νομική ικανότητα των φυσικών προσώπων, με την επιφύλαξη του άρθρου 23 παράγραφος 2

<sup>119</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, σε Χ.Παμπούκης (επιμ.), Κληρονομικό διεθνές δίκαιο: κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού ΕΕ 650/2012, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σ. 15-82, (σ. 22).

<sup>120</sup> βλ. αναλυτικότερα μέρος 2ο κεφάλαιο Β, καθώς και τις σκέψεις 81 και 82 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012.

<sup>121</sup> Χ.Παμπούκης, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, όπ.π., σ. 10.

στοιχείο γ) και του άρθρου 26· γ) θέματα σχετικά με την αφάνεια, την απουσία ή τον τεκμαιρόμενο θάνατο φυσικού προσώπου· δ) θέματα που αφορούν τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων καθώς και το περιουσιακό καθεστώς σχέσεων οι οποίες σύμφωνα με το εφαρμοστέο σε αυτές δίκαιο θεωρείται ότι παράγουν αποτελέσματα παρόμοια με του γάμου· ε) υποχρεώσεις διατροφής εκτός από αυτές που προέκυψαν λόγω θανάτου· στ) το τυπικό κύρος των διατάξεων τελευταίας βούλησης που έγιναν προφορικά· ζ) περιουσιακά δικαιώματα, συμφέροντα και περιουσιακά στοιχεία που δημιουργούνται ή μεταβιβάζονται με άλλους τρόπους πλην της κληρονομικής διαδοχής, π.χ. μέσω δωρεών, συνιδιοκτησίας πλειόνων με συμφωνία ότι σε περίπτωση θανάτου του το μερίδιο του προαποβιώσαντος περιέρχεται στον επιζώντα συγκύριο, συνταξιοδοτικών προγραμμάτων, ασφαλιστικών συμβάσεων και ανάλογων ρυθμίσεων, με την επιφύλαξη του άρθρου 23 παράγραφος 2 στοιχείο θ)· η) τα ζητήματα που διέπονται από το δίκαιο των εταιριών και άλλων ενώσεων με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, π.χ. ρήτρες οι οποίες περιλαμβάνονται σε συστατικές πράξεις και σε καταστατικά εταιρειών και άλλων ενώσεων, με ή χωρίς προσωπικότητα, με τις οποίες ρυθμίζεται η τύχη των μεριδίων λόγω θανάτου των μελών τους· θ) η λύση, η παύση λειτουργίας και η συγχώνευση εταιρειών και άλλων ενώσεων με ή χωρίς νομική προσωπικότητα· ι) η σύσταση, διαχείριση και λύση καταπιστευμάτων· ια) η φύση των εμπράγματων δικαιωμάτων· και ιβ) η οιαδήποτε καταχώριση σε μητρώο δικαιωμάτων επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας, περιλαμβανομένων των νομικών απαιτήσεων της καταχώρισης, και τα αποτελέσματα της καταχώρισης ή της μη καταχώρισης αυτών των δικαιωμάτων σε μητρώο».

Με βάση το άρθρο 1 του Κανονισμού, σε συνδυασμό με το άρθρο 81 της ΣΛΕΕ, καθίσταται σαφές ότι το αντικείμενο πεδίο εφαρμογής του περιορίζεται αποκλειστικά στις διασυνοριακές κληρονομικές διαδοχές και όχι επί αμιγών ημεδαπών κληρονομικών σχέσεων<sup>122</sup>. Η έννοια της κληρονομικής διαδοχής ορίζεται στο άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. α' του Κανονισμού<sup>123</sup> και καλύπτει όλες τις παραμέτρους μιας κληρονομικής διαδοχής. Ωστόσο, ο Κανονισμός δεν εφαρμόζεται σε άλλες πτυχές του ουσιαστικού δικαίου πέραν της κληρονομικής διαδοχής, γεγονός που διευκρινίζεται και με τη σκέψη 9 του προοιμίου<sup>124</sup>, και επομένως, ζητήματα<sup>125</sup> τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως συνδεδεμένα με υποθέσεις κληρονομικής διαδοχής,

<sup>122</sup> *Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al.*, Czech Private International Law, όπ.π., σ. 208 σχόλιο 675.

<sup>123</sup> βλ. αναλυτικότερα στο 2ο μέρος κεφάλαιο Γ.

<sup>124</sup> Σύμφωνα με τη σκέψη 9 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 ορίζεται ότι: «Το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού θα πρέπει να καλύπτει όλα τα θέματα αστικού δικαίου που άπτονται μιας κληρονομικής διαδοχής, δηλαδή όλες τις περιπτώσεις μεταβίβασης κυριότητας αιτία θανάτου, περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είτε μέσω ηθελημένης πράξης μεταβίβασης, δυνάμει διατάξεως τελευταίας βουλήσεως, είτε μέσω μεταβίβασης με εξ αδιαθέτου διαδοχή».

<sup>125</sup> Πέρα από τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στην παρ. 2 του άρθρου 1 του Κανονισμού 650/2012, με το άρθρο 1 υπό 4.1. της Πρότασης του Κανονισμού, όπ.π. COM (2009) 154 τελικό, εξαιρούνται επίσης οι μορφές συνιδιοκτησίας που προβλέπονται από το αγγλοσαξονικό δίκαιο, αλλά και όλα τα είδη μεταβίβασης εκ χαρακτηριστικής αιτίας του αστικού δικαίου.

εξαιρούνται ρητά από το πεδίο εφαρμογής στην παρ. 2 του άρθρου 1<sup>126</sup>. Οι κατηγορίες εννόμων σχέσεων που εξαιρούνται από το εφαρμοστικό πεδίο του Κανονισμού μνημονεύονται εκτενέστερα και προς επεξήγηση και στο προοίμιο αυτού και συγκεκριμένα στις σκέψεις 10 επ. Γίνεται φανερό στο σημείο αυτό ότι το προοίμιο του Κανονισμού 650/2012 υπέχει θέση αιτιολογικής εκθέσεως αυτού, η οποία είναι ερμηνευτικά σημαντική, αφού σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στη συγκεκριμένη, δεν αρκείται στην απλή εξήγηση για ποιον λόγο υιοθετήθηκε η εν λόγω ρύθμιση, αλλά προβάλλει και ερμηνευτικές κατευθύνσεις στις οποίες πολύ συχνά στηρίζεται το ΔΕΕ για την ενίσχυση των ερμηνευτικών του κρίσεων<sup>127</sup>. Με τον τρόπο αυτό και οι ίδιοι οι εθνικοί δικαστές, οι οποίοι είναι οι εφαρμοστές των Κανονισμών, γνωρίζουν εκ των προτέρων με την ύπαρξη του προοιμίου, την ερμηνεία των διατάξεων του Κανονισμού προκειμένου να αποφεύγονται παρερμηνείες και τυχόν εσφαλμένες εφαρμογές του<sup>128</sup>.

Επίσης το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού συμπληρώνεται και οριοθετείται ακόμα περισσότερο με την προσθήκη του άρθρου 23. Στο εν λόγω άρθρο επιχειρείται μια ενδεικτική αναφορά των ζητημάτων που εμπίπτουν στο εφαρμοστικό του πεδίο, προκειμένου να καταστεί αντιληπτό με θετικό τρόπο τι ρυθμίζεται από αυτόν<sup>129</sup>. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι η εφαρμογή του Κανονισμού είναι ανεξάρτητη από τις προσωπικές ιδιότητες των υποκειμένων μιας υπόθεσης, δηλαδή της ιθαγένειας, της κατοικίας τους κ.α.<sup>130</sup>. Τέλος διευκρινίζεται ότι όσα ζητήματα δεν εμπίπτουν καθ' ύλην στον Κανονισμό, δεν εμπίπτουν και σε οποιαδήποτε άλλη ρύθμισή του, όπως στη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο, κ.α.<sup>131</sup>.

Συμπερασματικά, το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 650/2012 ρυθμίζεται κατά κύριο λόγο στο άρθρο 1 με τη συνδρομή των άρθρων 3 και 23, καθώς και των αντίστοιχων σκέψεων του προοιμίου. Στις περιπτώσεις που η κληρονομική διαδοχή δεν έχει αμιγώς εθνικό χαρακτήρα, δηλαδή η ιθαγένεια του αποβιώσαντα, τα κληρονομικά στοιχεία, οι δικαιούχοι της κληρονομιάς και το επιληφθέν δικαστήριο δεν εντοπίζονται αποκλειστικά και μόνο σε ένα κράτος, αλλά περισσότερα του ενός κράτη εμπλέκονται σε αυτή, τότε ο Κανονισμός τυγχάνει εφαρμογής<sup>132</sup>. Παράλληλα με το στοιχείο διασυνοριακότητας πρέπει να συντρέχουν και το τοπικό και χρονικό στοιχείο, δηλαδή ο κληρονομούμενος να είχε την τελευταία συνήθη διαμονή του σε κράτος

<sup>126</sup> *Λ.Μ.Πίππου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, ό.π., σ. 394.

<sup>127</sup> *Χ.Παμπούκης*, Εισαγωγικές παρατηρήσεις στον Κανονισμό κληρονομικών σχέσεων 650/2012 της 4ης Ιουλίου 2012, ό.π., σ. 14.

<sup>128</sup> *R.Frimston*, The European Union Succession Regulation No. 650/2012, ό.π., σ. 104.

<sup>129</sup> βλ. αναλυτικότερα παρακάτω μέρος 2ο κεφάλαιο Β.

<sup>130</sup> *Γ.Νικολαΐδης*, Άρθρο 1, ό.π., σ. 19.

<sup>131</sup> *R.Frimston*, ό.π., σ. 105.

<sup>132</sup> *Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al.*, Czech Private International Law, ό.π.

μέλος και να απεβίωσε μετά την 17 Αυγούστου του 2015, όταν και ξεκίνησε η ισχύς του Κανονισμού. Επομένως, στην έκταση που ισχύουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, ο Κανονισμός εφαρμόζεται αποκλειστικά στην υπό κρίση κληρονομική διαδοχή, εκτοπίζοντας τα υπόλοιπα εθνικά δίκαια<sup>133</sup>.

---

<sup>133</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, ό.π., σ. 19.

## **Μέρος II: Ο νομικός χαρακτηρισμός ως στοιχείο καθοριστικό του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού**

### **A. Νομικός Χαρακτηρισμός**

Ο νομικός χαρακτηρισμός αποτελεί ένα μηχανισμό που χρησιμοποιείται από όλες τις έννομες τάξεις. Ο τρόπος χρήσης και λειτουργίας του διαφέρει κάθε φορά ανάλογα με τον εκάστοτε σκοπό, αλλά και την εκάστοτε έννομη τάξη. Συγκεκριμένα, στο εσωτερικό ενός κράτους ο νομικός χαρακτηρισμός διακρίνεται ανάμεσα σε αυτόν του πεδίου του ιδ.δ.δ. και στο πεδίο του ουσιαστικού δικαίου, εξυπηρετώντας κάθε φορά διαφορετικούς στόχους και παράγοντας διαφορετικά αποτελέσματα. Αντίθετα, στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη ο μηχανισμός του νομικού χαρακτηρισμού χρησιμοποιείται για άλλους σκοπούς, αλλά και η λειτουργία του είναι επίσης διαφορετική από αυτή στο εσωτερικό των διαφόρων εννόμων τάξεων.

Παρά τις επιμέρους διαφορές που παρατηρούνται, ο νομικός χαρακτηρισμός έχει ως κύριο στόχο την υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση έννομη σχέσης σε έναν κανόνα δικαίου είτε αυτός είναι κανόνας ιδ.δ.δ., είτε ουσιαστικού δικαίου, είτε ευρωπαϊκός κανόνας. Η επίτευξη του σκοπού αυτού δεν είναι πάντα εύκολη, διότι πολλές έννομες σχέσεις παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους με αποτέλεσμα να μην μπορούν να υπαχθούν με σαφήνεια και σιγουριά σε έναν μόνον κανόνα δικαίου. Στην περίπτωση αυτή επαφίεται στον εκάστοτε Δικαστή να αποφασίσει σε ποιον κανόνα δικαίου ανταποκρίνεται περισσότερο η υπό κρίση έννομη σχέση και αναλόγως να την εντάξει.

Εκτός από τη δυσκολία ένταξης των εννόμων σχέσεων στις αντίστοιχες διατάξεις μιας έννομης τάξης, ζήτημα έχει δημιουργηθεί και αναφορικά με το δίκαιο με το οποίο διενεργείται ο εκάστοτε νομικός χαρακτηρισμός. Όπως θα αναλυθεί παρακάτω, στο πεδίο του ιδ.δ.δ. έχει τεθεί το ζήτημα ποιο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο σύμφωνα με το οποίο θα χαρακτηριστεί κάθε φορά η υπό κρίση έννομη σχέση. Αν δηλαδή ο νομικός χαρακτηρισμός θα πρέπει να πραγματοποιείται με την εφαρμογή του δικαίου του δικάζοντος δικαστή (θεωρία της *lex fori*) ή με βάση το εφαρμοστέο στην εκάστοτε έννομη σχέση δίκαιο (θεωρία της *lex causae*).

Παρακάτω θα γίνει αναφορά στη λειτουργία του μηχανισμού του νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του ιδ.δ.δ., την κρατούσα θεωρία επί του εφαρμοστέου δικαίου με βάση το οποίο θα πρέπει αυτός να συντελείται, καθώς και των προβλημάτων που τυχόν δημιουργούνται από την συνθετότητα και την ομοιότητα των εννόμων σχέσεων. Παράλληλα θα αναλυθεί η σκοπιμότητα του νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του ευρωπαϊκού δικαίου, καθώς και ο τρόπος με βάση τον οποίο αυτός διενεργείται στο ενωσιακό πλαίσιο. Τέλος, θα καταδειχθεί η σημασία ύπαρξης του εν λόγω μηχανισμού, τόσο σε κρατικό όσο και σε ενωσιακό

επίπεδο, αλλά και η σπουδαιότητά του για την ορθή και απρόσκοπτη εφαρμογή των ευρωπαϊκών νομοθετικών κειμένων και κυρίως των Κανονισμών. Η διαπίστωση αυτή άλλωστε αναδεικνύεται από το σύνολο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αφού το κύριο μέρος της είναι βασισμένο στα προβλήματα των νομικών χαρακτηρισμών στο πεδίο του κληρονομικού διεθνούς δικαίου.

### **ι) Νομικός χαρακτηρισμός στο πεδίο του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου**

Ο ορθός χαρακτηρισμός μιας έννομης σχέσης είναι πολύ σημαντικός για να καθοριστεί με ακρίβεια ο κανόνας δικαίου στον οποίο αυτή θα πρέπει να ενταχθεί. Στο πεδίο του ιδ.δ.δ. η υπαγωγή αυτή αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, καθώς με τον νομικό χαρακτηρισμό δεν προσδιορίζεται απλώς ο εφαρμοστέος κανόνας δικαίου, αλλά εκείνος ο κανόνας σύγκρουσης που θα υποδείξει το εφαρμοστέο στην υπό κρίση έννομη σχέση δίκαιο. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι κύρια αποστολή του νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του ιδ.δ.δ. είναι η υπαγωγή της εν λόγω έννομης σχέσης στον αντίστοιχο κανόνα σύγκρουσης και ολοκληρώνεται μόλις προσδιοριστεί η εφαρμοστέα έννομη τάξη<sup>134</sup>.

Επειδή μέσω της χρήσης του μηχανισμού του νομικού χαρακτηρισμού καταλήγουμε στον αρμόδιο κανόνα σύγκρουσης και κατ' επέκταση και στο εφαρμοστέο στη συγκεκριμένη έννομη σχέση δίκαιο, το οποίο πιθανόν να αντιστοιχεί σε μια αλλοδαπή έννομη τάξη, οι υπό κρίση έννομες έννοιες θα πρέπει να τυγχάνουν διαφορετικής αντιμετώπισης από αυτές του ουσιαστικού δικαίου ενός κράτους. Συγκεκριμένα, οι συνδετικές έννοιες των κανόνων σύγκρουσης θα πρέπει να είναι διατυπωμένες γενικά και με τρόπο αφηρημένο, ώστε να μπορούν να υπάγονται σ' αυτές και έννομες σχέσεις που συναντώνται αποκλειστικά σε άλλα κράτη και δεν προβλέπονται από την έννομη τάξη του δικάζοντος δικαστή. Είναι δηλαδή διατυπωμένες με τη μορφή συστηματικών κατηγοριών, προκειμένου να μπορούν να εντάσσονται σε αυτές όσο το δυνατότερο περισσότερες έννομες σχέσεις. Γι αυτόν το λόγο ο εκάστοτε δικαστής κάθε φορά που προχωρά στο νομικό χαρακτηρισμό μιας έννομης σχέσης στο πεδίο του ιδ.δ.δ. θα πρέπει να μην ξεχνά ότι κινείται σε διεθνές επίπεδο και άρα θα πρέπει να αντιλαμβάνεται με μεγαλύτερη ευρύτητα την έννοια των όρων της ρυθμιστέας σχέσης των κανόνων σύγκρουσης του *forum*<sup>135</sup>.

Ένα ακόμη ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο του νομικού χαρακτηρισμού στο πεδίο του ιδ.δ.δ., πέρα απ' αυτό της υπαγωγής της έννομης σχέσης στον αντίστοιχο κανόνα σύγκρουσης, είναι ο προσδιορισμός του δικαίου βάσει του οποίου αυτός θα πραγματοποιηθεί. Η ανάγκη αυτή γίνεται ακόμη πιο επιτακτική στις περιπτώσεις που ο

<sup>134</sup> Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017, σ. 59.

<sup>135</sup> Σπ.Βρέλλης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, Γ' Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σ. 78.

χαρακτηρισμός της υπό κρίση έννομης σχέσης διαφέρει ουσιωδώς μεταξύ της *lex fori* και της *lex causae*<sup>136</sup>. Προς επίλυση του ζητήματος αυτού έχουν διατυπωθεί δύο θεωρίες, αυτή της *lex fori* και αυτή της *lex causae*. Σύμφωνα με την πρώτη, ο δικάζων δικαστής προκειμένου να χαρακτηρίσει μια έννομη σχέση θα προστρέξει στο δίκαιό του, δηλαδή στο δίκαιο του *forum*<sup>137</sup>. Κατά τη δεύτερη θεωρία, ο νομικός χαρακτηρισμός της επίδικης σχέσης θα πρέπει να γίνεται από το εφαρμοστέο επ' αυτής δίκαιο. Όμως κάτι τέτοιο είναι αδύνατον να συμβεί, αφού προέχει η υπαγωγή της υπό κρίση έννομης σχέσης στον κανόνα συγκρούσεως, ο οποίος με τη σειρά του θα υποδείξει το δίκαιο που θα διέπει την εν λόγω έννομη σχέση. Αντίθετα, υπέρ της εφαρμογής της θεωρίας της *lex fori* συνηγορεί το γεγονός ότι ο νομικός χαρακτηρισμός αποτελεί στην πραγματικότητα πρόκριμα της λύσης του ιδ.δ.δ., όπου το αλλοδαπό δίκαιο δεν έχει ακόμα λόγο εφαρμογής κατά τη στιγμή που λαμβάνει χώρα ο νομικός χαρακτηρισμός της υπό κρίση έννομης σχέσης. Ακόμη και στις περιπτώσεις που η υπό ρύθμιση έννομη σχέση είναι άγνωστη στο *forum* του δικάζοντος δικαστή, η θεωρία της *lex fori* μπορεί να εφαρμοστεί, αφού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι συνδετικές έννοιες των κανόνων σύγκρουσης είναι διατυπωμένες με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να υπαχθούν σ' αυτές και θεσμοί ή σχέσεις που δεν προβλέπονται από το εν λόγω δίκαιο. Επομένως, γίνεται φανερό πως η εφαρμογή της θεωρίας της *lex fori* είναι η καταλληλότερη προκειμένου να υποδείξει το δίκαιο με βάση το οποίο θα διενεργηθεί ο νομικός χαρακτηρισμός.

Αρμόδιος για το νομικό χαρακτηρισμό των εννόμων σχέσεων που δημιουργούνται στο πλαίσιο του ιδ.δ.δ. είναι ο δικάζων Δικαστής, ο οποίος είναι πάντα εθνικός δικαστής. Έχοντας ενώπιόν του μια υπόθεση με στοιχείο αλλοδαπότητας ο δικαστής υπαγάγει καταρχάς τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση έννομης σχέσης στον αρμόδιο κανόνα ιδ.δ.δ. του *forum*, προκειμένου να οδηγηθεί μέσω αυτού στο εφαρμοστέο επί της διαφοράς δίκαιο. Όμως κατά τη διαδικασία αυτή ο δικάζων δικαστής θα πρέπει να μην επηρεάζεται από αντίστοιχες έννοιες του ουσιαστικού του δικαίου, αλλά να αντιμετωπίζει τα πραγματικά περιστατικά με τρόπο αχρωμάτιστο, ουδέτερο και αυτόνομο<sup>138</sup>. Με αυτόν τον τρόπο διενεργείται επιτυχώς ο νομικός χαρακτηρισμός, ο οποίος θα πρέπει, όπως αναφέρθηκε, να είναι ανεξάρτητος από το νομικό χαρακτηρισμό που πραγματοποιείται στο πεδίο του ουσιαστικού δικαίου. Το ίδιο αυτόνομες θα πρέπει να είναι και οι συνδετικές έννοιες των κανόνων σύγκρουσης σε σχέση με τις αντίστοιχες του ουσιαστικού δικαίου.

Η σημασία της παραπάνω συλλογιστικής αναδεικνύεται κυρίως στις περιπτώσεις που πρόκειται να χαρακτηριστεί μία άγνωστη στο δίκαιο του *forum* έννομη σχέση ή κάποιος θεσμός. Προκειμένου να υπαχθεί ένας τέτοιος θεσμός θα πρέπει να συνεκτιμηθούν από τον δικαστή του

<sup>136</sup> Χ. Παμπούκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018, σ. 157.

<sup>137</sup> Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π., σ. 60.

<sup>138</sup> όπ.π., σ. 64.

forum οι αντιλήψεις του αλλοδαπού νομοθέτη και να καταστεί αντιληπτή η λειτουργία του εν λόγω θεσμού στο πλαίσιο του αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου<sup>139</sup>. Επομένως κρίνεται απαραίτητη η πληροφόρηση του δικάζοντος δικαστή αναφορικά με τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του αλλοδαπού κανόνα, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη της υπό κρίση έννομης σχέσης σε μία από τις συστηματικές κατηγορίες του forum και άρα ο προσδιορισμός του αρμόδιου κανόνα σύγκρουσης<sup>140</sup>. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι αν μια έννοια χαρακτηριστεί στο πλαίσιο μιας έννομης σχέσης με ένα συγκεκριμένο τρόπο και υπαχθεί στον αντίστοιχο κανόνα σύγκρουσης, δεν είναι σίγουρο ότι η ίδια έννοια στο πλαίσιο μιας άλλης έννομης σχέσης με διαφορετικά πραγματικά περιστατικά θα χαρακτηριστεί με τον ίδιο τρόπο<sup>141</sup>. Επίσης, δεν είναι εξίσου σίγουρο ότι αν ορισμένη έννοια χαρακτηριστεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο στο πλαίσιο μιας έννομης τάξης, θα χαρακτηριστεί με τον ίδιο τρόπο και στο πλαίσιο μιας άλλης έννομης τάξης<sup>142</sup>. Αυτό συμβαίνει, διότι η κατάταξη των διαφόρων νομικών θεσμών και εννοιών σε συστηματικές κατηγορίες δεν είναι πάντοτε η ίδια σε όλα τα δίκαια<sup>143</sup>.

Ο νομικός χαρακτηρισμός στο πεδίο του ιδ.δ.δ. αποτελεί έναν πολύ σημαντικό μηχανισμό στα χέρια των εθνικών δικαστών προκειμένου να μπορέσουν να χαρακτηρίσουν ορθώς μια έννομη σχέση και να την υπάγουν στον αντίστοιχο κανόνα σύγκρουσης. Στους τομείς του δικαίου στους οποίους δεν έχει ακόμα επέλθει ευρωπαϊκή ενοποίηση μέσω των Κανονισμών, ο χαρακτηρισμός των εννόμων σχέσεων διενεργείται από τα κρατικά δικαστήρια και όχι από το ΔΕΕ, όπως θα αναφερθεί παρακάτω. Επομένως, ο χαρακτηρισμός εννοιών στο πλαίσιο μιας έννομης σχέσης με στοιχεία αλλοδαπότητας, τα πραγματικά περιστατικά της οποίας δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής κάποιου Κανονισμού, πραγματοποιείται από τα ίδια τα κράτη. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, διότι, όπως θα γίνει αντιληπτό παρακάτω, υπάρχουν τομείς του δικαίου οι οποίοι δε ρυθμίζονται από κάποιο ευρωπαϊκό νομοθετικό κείμενο ή δε ρυθμίζονται ακόμα, καθώς δεν έχει τεθεί σε ισχύ ο αντίστοιχος Κανονισμός.

<sup>139</sup> Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π., σ. 65.

<sup>140</sup> Χ. Παμπούκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π., σ. 154.

<sup>141</sup> Το πιο τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί ο θεσμός του trust ο οποίος ανάλογα με τα εκάστοτε πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση έννομης σχέσης μπορεί να χαρακτηριστεί, από την ελληνική έννομη τάξη, ως κληρονομική σχέση, ως διοίκηση αλλοτρίων, ως επικαρπία, ως δωρεά, ως ενοχική σύμβαση, κ.α.

<sup>142</sup> Παραδείγματος χάριν η έννοια περιουσιακές σχέσεις των συζύγων δεν έχει το ίδιο περιεχόμενο στο ελληνικό δίκαιο με αυτό που έχει στο γερμανικό.

<sup>143</sup> Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, όπ.π., σ. 56.

## ii) Νομικός χαρακτηρισμός στο πεδίο του Ευρωπαϊκού δικαίου

Η ανάγκη του νομικού χαρακτηρισμού των εννόμων σχέσεων προκύπτει και στο πλαίσιο της ενωσιακής έννομης τάξης. Όπως είναι γνωστό, οι Αρχές και τα Όργανα της Ε.Ε. έχουν προχωρήσει στη θέσπιση νομικών κειμένων με σκοπό την ευρωπαϊκή ενοποίηση σε μια σειρά ζητημάτων<sup>144</sup>. Το κύριο μέσο που χρησιμοποιεί η Ε.Ε. με σκοπό την επίτευξη ενιαίας ρυθμίσεως συγκεκριμένων ζητημάτων είναι η έκδοση Κανονισμών. Κάθε Κανονισμός περιλαμβάνει στις διατάξεις του το πεδίο εφαρμογής του και κατ' επέκταση ορίζει με τον τρόπο αυτό τα θέματα τα οποία ρυθμίζει. Προκειμένου να επιτευχθεί πλήρως ο σκοπός αυτός της Ε.Ε., οι εκδιδόμενοι από τα ευρωπαϊκά όργανα Κανονισμοί θα πρέπει να λειτουργούν παράλληλα και εναρμονισμένα χωρίς ο ένας να εμποδίζει την εφαρμογή του άλλου και χωρίς να αλληλοεπικαλύπτονται τα εφαρμοστικά τους πεδία.

Αναφέρθηκε παραπάνω ότι πολύ συχνά οι υπό κρίση έννομες σχέσεις παρουσιάζουν στοιχεία τα οποία εμπίπτουν στη νομοτυπική μορφή παραπάνω του ενός κανόνα δικαίου και για αυτόν το λόγο η υπαγωγή τους σε μια συγκεκριμένη διάταξη καθίσταται δυσχερής. Το ίδιο πρόβλημα πολλές φορές παρατηρείται και στο επίπεδο του ευρωπαϊκού δικαίου. Παρά τις προσπάθειες του ευρωπαϊκού νομοθέτη να διατυπώσει το πεδίο εφαρμογής κάθε Κανονισμού με όσο το δυνατόν περισσότερη ακρίβεια και σαφήνεια, ακόμα προκύπτουν έννομες σχέσεις τα πραγματικά στοιχεία των οποίων δεν εμπίπτουν καθόλου ή εμπίπτουν, ως ένα βαθμό, σε περισσότερους του ενός Κανονισμούς. Ως μόνος τρόπος ορθής επίλυσης των εν λόγω προβλημάτων υποδεικνύεται η χρήση του μηχανισμού του νομικού χαρακτηρισμού, ώστε να υπαχθεί η συγκεκριμένη έννομη σχέση στον κατάλληλο Κανονισμό.

Ο νομικός χαρακτηρισμός σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό είναι αποκλειστικώς αρμόδιο να ερμηνεύει τις νομικές έννοιες που περιλαμβάνονται στους Κανονισμούς<sup>145</sup>. Άρα, αν προκύψει κάποιο ζήτημα νομικού χαρακτηρισμού κατά την εφαρμογή ορισμένου Κανονισμού από τα Δικαστήρια των κρατών μελών, τα τελευταία είναι υποχρεωμένα να αναστείλουν την ενώπιόν τους διαδικασία και να απευθύνουν προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ<sup>146</sup>. Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι τα

<sup>144</sup> Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται οι αστικές και εμπορικές υποθέσεις, η κληρονομική διαδοχή, η ενοποίηση στο πεδίο των γαμικών διαφορών και της γονικής μέριμνας, οι περιουσιακές σχέσεις των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων, κ.α.

<sup>145</sup> Η αρμοδιότητα αυτή του ΔΕΕ προβλέπεται στο άρθρο 267 της ΣΛΕΕ: «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις: α) επί της ερμηνείας των Συνθηκών, β) επί του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης».

<sup>146</sup> Το άρθρο 267 της ΣΛΕΕ ορίζει εν συνεχεία ότι: «Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, δύναται, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ' αυτού. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο».

κρατικά Δικαστήρια δεν έχουν τα ίδια την αρμοδιότητα να αποφανθούν επί των θεμάτων ερμηνείας των Συνθηκών και των ευρωπαϊκών νομοθετικών κειμένων, συμπεριλαμβανομένων και των Κανονισμών.

Ορισμένοι Κανονισμοί περιέχουν οι ίδιοι τους ορισμούς και την ερμηνεία των εννοιών που συναντώνται στο εσωτερικό τους. Παραδείγματος χάριν ο Κανονισμός 650/2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου περιλαμβάνει στο άρθρο 3 μια σειρά από ορισμούς εννοιών, οι οποίες είναι καίριες για την ορθή εφαρμογή του<sup>147</sup>. Επίσης, διαδοχικοί Κανονισμοί οι οποίοι έχουν το ίδιο ρυθμιστικό πεδίο και ο πιο σύγχρονος αντικαθιστά τον παλαιότερο, διατηρούν αμετάβλητη την ερμηνεία και τον χαρακτηρισμό των εννοιών τους. Ως παράδειγμα αναφέρεται η Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968<sup>148</sup> και οι μετέπειτα Κανονισμοί 44/2001 (Βρυξέλλες I) και 1215/2012 (Βρυξέλλες Ia)<sup>149</sup>. Στην περίπτωση αυτή η ερμηνευτική νομολογία της Σύμβασης των Βρυξελλών διατήρησε τη σημασία της στον Κανονισμό Βρυξέλλες I και το ίδιο ισχύει πλέον και για τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ia<sup>150</sup>. Η ερμηνευτική αυτή συνέχεια διατυπώνεται και ρητώς στα προοίμια των Κανονισμών<sup>151</sup>. Επομένως, γίνεται φανερό ότι υπάρχει μια συνέχεια και μια συνέπεια στις ερμηνείες των νομικών εννοιών που συναντώνται σε ευρωπαϊκά κείμενα από το ΔΕΕ, ώστε να επέρχεται με αυτόν τον τρόπο οριζόντια ενοποίηση του ενωσιακού δικαίου<sup>152</sup>. Γι αυτόν το λόγο θα πρέπει να εξετάζεται η εκάστοτε ερμηνεία, που έχει δοθεί στις έννοιες αυτές, και να επιχειρείται ο συντονισμός της, λαμβάνοντας υπόψιν το σκοπό και το περιεχόμενο του εκάστοτε Κανονισμού στον οποίο αυτή πρόκειται να ενταχθεί<sup>153</sup>, ώστε να αποφεύγονται κενά και αντιφάσεις μεταξύ των Κανονισμών. Η συνέχεια αυτή μεταξύ των εννοιών θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν όχι μόνο κατά την ερμηνεία των Κανονισμών, αλλά και κατά τη θεσμοθέτηση νέων ευρωπαϊκών κειμένων<sup>154</sup>.

<sup>147</sup> Οι έννοιες που διευκρινίζονται στο άρθρο 3 για τους σκοπούς του εν λόγω Κανονισμού είναι η κληρονομική διαδοχή, η κληρονομική σύμβαση, η συνδιαθήκη, η διάταξη τελευταίας βούλησης, η απόφαση, το κράτος μέλος προέλευσης, το κράτος μέλος εκτέλεσης, ο δικαστικός συμβιβασμός, το δημόσιο έγγραφο και το δικαστήριο.

<sup>148</sup> Η Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

<sup>149</sup> Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.44/2001 του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου του 2000 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις και ο νεότερος Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου του 2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις.

<sup>150</sup> Χ.Παμπούκη, Διεθνής Δικαιοδοσία, Αναγνώριση και Εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σ. 28.

<sup>151</sup> Συγκεκριμένα βλέπε τη σκέψη 19 του προοιμίου του Κανονισμού 44/2001 και τη σκέψη 34 του προοιμίου του Κανονισμού 1215/2012.

<sup>152</sup> Χ.Παμπούκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π., σ. 166.

<sup>153</sup> P.Rogerson, in U.Magnus/P. Mankowski, Brussels I Regulation, European Commentaries on Private International Law, 2007 by Sellier. European Law Publishers, ISBN:978-3-935808-32-3, σ. 51, άρθρο 1.

<sup>154</sup> Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition

Ο τρόπος με τον οποίο το ΔΕΕ διενεργεί τον νομικό χαρακτηρισμό σε ενωσιακό επίπεδο διαφέρει από τη συνήθη πρακτική που ακολουθείται στο εσωτερικό των κρατών μελών. Το Δικαστήριο οφείλει να χαρακτηρίσει την υπό κρίση έννομη σχέση ανεξάρτητα από το πως αυτή ερμηνεύεται από τα αντίστοιχα δίκαια των κρατών μελών, όπως άλλωστε διευκρίνισε και στην υπόθεση LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG κατά Eurocontrol<sup>155</sup>. Γι' αυτόν το λόγο ο νομικός χαρακτηρισμός στο πλαίσιο της Ε.Ε. χαρακτηρίζεται ως αυτόνομος, καθώς είναι απαλλαγμένος από εθνικές αντιλήψεις και βασίζεται σε ενωσιακά κριτήρια<sup>156</sup>, και άρα απαγορεύεται πλήρως, πλην ρητών εξαιρέσεων, η προσφυγή στη *lex fori*<sup>157</sup>. Το Δικαστήριο καταλήγει στο νομικό χαρακτηρισμό της έννομης σχέσης, αφού πρώτα εξετάσει του σκοπούς και το σύστημα του Κανονισμού και λάβει υπόψιν του τις γενικές αρχές των εθνικών δικαίων των κρατών μελών<sup>158</sup>.

Ο αυτόνομος χαρακτηρισμός εφαρμόζεται, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σε όλα τα ευρωπαϊκά κείμενα και τις Συμβάσεις, επομένως και στον Κανονισμό 650/2012, ο οποίος αποτελεί το κύριο αντικείμενο της διπλωματικής αυτής εργασίας. Ήδη από την πρόταση του Κανονισμού προωθείται η αυτόνομη ερμηνεία των εννοιών του, καθώς προβλέπεται ότι: «η έννοια της «κληρονομικής διαδοχής» θα πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και να περιλαμβάνει όλες τις παραμέτρους μιας κληρονομικής διαδοχής»<sup>159</sup>. Ο Κανονισμός 650/2012 είναι νέος και τα ζητήματα που ρυθμίζει δεν έχουν ρυθμιστεί ξανά σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου. Επομένως οι περισσότερες έννοιες που εισάγονται με τον Κανονισμό δεν έχουν ερμηνευθεί ποτέ άλλοτε από το Δικαστήριο.

Ωστόσο το ΔΕΕ δε μεταβάλλει την πρακτική του αυτόνομου νομικού χαρακτηρισμού, την οποία ανέκαθεν ακολουθούσε, και αυτό γίνεται φανερό από την ίδια τη νομολογία του. Συγκεκριμένα στην υπόθεση Mahnhof<sup>160</sup> το Δικαστήριο επισημαίνει ότι: «από τις επιταγές τόσο της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας συνάγεται ότι διάταξη του δικαίου της Ένωσης που δεν περιέχει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του περιεχομένου της πρέπει, κατά κανόνα, να

---

and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, ό.π., σ. 526.

<sup>155</sup> ΔΕΚ C-29/76, LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG κατά Eurocontrol, 14.10.1976, ΣυλΝ 1976 01541. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι: «Ο όρος «αστικές και εμπορικές υποθέσεις» ως προς την εφαρμογή της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ιδίως του τίτλου ΙΙΙ, δεν πρέπει να ερμηνεύεται κατά το δίκαιο οιοδήποτε των συμβαλλομένων κρατών, αλλά αντιθέτως πρέπει εν προκειμένω να λαμβάνονται υπόψη οι σκοποί και η οικονομία της Σύμβασης, καθώς και οι γενικές αρχές του δικαίου που απορρέουν από το σύνολο των εθνικών εννόμων τάξεων».

<sup>156</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, ό.π., σ. 22.

<sup>157</sup> Χ.Παμπούκης, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, ό.π., σ. 165.

<sup>158</sup> P.Rogerson, in U.Magnus/P. Mankowski, σ. 51, άρθρο 1.

<sup>159</sup> Πρόταση Κανονισμού, ό.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 4.1 άρθρο 1.

<sup>160</sup> ΔΕΕ C-558/16, 1.3.2018, ΣυλΝ Γενική Συλλογή.

ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο σε ολόκληρη την Ένωση<sup>161</sup>, με βάση όχι μόνον το γράμμα της, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και τον σκοπό που επιδιώκει η οικεία κανονιστική ρύθμιση<sup>162</sup>». Αλλά και ο Γενικός Εισαγγελέας με τις προτάσεις του τονίζει τη σημασία του νομικού χαρακτηρισμού και πώς αυτός πρέπει να πραγματοποιείται, ώστε να αποφεύγεται τυχόν αλληλοεπικάλυψη των πεδίων εφαρμογής των Κανονισμών<sup>163</sup>.

Ακολουθώντας την παραπάνω πρακτική το ΔΕΕ καταφέρει να διασφαλίσει την ίση και ενιαία εφαρμογή των Κανονισμών, αλλά και την απρόσκοπτη κυκλοφορία και αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων μεταξύ των κρατών μελών. Παράλληλα όμως επιτυγχάνονται και περαιτέρω στόχοι. Συγκεκριμένα, μέσα από αυτή τη διαδικασία το Δικαστήριο διαπιστώνει αρχικά, αν η υπό κρίση έννομη σχέση εμπίπτει ή όχι στο πεδίο εφαρμογής ορισμένου Κανονισμού. Στη συνέχεια αναγνωρίζονται και γίνονται ευκρινέστερα τα όρια του ίδιου του Κανονισμού και εγκαθιδρύεται έμμεσα μια ιεραρχία μεταξύ των στόχων του. Τέλος, καθορίζονται οι γενικές αρχές που λαμβάνονται κάθε φορά υπόψη για την ερμηνεία της υπό κρίση έννομης σχέσης και προσφέρεται μια λύση στην περίπτωση που οι στόχοι του Κανονισμού ή γενικές αυτές αρχές έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους<sup>164</sup>. Επομένως, ο μηχανισμός του αυτόνομου χαρακτηρισμού αποτελεί ένα εργαλείο για το ΔΕΕ, το οποίο βοηθά στην ομαλότερη λειτουργία και την ορθότερη εφαρμογή του δικαίου της Ε.Ε. Χωρίς αυτό δε θα μπορούσαν να επιλυθούν τόσο αποτελεσματικά οι πιθανοί προβληματισμοί των εθνικών δικαστηρίων αναφορικά με την εφαρμογή των Κανονισμών και έτσι η ευρωπαϊκή ενοποίηση δε θα είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

---

<sup>161</sup> βλ. απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2016, Νικηφορίδης, C-135/15, EU:C:2016:774 ψηφιακή γενική συλλογή, σκέψη 28.

<sup>162</sup> Αναλυτικότερα απόφαση της 18ης Μαΐου 2017, Hummel Holding, C-617/15, EU:C:2017:390, σκέψη 22.

<sup>163</sup> Συγκεκριμένα στη σκέψη 60 των προτάσεων του γενικού Εισαγγελέα MACIEJ SZPUNAR της 13ης Δεκεμβρίου 2017, Υπόθεση C-558/16 αναφέρεται ότι: «Δεδομένου ότι οι κανόνες περί συγκρούσεως δικαίων συνιστούν ένα είδος συστήματος, ο χαρακτηρισμός πρέπει να πραγματοποιείται κατά τρόπο, ώστε τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής των διάφορων κανόνων περί συγκρούσεως δικαίων να μην αλληλεπικαλύπτονται».

<sup>164</sup> P.Rogerson, in U.Magnus/P. Mankowski, όπ.π., σ. 51, άρθρο 1.

## **Β. Η φύση και ο τρόπος μεταβίβασης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων κατά την κληρονομική διαδοχή: Η απόφαση του ΔΕΕ επί της υποθέσεως C-218/16**

### **ι) Γενικές παρατηρήσεις σχετικά με τη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχείο ια' του Κανονισμού**

Τα εμπράγματα δικαιώματα αποτελούν μια ιδιάζουσα κατηγορία εννόμων σχέσεων η σημασία της οποίας εντοπίζεται τόσο σε κρατικό, όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο. Η ιδιαίτερη θέση στην οποία κάθε κράτος τοποθετεί τα εμπράγματα δικαιώματα γίνεται εμφανής από το δίκαιο που διέπει τις εν λόγω σχέσεις. Ειδικά στο πεδίο των κανόνων σύγκρουσης ως εφαρμοστέο δίκαιο για τη ρύθμιση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων σε ακίνητα και κινητά προκρίνεται σχεδόν πάντα η *lex rei sitae*, δηλαδή το δίκαιο του τόπου όπου βρίσκεται το πράγμα, σε σημείο που πλέον γίνεται αποδεκτή ως διεθνές έθιμο<sup>165</sup>. Η επικράτηση του δικαίου της *lex rei sitae* για τη ρύθμιση των εμπραγμάτων σχέσεων και η ανάδειξη της εφαρμογή του σε διεθνές έθιμο αποτελεί μια έκφραση της εθνικής κυριαρχίας των κρατών, αφού τα ίδια έχουν την εξουσία να ρυθμίζουν τα πράγματα που βρίσκονται στο εσωτερικό τους. Παράλληλα όμως η ύπαρξη των εμπραγμάτων δικαιωμάτων προωθεί τις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, προσφέροντας τόσο τη δυνατότητα απόκτησης και εξουσίας πάνω σε ένα πράγμα, όσο και τη δημιουργία ασφάλειας στις μεταξύ τους συναλλαγές.

Γνωρίζοντας τη σπουδαιότητα των δικαιωμάτων αυτών, αλλά και την ύπαρξη μιας ενιαίας πρακτικής από τα κράτη στα θέματα αυτά, ο ευρωπαίος νομοθέτης δε θέλησε να διαταράξει την ήδη υπάρχουσα κατάσταση και γι αυτόν το λόγο εξαιρέθηκαν τα ζητήματα εμπραγμάτων δικαιοπραξιών και σχέσεων αρχικά από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Ρώμης<sup>166</sup> και μετέπειτα από το πεδίο του Κανονισμού 593/2008 (Ρώμη Ι)<sup>167</sup>. Η ίδια πρακτική ακολουθήθηκε και σε άλλα ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα συμπεριλαμβανομένου και του Κανονισμού 650/2012. Συγκεκριμένα, διατυπώνεται ρητώς ότι ο Κανονισμός δεν εφαρμόζεται σε ζητήματα που αφορούν τη φύση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων<sup>168</sup>, παρόλα αυτά καλύπτει τις περιπτώσεις απόκτησης ενός εμπράγματος δικαιώματος με κληρονομική διαδοχή. Με βάση τα παραπάνω, αν το δικαίωμα που αποκτήθηκε με κληρονομική διαδοχή σύμφωνα με το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό αποτελεί ή όχι εμπράγματο δικαίωμα στο κράτος της τοποθεσίας του πράγματος και ασκείται ως τέτοιο σε αυτό, εξαρτάται

<sup>165</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 49.

<sup>166</sup> Σύμβαση της Ρώμης [80/934/ΕΟΚ](#), 19/7/1980, σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές.

<sup>167</sup> Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουνίου 2008 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι).

<sup>168</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. ια' του Κανονισμού 650/2012 ισχύει ότι: «Αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού η φύση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων».

από τη *lex rei sitae* και δεν εμπίπτει στον Κανονισμό<sup>169</sup>. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι ο νομικός χαρακτηρισμός του δικαιώματος που αποκτάται με κληρονομική διαδοχή πραγματοποιείται σύμφωνα με το δίκαιο του τόπου, όπου βρίσκεται το εν λόγω πράγμα. Επιπλέον η *lex rei sitae* είναι αυτή που καθορίζει την έκταση του δικαιώματος, καθώς και τις συνέπειες που αυτό επιφέρει στην εσωτερική έννομη τάξη.

Προς αιτιολόγηση και επεξήγηση της ανωτέρω στάσης του ευρωπαϊού νομοθέτη απέναντι στα εμπράγματα δικαιώματα προστέθηκε στο προοίμιο του Κανονισμού η σκέψη 15, σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η μεταβίβαση και η δημιουργία εμπραγμάτων δικαιωμάτων μέσω της κληρονομικής διαδοχής<sup>170</sup>. Ωστόσο η δυνατότητα αυτή δεν είναι απεριόριστη, αλλά θα πρέπει να εμπίπτει σε κάποιους περιορισμούς ο κυριότερος από τους οποίους είναι να μη θίγεται ο κλειστός αριθμός των εμπραγμάτων δικαιωμάτων, δηλαδή να μη συστήνεται μέσω του Κανονισμού ένα εμπράγματο δικαίωμα το οποίο δεν προβλέπεται από το δίκαιο του τόπου, όπου βρίσκεται το εκάστοτε πράγμα<sup>171</sup>. Το όριο αυτό, που τίθεται και διατυπώνεται ρητώς στη σκέψη 15 του προοιμίου του Κανονισμού<sup>172</sup>, συνάδει πλήρως με τη νομική πραγματικότητα, καθώς δεν είναι δυνατόν μέσω της εφαρμογής του Κανονισμού να κατατμίζεται ή να εισάγεται στη νομοθεσία του κράτους, όπου βρίσκεται το εκάστοτε πράγμα, ένα ιδιοκτησιακό δικαίωμα το οποίο δεν προβλέπεται στο πλαίσιο της έννομης τάξης αυτού<sup>173</sup>.

Δύο ζητήματα χρήζουν διευκρίνισης στο σημείο αυτό. Πρώτον είναι αυτονόητο ότι η παραπάνω εξαίρεση δεν καλύπτει τις περιπτώσεις μεταβίβασης ένεκα κληρονομικής διαδοχής ενός εμπραγμάτου δικαιώματος, όταν αυτό προβλέπεται από τη νομοθεσία του κράτους μέλους, όπου βρίσκεται το πράγμα<sup>174</sup>. Δεύτερον ο περιορισμός του κλειστού αριθμού των εμπραγμάτων δικαιωμάτων δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ως βέτο, το οποίο τίθεται από τον Κανονισμό, ούτε ως προέκταση της έννοιας της δημόσιας τάξης<sup>175</sup>, όπως αυτή διατυπώνεται στο

<sup>169</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 50.

<sup>170</sup> Συγκεκριμένα η σκέψη 15 εδ. α' του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 ορίζει ότι: «Ο παρών Κανονισμός θα πρέπει να επιτρέπει τη δημιουργία ή τη μεταβίβαση μέσω κληρονομικής διαδοχής δικαιώματος επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας, κατά τα προβλεπόμενα στο δίκαιο που είναι εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή».

<sup>171</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 4.1 άρθρο 1.

<sup>172</sup> Επιπλέον στο εδ. β' της σκέψη 15 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 προβλέπεται ότι: «Δεν θα πρέπει ωστόσο να θίγει τον κλειστό αριθμό («*numerus clausus*») των εμπραγμάτων δικαιωμάτων που είναι γνωστά στο εθνικό δίκαιο ορισμένων κρατών μελών».

<sup>173</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό, υπό 4.1 άρθρο 1.

<sup>174</sup> Παραδείγματος χάριν, εάν η νομοθεσία ενός κράτους δεν ορίζει ως εμπράγματο δικαίωμα την έννοια της επικαρπίας, τότε δεν μπορεί να εισαχθεί το δικαίωμα αυτό στην έννομη αυτή τάξη βασιζόμενο αποκλειστικά στην κληρονομική διαδοχή. Αντίθετα, αν η έννοια της επικαρπίας συμπεριλαμβάνεται στον κλειστό αριθμό των εμπραγμάτων δικαιωμάτων του εκάστοτε κράτους μέλους, τότε αυτό δύναται να μεταβιβαστεί στο πλαίσιο της κληρονομικής διαδοχής, ακόμα και αν αυτός ο τρόπος μεταβίβασης δεν προβλέπεται από την εν λόγω έννομη τάξη.

<sup>175</sup> B.Laukemann, *The European Certificate of Succession: Portrait of a new instrument in European Private International Law*, in: Hess/Bergström/Storskrubb (Hrsg.), *EU Civil Justice – Current Issues and Future Outlook*, Oxford 2016, S. 161-182, (σ. 181).

άρθρο 35 του Κανονισμού<sup>176</sup>, αλλά ως αναγκαία ρύθμιση για την ομαλότερη εφαρμογή του Κανονισμού, την αποφυγή δημιουργίας δικαιωμάτων χωρίς νομικό αντίκτυπο στο εσωτερικών των κρατών μελών και του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας των κρατών.

Στην επίτευξη των παραπάνω στόχων συμβάλλει και ο θεσμός της προσαρμογής, δηλαδή της εύρεσης του εγγύτερου ισοδύναμου εμπράγματος δικαιώματος σε σχέση με το δικαίωμα που αποκτήθηκε στο πλαίσιο της κληρονομικής διαδοχής, όταν το τελευταίο είναι άγνωστο στο κράτος μέλος, όπου βρίσκεται το πράγμα. Η θεωρητική κατασκευή της προσαρμογής δεν είχε μέχρι τώρα μεγάλη απήχηση στο θετικό δίκαιο, παρόλο που κύριος σκοπός της είναι να δώσει λύση στα περίπλοκα ζητήματα που ανακύπτουν, όταν εμφανίζεται αναντιστοιχία ανάμεσα στη *lex causae* και στις ουσιαστικού δικαίου διατάξεις ενός άλλου δικαίου που ισχύει σε ορισμένο κράτος, όπου γίνεται επίκληση των δικαιωμάτων που κάποιο πρόσωπο έλκει από τη *lex causae*<sup>177</sup>. Ο Κανονισμός προβλέπει και ρυθμίζει την προσαρμογή των εμπραγμάτων δικαιωμάτων στο άρθρο 31<sup>178</sup> προκειμένου να εξασφαλίσει ότι τα αποκτηθέντα με βάση την κληρονομική διαδοχή δικαιώματα θα αναγνωριστούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό στο κράτος μέλος και θα επιφέρουν τις αντίστοιχες έννομες συνέπειες. Βέβαια, εφόσον η προσαρμογή δεν κρίνεται αναγκαία, όπως ορίζεται στο άρθρο 31 του Κανονισμού, τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται γενικώς να αναγνωρίσουν τη σύσταση εμπράγματος δικαιώματος σε περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στην επικράτειά τους, εάν αυτό δεν είναι γνωστό στο δίκαιό τους<sup>179</sup>.

Ωστόσο στο πλαίσιο της συνεργασίας των κρατών μελών και για να μπορούν, παρόλα αυτά, οι δικαιούχοι να απολαύουν σε άλλο κράτος μέλος τα δικαιώματα που δημιουργήθηκαν ή μεταβιβάστηκαν σε αυτούς μέσω κληρονομικής διαδοχής, χωρίς να δημιουργούνται χωλές σχέσεις, η εφαρμογή του θεσμού της προσαρμογής προκρίνεται από τον Κανονισμό. Η προώθηση του μηχανισμού της προσαρμογής καθίσταται εντονότερη με την προσθήκη της σκέψης 17 του προοιμίου του Κανονισμού, σύμφωνα με την οποία προσδίδεται ευρύτερο πεδίο

---

<sup>176</sup> Για τη λειτουργία του μηχανισμού της επιφύλαξης της Δημόσιας τάξης το άρθρο 35 του Κανονισμού 650/2012 αναφέρει τα εξής: «Η εφαρμογή διάταξης του δικαίου οποιουδήποτε κράτους που ορίζεται από τον παρόντα Κανονισμό μπορεί να αποκλεισθεί μόνον εάν η εν λόγω εφαρμογή είναι προδήλως ασυμβίβαστη με τη δημόσια τάξη (*ordre public*) του κράτους μέλους του δικάζοντος δικαστηρίου».

<sup>177</sup> *Ε.Βασιλάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ.391.

<sup>178</sup> Πολύ σημαντική προσθήκη στον Κανονισμό αποτελεί το άρθρο 31 στο οποίο ορίζεται ότι: «Σε περίπτωση που ένα πρόσωπο επικαλείται εμπράγματο δικαίωμα το οποίο έχει βάσει του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου, και το εν λόγω εμπράγματο δικαίωμα δεν είναι γνωστό στη νομοθεσία του κράτους μέλους στο οποίο γίνεται η επίκλησή του, το δικαίωμα αυτό προσαρμόζεται, εφόσον είναι απαραίτητο και κατά το μέτρο του δυνατού, στο εγγύτερο ισοδύναμο εμπράγματο δικαίωμα βάσει του δικαίου αυτού του κράτους, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών και των συμφερόντων που επιδιώκονται από το συγκεκριμένο εμπράγματο δικαίωμα και των αποτελεσμάτων που συνδέονται με αυτό».

<sup>179</sup> Αυτό ορίζεται στη σκέψη 15 εδ.γ' του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012, σύμφωνα με την οποία: «Ένα κράτος μέλος δεν θα πρέπει να υποχρεούται να αναγνωρίσει ένα εμπράγματο δικαίωμα επί περιουσιακών στοιχείων ευρισκομένων σε αυτό το κράτος μέλος, εάν το εν λόγω εμπράγματο δικαίωμα δεν είναι γνωστό στο δίκαιο του κράτους αυτού».

παρεμβολής του μηχανισμού αυτού και σε άλλα γενικότερα ζητήματα<sup>180</sup>. Επομένως, η καθιέρωση του θεσμού της προσαρμογής δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις μη αντιστοιχίας των εμπραγμάτων δικαιωμάτων που μεταβιβάζονται μέσω της κληρονομικής διαδοχής μεταξύ των συμβαλλομένων εννόμων τάξεων<sup>181</sup>. Τέλος, η σκέψη 16 του προοιμίου του Κανονισμού θέτει τις κατευθυντήριες γραμμές και τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθήσει το εκάστοτε κράτος μέλος, ώστε να είναι επιτυχής η προσαρμογή του δικαιώματος στο εσωτερικό του<sup>182</sup>.

## ii) Εμπράγματα δικαιώματα και τρίτες χώρες

Στο πεδίο του κληρονομικού δικαίου παρατηρείται συχνά το φαινόμενο ο κληρονομούμενος να έχει διαθέσει όλο ή το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του κατά τη διάρκεια της ζωής του, με αποτέλεσμα κατά τη χρονική στιγμή του θανάτου του να μην υπάρχουν ή να υπάρχουν ελάχιστα περιουσιακά στοιχεία στο όνομά του, τα οποία να μην επαρκούν για την ικανοποίηση των κληρονόμων του. Η διάθεση των περιουσιακών στοιχείων εν ζωή αποτελεί αδιαπραγμάτευτο δικαίωμα του κάθε ατόμου, ωστόσο έχουν παρατηρηθεί αρκετές περιπτώσεις στις οποίες η διαδικασία αυτή γίνεται κακόβουλα με απώτερο σκοπό την έμμεση αποκλήρωση συγγενικών προσώπων. Προς αποφυγή των πρακτικών αυτών πολλές έννομες τάξεις έχουν προχωρήσει στη θέσπιση ειδικών διατάξεων, οι οποίες εμποδίζουν την ολική αποκλήρωση στενών συγγενικών προσώπων χωρίς να συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι. Μεταξύ αυτών και το ελληνικό δίκαιο, στο οποίο προβλέπεται στα άρθρα 1825 επ. το δικαίωμα της νόμιμης μοίρας ως αναγκαστική διαδοχή από το νόμο, προκειμένου να προστατευθούν οι στενοί συγγενείς και ο σύζυγος ή σύντροφος του κληρονομούμενου<sup>183</sup>.

Το ζήτημα του θεσμού της νόμιμης μοίρας τέθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο στην Πράσινη Βίβλο για την κληρονομική διαδοχή και διαθήκη με κύριο σκοπό την προστασία των μελών της οικογενείας του θανόντος ο οποίος θα επιθυμούσε την αποκλήρωσή τους. Συγκεκριμένα

<sup>180</sup> Συγκεκριμένα στη σκέψη 17 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 ορίζεται ότι: «Η προσαρμογή άγνωστων εμπραγμάτων δικαιωμάτων, όπως προβλέπεται ρητά στον παρόντα Κανονισμό, δεν θα πρέπει να αποκλείει άλλες μορφές προσαρμογής στο πλαίσιο της εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού».

<sup>181</sup> *Ε.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), όπ.π., σ.391.

<sup>182</sup> Αναλυτικά η σκέψη 16 εδ. β' και γ' του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 έχει ως εξής: «Στο πλαίσιο της προσαρμογής αυτής θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι σκοποί και τα συμφέροντα που επιδιώκονται από το συγκεκριμένο εμπράγματο δικαίωμα και τα αποτελέσματα που συνδέονται με αυτό. Προκειμένου να καθοριστεί το εγγύτερο ισοδύναμο εθνικό εμπράγματο δικαίωμα, οι αρχές ή τα αρμόδια πρόσωπα του κράτους το δίκαιο του οποίου εφαρμόστηκε στην κληρονομική διαδοχή, ενδέχεται να κληθούν να παράσχουν περαιτέρω πληροφορίες για τη φύση και τα αποτελέσματα του δικαιώματος. Προς το σκοπό αυτό, θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται τα υπάρχοντα δίκτυα δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις καθώς και οποιαδήποτε άλλα διαθέσιμα μέσα που διευκολύνουν την κατανόηση του αλλοδαπού δικαίου».

<sup>183</sup> Αναλυτικότερα βλ. Ν.Ψούνη, *Κληρονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014, σ. 332 επ.

υποστηρίχθηκε ότι: «Αυτή η προστασία λαμβάνει συχνά τη μορφή νόμιμης μοίρας, χωρίς όμως αυτός ο μηχανισμός να είναι ομόφωνα αναγνωρισμένος στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης<sup>184</sup>». Επομένως, γνωρίζοντας την παραπάνω πρακτική που ακολουθείται από πολλά κράτη μέλη της Ε.Ε. ο ευρωπαίος νομοθέτης θέλησε και αυτός με τη σειρά του να την υιοθετήσει και να την εντάξει στο πλαίσιο του νέου Κανονισμού.

Προς υλοποίηση των παραπάνω ο Κανονισμός 650/2012 προσφέρει στο άρθρο 23 παρ. 2 στοιχ. θ' τη δυνατότητα ανάκλησης ή επιστροφής δωρεών, γονικών παροχών και κληροδοτημάτων προκειμένου να καθοριστούν οι κληρονομικές μερίδες των δικαιούχων με βάση την κληρονομική διαδοχή<sup>185</sup>. Όπως διευκρινίζεται και στη σκέψη 14 του προοιμίου του Κανονισμού, το δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή, είναι αρμόδιο να καθορίσει κατά πόσο η μεταβίβαση εν ζωή περιουσιακών στοιχείων της περιουσίας του θανόντος επηρεάζει την κληρονομική διαδοχή και αν τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να επιστρέφονται ή να συνυπολογίζονται προκειμένου να καθοριστούν οι κληρονομικές μερίδες των δικαιούχων<sup>186</sup>.

Η σκέψη 14 του προοιμίου εντοπίζει την ανάκληση ή την επιστροφή των περιουσιακών στοιχείων στις περιπτώσεις που μία δωρεά ή άλλου είδους μεταβίβαση μεταξύ ζώντων παράγει εμπράγματο δικαίωμα πριν το θάνατο. Ανάμεσα στις περιπτώσεις αυτές συγκαταλέγονται και ορισμένες μορφές trust, αλλά και ιδιωτικών ιδρυμάτων τα οποία ιδρύονται με διαθήκη<sup>187</sup>. Παρατηρείται στο σημείο αυτό για μια ακόμα φορά η βαρύνουσα σημασία των εμπραγμάτων δικαιωμάτων, καθώς και η ύπαρξη πολλαπλών διατάξεων μέσα στον Κανονισμό οι οποίες ρυθμίζουν διαφορετικά ζητήματα που σχετίζονται με αυτά. Ωστόσο στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η εφαρμογή του Κανονισμού 650/2012 αφορά αποκλειστικά την ανάκληση δωρεών και μεταβιβάσεων περιουσιακών στοιχείων και όχι την εγκυρότητα ή μη της ίδιας της δωρεάς ή της μεταβίβασης. Επομένως, αν μια εν ζωή δωρεά ή μεταβίβαση είναι έγκυρη ή όχι και αν τηρήθηκαν όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις για το κύρος της, διέπεται από το εφαρμοστέο

<sup>184</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, όπ.π., COM (2005) 65 τελικό, σ. 7, 2.5.

<sup>185</sup> Συγκεκριμένα το άρθρο 23 παρ. 2 στοιχ θ' του Κανονισμού 650/2012 ορίζει ότι: «οποιαδήποτε υποχρέωση επιστροφής ή υπολογισμού δωρεών, γονικών παροχών ή κληροδοτημάτων, κατά τον καθορισμό των μερίδων των διαφόρων δικαιούχων».

<sup>186</sup> Σύμφωνα με την σκέψη 14 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 ισχύει ότι: «Θα πρέπει επίσης να εξαιρεθούν από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού τα περιουσιακά δικαιώματα, συμφέροντα και περιουσιακά στοιχεία που δημιουργούνται ή μεταβιβάζονται με άλλους τρόπους πλην της κληρονομικής διαδοχής, φερ' ειπείν με πράξεις εκ χαριστικής αιτίας. Ωστόσο, το δίκαιο που προβλέπεται από τον παρόντα Κανονισμό ως το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή θα πρέπει να καθορίζει κατά πόσον οι εκάστοτε δωρεές ή άλλου είδους διάθεση μεταξύ ζώντων (inter vivos) που παράγει εμπράγματο δικαίωμα πριν το θάνατο θα πρέπει να επιστρέφονται στην κληρονομιαία περιουσία ή να συνυπολογίζονται για τους σκοπούς του καθορισμού των μερίδων των δικαιούχων σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο».

<sup>187</sup> Αναλυτικότερα βλ. A.Cremona and L.Micallef, Reading between the lines of the EU Succession Regulation: what's in it for private foundations?, Trusts & Trustees, Vol. 22, No.6, July 2016, pp. 685–690.

στη σύμβαση δίκαιο κατά τη στιγμή που αυτή συνάπτεται και όχι από την υποδεικνυόμενη από τον Κανονισμό *lex hereditatis*<sup>188</sup>.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο νομικός χαρακτηρισμός ενός δικαιώματος ως εμπράγματος εναπόκειται αποκλειστικά και μόνο στη *lex rei sitae* του πράγματος και δεν εμπίπτει στο ρυθμιστικό πεδίο του Κανονισμού. Για το λόγο αυτό ένα εμπράγματο δικαίωμα μπορεί να προβλέπεται στο πλαίσιο μιας έννομης τάξης, ενώ να μην αναγνωρίζεται στο πλαίσιο μιας άλλης. Το ίδιο ισχύει και για την προβλεπόμενη από τον Κανονισμό πρακτική της ανάκλησης των περιουσιακών στοιχείων που έχουν διατεθεί από τον κληρονομούμενο και έχουν παράξει εμπράγματα δικαιώματα, σύμφωνα με το δίκαιο του τόπου όπου βρίσκεται το πράγμα. Ορισμένα κράτη της Ε.Ε. δε γνώριζαν τον εν λόγω θεσμό, για αυτό και κατά τη συζήτηση της πρότασης του Κανονισμού διατύπωσαν αντιρρήσεις σχετικά με την υιοθέτησή του. Παρόλα αυτά αυτός εντάχθηκε στον Κανονισμό και ως εκ τούτου αποτέλεσε έναν σημαντικό λόγο μη συμμετοχής των παραπάνω κρατών στην έκδοση του εν λόγω νομοθετικού κειμένου και κατ' επέκταση μη δέσμευσης τους από αυτό.

Τα κράτη του Ηνωμένου Βασιλείου αγνοούν τον θεσμό της νόμιμης μοίρας και την πρακτική της ανάκλησης των περιουσιακών στοιχείων για τον υπολογισμό της κληρονομικής διαδοχής. Οι έννομες αυτές τάξεις προτάσσουν την ελευθερία του κληρονομούμενου να διαθέτει την περιουσία του όπως αυτός επιθυμεί σε σημείο που μπορεί καταρχήν να αποκληρώσει ένα στενό συγγενικό του πρόσωπο<sup>189</sup>. Επομένως, η ανάκληση περιουσιακών στοιχείων που έχουν μεταβιβαστεί εν ζωή από τον αποβιώσαντα θα περιόριζε την ελευθερία αυτή του διαθέτη και θα αντέβαινε στη βούληση του. Εκτός αυτού η εν λόγω πρακτική δεν εξασφαλίζει την ασφάλεια δικαίου, διότι δεδομένα και καταστάσεις που έχουν δημιουργηθεί και κορυφωθεί με το πέρασμα του χρόνου μπορούν να ανατραπούν, αναιρώντας με τον τρόπο αυτό μια νομική κατάσταση η οποία έχει δημιουργηθεί νόμιμα και έχει παράξει έννομα αποτελέσματα<sup>190</sup>.

Οι προβληματισμοί αυτοί που εκφράστηκαν από το Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης του Κανονισμού 650/2012, καθώς και η απουσία εναλλακτικών λύσεων, το οδήγησαν, από κοινού με τη Δανία και την Ιρλανδία, να ασκήσει το λεγόμενο opt-out δικαίωμα. Δηλαδή κατ' εφαρμογή των άρθρων 1 και 2 του πρωτοκόλλου για τη θέση της Δανίας και του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου για τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας αντίστοιχα που προσαρτώνται στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η Δανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η

<sup>188</sup> βλ. αναλυτικότερα *D.Hayton*, The 'wills and succession' exclusion from the recast Brussels Regulation, *Trusts & Trustees*, Vol. 22, No. 7, September 2016, pp. 818–821.

<sup>189</sup> *J.Holliday*, Reconciling the European Union Succession Regulation with the Private International Law of the UK, *όπ.π.*, σ. 303.

<sup>190</sup> *όπ.π.*, σ. 306.

Ιρλανδία έχουν το δικαίωμα να μη συμμετέχουν στην έκδοση του Κανονισμού και συνεπώς να μη δεσμεύονται από αυτόν ούτε να υπόκεινται στην εφαρμογή του<sup>191</sup>. Άρα τα εν λόγω κράτη αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο του Κανονισμού ως τρίτα και όχι ως κράτη μέλη<sup>192</sup>.

Η επιλογή αυτή των συγκεκριμένων κρατών συνοδεύεται, όπως είναι λογικό, από τις ανάλογες συνέπειες. Το Ηνωμένο Βασίλειο αναγνώρισε τα πλεονεκτήματα που θα του προσέφερε η ένταξή του στον Κανονισμό, παρόλα αυτά θεώρησε ότι το ρίσκο της ανάκλησης των δωρεών και των περιουσιακών στοιχείων, καθώς και η διατάραξη του γενικότερου κληρονομικού του συστήματος ήταν μεγαλύτερης σημασίας<sup>193</sup>. Με αυτόν τον τρόπο το ιδ.δ.δ. του Ηνωμένου Βασιλείου παρέμεινε αμετάβλητο και δόθηκε προβάδισμα στην ελευθερία διάθεσης των περιουσιακών στοιχείων του κληρονομούμενου έναντι της δέσμευσης από τον Κανονισμό<sup>194</sup>.

Βέβαια η μη συμμετοχή των κρατών αυτών στον Κανονισμό δεν αποκλείει αυτομάτως και τυχόν έμμεσες συνέπειες που μπορεί να έχει η εφαρμογή του στο κληρονομικό δίκαιο αυτών. Ενδεικτικά αναφέρονται περιπτώσεις στις οποίες ένας πολίτης του Ηνωμένου Βασιλείου αποβιώνει έχοντας τη συνήθη διαμονή του σε κράτος μέλος το οποίο δεσμεύεται από τον Κανονισμό. Ως εφαρμοστέο δίκαιο υποδεικνύεται από τον Κανονισμό αυτό της συνήθους διαμονής του κληρονομούμενου, αν δεν έχει επιλέξει το δίκαιο της ιθαγένειάς του ως εφαρμοστέο, και άρα το σύνολο της περιουσίας του αποβιώσαντος ρυθμίζεται από αυτό μαζί και τα κληρονομικά στοιχεία που βρίσκονται στο έδαφος τρίτου κράτους<sup>195</sup>. Επομένως, δωρεές ή μεταβιβάσεις στις οποίες έχει προχωρήσει ο κληρονομούμενος εν ζωή των περιουσιακών αυτών στοιχείων που βρίσκονται στο έδαφος τρίτου κράτους, υπόκεινται σε ανάκληση σύμφωνα με τη υποδεικνυόμενη από τον Κανονισμό *lex hereditatis* ακόμα και αν αυτό δεν προβλέπεται από το κληρονομικό δίκαιο του τρίτου κράτους.

<sup>191</sup> *Κ.Σπύρου*, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', όπ.π., σ. 3.

<sup>192</sup> Η στάση του Κανονισμού 650/2012 απέναντι στα κράτη αυτά διατυπώνεται ρητώς στις σκέψεις 82 και 83 του προοιμίου, σύμφωνα με τις οποίες ορίζεται ότι: «Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 21 για τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας όσον αφορά το χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, το οποίο προσαρτάται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία δεν συμμετέχουν στη θέσπιση του παρόντος Κανονισμού και δε δεσμεύονται από αυτόν ούτε υπόκεινται στην εφαρμογή του. Ωστόσο, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία επιφυλάσσονται της δυνατότητας να κοινοποιήσουν την πρόθεσή τους να αποδεχθούν τον παρόντα Κανονισμό μετά την έκδοσή του, σύμφωνα με το άρθρο 4 του εν λόγω πρωτοκόλλου». και «Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 22 για τη θέση της Δανίας που προσαρτάται στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Δανία δεν συμμετέχει στη θέσπιση του παρόντος Κανονισμού και, ως εκ τούτου, δε δεσμεύεται από αυτόν ούτε υπόκειται στην εφαρμογή του».

<sup>193</sup> *Mireia Artigot-Golobardes*, The Intended and Unintended Effects of the UK's Not Opt-In to Regulation 650/2012 on Cross-Border Succession, όπ.π., σ. 24.

<sup>194</sup> όπ.π.

<sup>195</sup> *J.Crivellaro, S.Herzog and M.Michaels*, The EU Succession Regulation and its impact for non-Member States and non-Member State Nationals, Trusts & Trustees, Vol. 22, No. 2, March 2016, pp. 227–231.

Επίσης, συχνό φαινόμενο είναι ο θάνατος ενός πολίτη κράτους μέλους, ο οποίος έχει τη συνήθη διαμονή του σε τρίτο κράτος. Αν έχει επιλέξει ως εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή το δίκαιο της ιθαγένειάς του, τότε όλα περιουσιακά στοιχεία ρυθμίζονται από το εν λόγω δίκαιο και επομένως, αν κριθεί αναγκαίο, δωρεές ή μεταβιβάσεις μπορούν να ανακληθούν με σκοπό τον υπολογισμό της κληρονομικής μερίδας των δικαιούχων, ακόμα και αν κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται από το δίκαιο της συνήθους διαμονής του αποβιώσαντα<sup>196</sup>. Αλλά ακόμη και αν δεν επιλεγεί το δίκαιο της ιθαγένειας ως εφαρμοστέο, είναι πιθανό να ανακληθούν περιουσιακά στοιχεία που έχουν μεταβιβαστεί εν ζωή. Συγκεκριμένα, το δίκαιο της Ιταλίας προβλέπει την εφαρμογή του θεσμού της νόμιμης μοίρας και της ανάκλησης των δωρεών και άλλων μεταβιβάσεων προκειμένου να προστατευτούν τα στενά συγγενικά πρόσωπα του κληρονομούμενου<sup>197</sup>. Αν ένας Ιταλός πολίτης αποβιώσει στο Ηνωμένο Βασίλειο, χωρίς να επιλέξει το δίκαιο της ιθαγένειάς του ως εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή και έχοντας ακίνητη περιουσία στην Ιταλία, τότε εφαρμόζεται το δίκαιο της συνήθους διαμονής, δηλαδή το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου. Ως δίκαιο τρίτου κράτους θέτει σε κίνηση τον μηχανισμό της παραπομπής του άρθρου 34<sup>198</sup> του Κανονισμού και επειδή ο κανόνας σύγκρουσης του αγγλικού δικαίου υποδεικνύει ως εφαρμοστέο το δίκαιο της κατοικίας (domicile) για τα κινητά πράγματα και τη *lex rei sitae* για τα ακίνητα, εφαρμόζεται εν τέλει και πάλι το ιταλικό δίκαιο με ό,τι οι διατάξεις αυτού συνεπάγονται<sup>199</sup>.

Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό ότι, παρόλες τις προσπάθειες των κρατών αυτών να κρατήσουν ανεπηρέαστο και αναλλοίωτο το κληρονομικό ιδ.δ.δ., ορισμένες ρυθμίσεις του Κανονισμού φαίνεται να εμφιλοχωρούν σε ορισμένα ζητήματα. Η επιρροή του Κανονισμού 650/2012 δεν εξαντλείται αποκλειστικά στα κράτη τα οποία έχουν ασκήσει το opt-out δικαίωμά τους, αλλά και σε τρίτα κράτη τα οποία βρίσκονται εκτός της Ευρώπης και στα οποία ανακύπτουν πολλές φορές ζητήματα τα οποία εμπίπτουν στο εφαρμοστικό πεδίο του Κανονισμού<sup>200</sup>. Στο επίκεντρο των ζητημάτων αυτών τοποθετούνται, κατά κύριο λόγο, τα κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία μιας κληρονομικής διαδοχής τα οποία πολλές φορές συνοδεύονται και από εμπράγματα δικαιώματα και είναι αυτά που συνήθως δημιουργούν μια

<sup>196</sup> J.Crivellaro, S.Herzog and M.Michaels, *The EU Succession Regulation and its impact for non-Member States and non-Member State Nationals*, όπ.π.

<sup>197</sup> N.Saccardo, *The impact of the EU Regulation No 650/2012 on successions for Italian nationals residing in Third Countries (including the UK), Trusts & Trustees*, Vol. 21, No. 3, April 2015, pp. 334–337.

<sup>198</sup> Με το άρθρο 34 παρ. 1 του Κανονισμού 650/2012 προβλέπεται ο τρόπος λειτουργίας του μηχανισμού της παραπομπής. Συγκεκριμένα ισχύει ότι: «Ως εφαρμογή του δικαίου οποιουδήποτε τρίτου κράτους που ορίζεται ως εφαρμοστέο από τον παρόντα Κανονισμό νοείται η εφαρμογή των κανόνων δικαίου που ισχύουν στο εν λόγω κράτος, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου εφόσον αυτοί οι κανόνες προβλέπουν αναπαραγωγή: α) στο δίκαιο κράτους μέλους· ή β) στο δίκαιο άλλου τρίτου κράτους που θα εφαρμόζε το δικό του δίκαιο».

<sup>199</sup> N.Saccardo, όπ.π.

<sup>200</sup> βλ. αναλυτικότερα F.K.Giray, *Possible Impacts of EU Succession Regulation No 650/2012 on Turkish Private International Law*, 18 *Annals Fac. L.U. Zenica* 235 (2016), για το αντίκτυπο που έχει η θέσπιση του Κανονισμού 650/2012 στο τουρκικό κληρονομικό διεθνές δίκαιο.

σύνδεση του Κανονισμού με τα τρίτα κράτη<sup>201</sup>. Γι αυτό η σημασία τους στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής είναι εξέχουσα.

**iii) Η απόφαση Kubicka (C-218/16)<sup>202</sup> και η σημασία της για την αξιολόγηση του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. ια' του Κανονισμού**

Η εξαίρεση της φύσης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων, όπως αυτή διατυπώνεται στην αντίστοιχη διάταξη του Κανονισμού, υπήρξε ένα ακόμα ζήτημα το οποίο παρουσιάστηκε ενώπιον του ΔΕΕ με τη μορφή προδικαστικού ερωτήματος. Η υπόθεση αυτή ήταν η πρώτη φορά που υποβάλλονταν προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του Κανονισμού 650/2012 και ειδικότερα της εξαίρεσης που προβλέπεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο ια'<sup>203</sup>.

Συγκεκριμένα επί της υποθέσεως η Α. Kubicka, Πολωνή υπήκοος και κάτοικος Φρανκφούρτης, είναι παντρεμένη με Γερμανό υπήκοο. Από το γάμο αυτό έχει αποκτήσει δύο ανήλικα ακόμη τέκνα. Οι σύζυγοι είναι εξ ημισείας συγκύριοι ενός οικοπέδου κειμένου στη Φρανκφούρτη επί του Όντερ, επί του οποίου έχει οικοδομηθεί η οικογενειακή οικία. Προκειμένου να συντάξει τη διαθήκη της, η Α. Kubicka αποτάθηκε σε συμβολαιογράφο του Słubice. Η Α. Kubicka επιθυμεί να συστήσει υπέρ του συζύγου της άμεση κληροδοσία, επιτρεπόμενη από το πολωνικό δίκαιο, με αντικείμενο το ποσοστό συγκυριότητάς της επί του εξ αδιαιρέτου κτηθέντος και κειμένου στη Φρανκφούρτη επί του Όντερ ακινήτου. Για τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία που συνθέτουν την κληρονομιαιία περιουσία της, επιθυμεί να διατηρήσει τη νόμιμη κληρονομική διαδοχή, βάσει της οποίας ο σύζυγος και τα τέκνα της κληρονομούν κατ' ισομοιρία. Ο συμβολαιογράφος, όμως, αρνήθηκε να συντάξει διαθήκη περιέχουσα, όπως επιθυμούσε η Α. Kubicka, διάταξη περί συστάσεως άμεσης κληροδοσίας, με την αιτιολογία ότι η σύνταξη διαθήκης περιέχουσας την εν λόγω διάταξη αντιβαίνει στη γερμανική νομοθεσία και νομολογία περί εμπράγματων δικαιωμάτων και κτηματολογίου, τις οποίες όφειλε να λάβει υπόψη δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχεία ια' και ιβ', καθώς και του άρθρου 31 του Κανονισμού 650/2012, και ότι, συνεπώς, μια τέτοια πράξη είναι παράνομη.

Ενόψει των περιστατικών αυτών η Α. Kubicka κατέθεσε, δυνάμει του άρθρου 83<sup>204</sup> του νόμου περί συμβολαιογράφων, ενώπιον του αρμόδιου για τη σύνταξη της πράξεως

<sup>201</sup> J.Crivellaro, S.Herzog and M.Michaels, The EU Succession Regulation and its impact for non-Member States and non-Member State Nationals, όπ.π., σ. 230.

<sup>202</sup> ΔΕΕ C-218/16, 12.10.2017, ΣυλΝ Γενική Συλλογή.

<sup>203</sup> Σκέψη 2 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα YVES BOT της 17ης Μαΐου 2017, Υπόθεση C-218/16.

<sup>204</sup> Στο παρόν άρθρο 83 παρ. 2 του Αστικού πολωνικού Κώδικα (Kodeks Cywilny) ορίζεται ότι: «σε περίπτωση αρνήσεως συμβολαιογράφου να συντάξει συμβολαιογραφική πράξη μπορεί να ασκηθεί προσφυγή από τον θιγόμενο από την άρνηση αυτή. Η προσφυγή αυτή εξετάζεται καταρχάς από τον συμβολαιογράφο που αρνήθηκε τη σύνταξη της πράξεως, ο οποίος, εάν την κρίνει βάσιμη, θα συντάξει τη συμβολαιογραφική πράξη που του ζητήθηκε. Εάν,

συμβολαιογράφου, προσφυγή κατά της αποφάσεώς του να αρνηθεί τη σύνταξη διαθήκης περιέχουσας διάταξη περί συστάσεως της εν λόγω άμεσης κληροδοσίας. Υποστήριξε ότι οι διατάξεις του Κανονισμού 650/2012 έπρεπε να ερμηνευθούν αυτοτελώς και ότι, κατ' ουσίαν, από καμία διάταξη αυτού δε δικαιολογείται ο περιορισμός του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου διά της μη αναγνώρισεως των εμπράγματων αποτελεσμάτων της άμεσης κληροδοσίας. Κατόπιν απορρίψεως της ανωτέρω προσφυγής η ίδια κατέφυγε ενώπιον του περιφερειακού πολωνικού Δικαστηρίου Gorzów Wielkopolski το οποίο με τη σειρά του εκτίμησε ότι δυνάμει του άρθρου 23, παράγραφος 2, στοιχεία β<sup>205</sup> και ε<sup>206</sup>, και του άρθρου 68, στοιχείο ιγ<sup>207</sup>, του Κανονισμού 650/2012, η άμεση κληροδοσία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της κληρονομικής διαδοχής, διερωτάται όμως κατά πόσο το δίκαιο της τοποθεσίας του ακινήτου που αποτελεί αντικείμενο της κληροδοσίας αυτής δύναται να περιορίσει τα εμπράγματα αποτελέσματα μιας άμεσης κληροδοσίας προβλεπόμενης από το επιλεγέν ως εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το περιφερειακό δικαστήριο του Gorzów Wielkopolski αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα: *«Έχουν το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία ια' και ιβ', ή το άρθρο 31 του Κανονισμού [650/2012] την έννοια ότι επιτρέπουν την άρνηση αναγνώρισεως των εμπράγματων αποτελεσμάτων της άμεσης κληροδοσίας (legatum per vindicationem), η οποία προβλέπεται από το εφαρμοστέο κληρονομικό δίκαιο, αν η εν λόγω κληροδοσία αφορά την κυριότητα ακινήτου κειμένου εντός κράτους μέλους του οποίου το δίκαιο δε γνωρίζει τον θεσμό της παράγουσας άμεσα εμπράγματα αποτελέσματα κληροδοσίας;»*

Επομένως, ζητείται ουσιαστικά από το εν λόγω εθνικό δικαστήριο να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία ια' και ιβ', και το άρθρο 31 του Κανονισμού 650/2012 έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν την άρνηση αναγνώρισεως από Αρχή κράτους μέλους των εμπράγματων αποτελεσμάτων της άμεσης κληροδοσίας, την οποία γνωρίζει το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο που επέλεξε η διαθέτης σύμφωνα με το άρθρο 22,

---

αντιθέτως, ο συμβολαιογράφος απορρίπτει την προσφυγή, αυτή εξετάζεται από το Sąd Okręgowy (περιφερειακό δικαστήριο, Πολωνία) της περιφέρειας στην οποία εδρεύει ο συμβολαιογράφος».

<sup>205</sup> Στο άρθρο 23 παρ. 2 στοιχ. β' του Κανονισμού 650/2012 παρατίθενται τα ζητήματα τα οποία ρυθμίζονται από το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο. Ειδικότερα το εφαρμοστέο δίκαιο ρυθμίζει και: «τον καθορισμό των δικαιούχων, της κληρονομικής μερίδας που τους αναλογεί και των υποχρεώσεων που πιθανώς τους έχει επιβάλει ο θανών, καθώς και τον καθορισμό των υπόλοιπων κληρονομικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένων των κληρονομικών δικαιωμάτων του επιζώντος συζύγου ή συντρόφου».

<sup>206</sup> Ένα ακόμη ζήτημα που διέπει το εφαρμοστέο δίκαιο είναι και αυτό που ορίζεται στο άρθρο 23 παρ. 2 στοιχ. ε' του Κανονισμού 650/2012, δηλαδή: «τη μεταβίβαση προς τους κληρονόμους και, κατά περίπτωση, τους κληροδόχους των περιουσιακών στοιχείων, των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που απαρτίζουν την κληρονομία, περιλαμβανομένων των όρων και των αποτελεσμάτων της αποδοχής ή της αποποίησης κληρονομιάς ή κληροδοσίας».

<sup>207</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 68 στοιχ. ιγ' του Κανονισμού 650/2012 προβλέπεται ότι: «Το κληρονομητήριο περιέχει τις κάτωθι πληροφορίες στην έκταση που επιβάλλεται από το σκοπό για τον οποίον αυτό εκδίδεται: απαρίθμηση των δικαιωμάτων ή/και περιουσιακών στοιχείων για κάθε συγκεκριμένο κληροδόχο».

παράγραφος 1, του Κανονισμού αυτού, όταν η εν λόγω άρνηση στηρίζεται στον λόγο ότι η συγκεκριμένη κληροδοσία αφορά το δικαίωμα κυριότητας επί ακινήτου κειμένου εντός αυτού του κράτους μέλους, του οποίου η νομοθεσία δε γνωρίζει τον θεσμό της κληροδοσίας που παράγει άμεσα εμπράγματα αποτελέσματα κατά το χρόνο επαγωγής της κληρονομιάς.

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι ως άμεση κληροδοσία με βάση το πολωνικό δίκαιο ορίζεται η δυνατότητα του διαθέτη να ορίσει σε διαθήκη περιβαλλόμενη τον συμβολαιογραφικό τύπο ότι ορισμένο πρόσωπο θα αποκτήσει το αντικείμενο της κληροδοσίας κατά τον χρόνο επαγωγής της κληρονομιάς<sup>208</sup>, ενώ την έμμεση κληροδοσία, η οποία προβλέπεται και από το γερμανικό δίκαιο, ο διαθέτης μπορεί να τη συστήσει με διαθήκη περιβαλλόμενη κάθε νόμιμο τύπο, ακόμη και ιδιόγραφη. Στην περίπτωση αυτού του είδους κληροδοσίας, ο κληρονόμος έχει την υποχρέωση να μεταβιβάσει το δικαίωμα επί του πράγματος στον κληροδόχο, ο οποίος δικαιούται επίσης να αξιώσει από τον κληρονόμο την εκτέλεση της κληροδοσίας<sup>209</sup>. Διαπιστώνεται ότι η έμμεση κληροδοσία αποτελεί έναν πιο σύνθετο τρόπο μεταβίβασης εμπράγματος δικαιώματος και για αυτόν το λόγο άλλωστε η Kubicka απέκλεισε ρητώς τη χρήση της προβλεπόμενης στο άρθρο 968 του Αστικού Κώδικα έμμεσης κληροδοσίας (*legatum per damnationem*). Συγκεκριμένα, η επιλογή της έμμεσης κληροδοσίας θα συνεπαγόταν δυσχέρειες συνδεδεμένες με την εκπροσώπηση των εχόντων κληρονομικό δικαίωμα ανήλικων τέκνων της και πρόσθετες δαπάνες.

Το ΔΕΕ προχώρησε αρχικά στην ερμηνεία της εξαίρεσης του στοιχ. ια' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού καταλήγοντας ότι αυτή αφορά αποκλειστικά τη φύση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων και όχι τον τρόπο μεταβίβασης αυτών. Συνεχίζοντας το Δικαστήριο αναφέρει ότι με βάση τη σκέψη 15 του Κανονισμού αυτός δε θα πρέπει μέσω της εφαρμογής του να θίγει τον κλειστό αριθμό (*«numerus clausus»*) των εμπράγματος δικαιωμάτων που είναι γνωστά στο εθνικό δίκαιο ορισμένων κρατών μελών και ότι ένα κράτος μέλος δε θα πρέπει να υποχρεούται να αναγνωρίσει ένα εμπράγματο δικαίωμα επί περιουσιακών στοιχείων ευρισκόμενων σε αυτό το κράτος μέλος, εάν το εν λόγω εμπράγματο δικαίωμα δεν είναι γνωστό στο δίκαιό του. Προχωρώντας όμως τον συλλογισμό του υποστηρίζει ότι: *«τόσο η προβλεπόμενη από το πολωνικό δίκαιο άμεση κληροδοσία όσο και η προβλεπόμενη από το γερμανικό δίκαιο έμμεση κληροδοσία συνιστούν τρόπο μεταβίβασης της κυριότητας πράγματος, δηλαδή, ενός εμπραγμάτου δικαιώματος γνωστού σε αμφότερα τα νομικά συστήματα. Συνεπώς, η άμεση μεταβίβαση του δικαιώματος κυριότητας με άμεση κληροδοσία αφορά μόνον τον τρόπο μεταβίβασεως αυτού του εμπραγμάτου δικαιώματος κατά το χρόνο θανάτου του διαθέτη, μεταβίβαση την οποία αποσκοπεί*

<sup>208</sup> Η άμεση κληροδοσία προβλέπεται στο άρθρο 981 παρ. 1 του Kodeks Cywilny (Αστικού Κώδικα).

<sup>209</sup> Αντίστοιχα η έμμεση κληροδοσία προβλέπεται στο άρθρο 981 παρ. 2 σημείο 2 του Kodeks Cywilny (Αστικού Κώδικα).

ακριβώς, κατά την αιτιολογική σκέψη 15, να επιτρέψει ο Κανονισμός 650/2012 σύμφωνα με το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο».

Συγκεκριμένα, στην προκειμένη περίπτωση με την επίμαχη κληροδοσία η Α. Kubicka προτίθεται να μεταβιβάσει στον κληροδόχο το μερίδιό της επί της πλήρους κυριότητας πράγματος, ήτοι ένα εμπράγματο δικαίωμα γνωστό σε αμφότερα τα οικεία νομικά συστήματα αντίστοιχο αυτού που ασκεί επί του παρόντος. Επομένως, η επιλογή της άμεσης κληροδοσίας αντί της έμμεσης κληροδοσίας δε μεταβάλλει το περιεχόμενο του δικαιώματος που θα ασκηθεί επί του πράγματος. Αφορά μόνο την οργάνωση της άμεσης μεταβίβασης εμπράγματος δικαιώματος αντί της έμμεσης μεταβίβασης με τη δημιουργία ενοχικού δικαιώματος υπέρ του κληροδόχου<sup>210</sup>. Προς υποστήριξη των ανωτέρω ισχυρισμών το ΔΕΕ επικαλείται τη μη συμβατότητα της άρνησης της κτήσεως κυριότητας με άμεση κληροδοσία από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού αυτού, διότι κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν την κατάτμηση της κληρονομικής διαδοχής, η οποία δε συνάδει προς το γράμμα του άρθρου 23 και τους σκοπούς αυτού<sup>211</sup>.

Εφόσον το δικαίωμα που τίθεται προς μεταβίβαση με άμεση κληροδοσία είναι αυτό της κυριότητας, δηλαδή ενός εμπράγματος δικαιώματος το οποίο είναι γνωστό και στη γερμανική έννομη τάξη, παρέπει από το Δικαστήριο η εξέταση της εφαρμογής του θεσμού της προσαρμογής, όπως αυτή διατυπώνεται στο άρθρο 31 του Κανονισμού. Το εν λόγω άρθρο δεν αφορά τον τρόπο μεταβίβασης των εμπράγματων δικαιωμάτων, στον οποίο εμπίπτουν η άμεση ή έμμεση κληροδοσία, αλλά μόνον το σεβασμό του περιεχομένου των εμπράγματων δικαιωμάτων, το οποίο καθορίζεται από το δίκαιο της κληρονομικής διαδοχής, και την αποδοχή τους στην έννομη τάξη του κράτους μέλους στο οποίο προβάλλονται. Επομένως, το άρθρο 31 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει την άρνηση αναγνώρισεως, εντός κράτους μέλους του οποίου το νομικό σύστημα δε γνωρίζει το θεσμό της άμεσης κληροδοσίας, των εμπράγματων αποτελεσμάτων μιας τέτοιας κληροδοσίας κατά τον χρόνο επαγωγής της κληρονομίας κατ' εφαρμογή του κληρονομικού δικαίου που έχει επιλεγεί.

Με βάση όλα τα παραπάνω το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι: «το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία ια' και ιβ', και το άρθρο 31 του Κανονισμού έχουν την έννοια ότι δεν επιτρέπουν την άρνηση αναγνώρισεως από Αρχή κράτους μέλους των εμπράγματων αποτελεσμάτων της άμεσης κληροδοσίας, την οποία γνωρίζει το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο που επέλεξε ο διαθέτης, σύμφωνα με το άρθρο 22 παράγραφος 1 του Κανονισμού αυτού, όταν η εν λόγω άρνηση στηρίζεται στο λόγο ότι η κληροδοσία αυτή αφορά στο δικαίωμα κυριότητας επί ακινήτου κειμένου σε αυτό το κράτος μέλος, του οποίου η νομοθεσία δε γνωρίζει

<sup>210</sup> Σκέψεις 46 και 47 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα YVES BOT της 17ης Μαΐου 2017, Υπόθεση C-218/16.

<sup>211</sup> βλ. αναλυτικότερα μέρος I, κεφάλαιο Β.

τον θεσμό της κληροδοσίας που παράγει άμεσο εμπράγματο αποτέλεσμα κατά το χρόνο επαγωγής της κληρονομιάς».

Η υπόθεση Kubicka αποτελεί αναμφίβολα μια από τις πιο σημαντικές αποφάσεις του ΔΕΕ, οι οποίες αφορούν τον Κανονισμό 650/2012. Διευκρίνισε με τρόπο σαφή και στοχευμένο την εξαίρεση του στοιχείου ια' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού χωρίς να δημιουργεί οποιαδήποτε αμφιβολία για τη μελλοντική εφαρμογή της και τον τρόπο αντιμετώπισής της από τα κράτη μέλη. Παράλληλα όμως ανέδειξε για μια ακόμη φορά τη σημασία της αρχής της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής και την εφαρμογή ενός και μόνο δικαίου σε αυτή. Συγκεκριμένα, διευκρινίστηκε ότι, προκειμένου να αποφευχθεί μια διάσπαση της κληρονομικής διαδοχής, αυτή θα πρέπει να διέπεται στο σύνολό της από το ίδιο δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων και των περιουσιακών στοιχείων τα οποία βρίσκονται σε άλλο κράτος μέλος ή ακόμα και σε τρίτο κράτος. Με αυτόν τον τρόπο αντιμετωπίζονται τυχόν ρωγμές του εφαρμοστέου δικαίου που μπορεί να δημιουργηθούν κατά τη διαδικασία της κληρονομικής διαδοχής<sup>212</sup>.

Σημαντική ήταν και η συμβολή της για την εξαίρεση του στοιχείου ιβ' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού<sup>213</sup>, το οποίο αποκλείει από το εφαρμοστικό πεδίο του Κανονισμού τις διαδικασίες που προβλέπονται στο εσωτερικό κάθε κράτους μέλους για την καταχώριση στα αντίστοιχα δημόσια βιβλία της απόκτησης εμπράγματος δικαιώματος και των αποτελεσμάτων που αυτή επιφέρει. Μέσω της εν λόγω απόφασης κατέστη σαφές ότι η υποχρέωση καταχώρισεως του αποκτηθέντος εμπραγμάτου δικαιώματος δε θα πρέπει να καταστεί προϋπόθεση κτήσεως αυτού<sup>214</sup>. Το εμπράγματο δικαίωμα έχει δηλαδή αποκτηθεί ήδη από την διαδικασία της κληρονομικής διαδοχής και με την καταχώριση απλώς παράγονται τα προβλεπόμενα στην εσωτερική έννομη τάξη αποτελέσματα του συγκεκριμένου δικαιώματος.

Τέλος, παρατηρείται ότι στην υπόθεση Kubicka η ανάλυση και η σκέψη του Δικαστηρίου βασίζονται, όπως είναι λογικό, στην ερμηνεία του υπό κρίση Κανονισμού και όχι σε απόψεις της θεωρίας και της νομολογίας που είχαν διατυπωθεί στο παρελθόν. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται φανερό πως απόψεις οι οποίες είχαν διατυπωθεί πριν την ισχύ του Κανονισμού 650/2012, θα πρέπει από δω και πέρα να εξετάζονται υπό το πρίσμα του Κανονισμού και της ερμηνείας αυτού<sup>215</sup>. Το ίδιο ισχύει και για πρακτικές των κρατών μελών οι οποίες αφορούν ζητήματα του Κανονισμού, όπως την προσαρμογή των εσωτερικών τους διαδικασιών και

<sup>212</sup> P.Tereszkiewicz, A.Wysocka-Bar, Polnische Vindikationslegate vor dem EuGH: Besprechung der Vorlagefrage des Sąd Okręgowy in Gorzów Wielkopolski, Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union - GPR 2017 p.197-202 (DE).

<sup>213</sup> Συγκεκριμένα στο άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. ιβ' Κανονισμός 650/2012 ορίζεται ότι: «Αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού: η οποιαδήποτε καταχώριση σε μητρώο δικαιωμάτων επί ακίνητης ή κινητής περιουσίας, περιλαμβανομένων των νομικών απαιτήσεων της καταχώρισης, και τα αποτελέσματα της καταχώρισης ή της μη καταχώρισης αυτών των δικαιωμάτων σε μητρώο».

<sup>214</sup> Σκέψη 60 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα YVES BOT της 17ης Μαΐου 2017, Υπόθεση C-218/16.

<sup>215</sup> P.Tereszkiewicz, A.Wysocka-Bar, όπ.π.

εγγράφων για τους τρόπους απόκτησης εμπράγματων δικαιωμάτων του οποίους δεν προβλέπουν οι έννομες τάξεις τους<sup>216</sup>.

Η εξαίρεση της φύσης των εμπραγμάτων δικαιωμάτων από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού ήταν μια αναγκαία προσθήκη, καθώς σέβεται πλήρως την αρχή της εθνικής κυριαρχίας των κρατών μελών, τα οποία κατέχουν την αποκλειστική αρμοδιότητα να ορίζουν το είδος και τον αριθμό των εμπραγμάτων δικαιωμάτων στο εσωτερικό τους. Παράλληλα εναρμονίζεται με την επικράτηση της *lex rei sitae*, ως διεθνούς εθίμου το οποίο διέπει τα ζητήματα που ανακύπτουν αναφορικά με τα εμπράγματα δικαιώματα. Η εφαρμογή της *lex rei sitae* στις υποθέσεις των εμπραγμάτων δικαιωμάτων αποτελεί μια χρόνια και δοκιμασμένη από τα κράτη πρακτική η οποία λειτουργεί σωστά και ενιαία. Η εναρμόνιση αυτή στο επίπεδο του δικαίου που διέπει τα εμπράγματα δικαιώματα δε θα ήταν λογικό να διαταραχθεί από κάποιο ευρωπαϊκό νομοθετικό κείμενο, όπως ο εν λόγω Κανονισμός, διότι κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε ενστάσεις και αντιρρήσεις από τη μεριά των κρατών μελών της Ε.Ε. και παράλληλα θα διασπούσε το ήδη ενιαίο πλαίσιο στον τομέα αυτό. Επομένως, ο καθορισμός του αριθμού και του είδους των εμπραγμάτων δικαιωμάτων που συναντώνται σε κάθε κράτος μέλος δεν εμπίπτει στο εφαρμοστικό πεδίο του Κανονισμού.

Αντίθετα ο τρόπος μεταβίβασης των δικαιωμάτων αυτών, καθώς και οποιαδήποτε άλλη ανάμειξή τους με την κληρονομική διαδοχή, αποτελούν ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται ρητώς στον Κανονισμό τόσο στο προοίμιο, όσο και στις διατάξεις του, χωρίς να δημιουργείται αμφιβολία<sup>217</sup>. Άρα, αν ένα εμπράγματο δικαίωμα προβλέπεται τόσο από την έννομη τάξη του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου, όσο και από την έννομη τάξη του κράτους στην οποία βρίσκεται το πράγμα, τότε ο τρόπος μεταβίβασης του εν λόγω δικαιώματος είναι αδιάφορος με βάση τον Κανονισμό. Ακόμα και αν ο τρόπος αυτός μεταβίβασης του εμπράγματος δικαιώματος δεν προβλέπεται στο εσωτερικό του άλλου αυτού κράτος, το τελευταίο έχει υποχρέωση να αναγνωρίσει ότι το δικαίωμα αυτό έχει μεταβιβαστεί και να προσαρμόξει τις εσωτερικές του ρυθμίσεις και διαδικασίες, ώστε ο κύριος του δικαιώματος να έχει τη δυνατότητα να απολαμβάνει όλα τα αντιστοίχως προβλεπόμενα έννομα αποτελέσματα. Επομένως, με τη βοήθεια της θεωρίας και κυρίως της νομολογίας του ΔΕΕ, στην υπόθεση Kubicka,

<sup>216</sup> Όπως επισήμανε και η Επιτροπή στην υπόθεση Kubicka (ΔΕΕ C-218/16, 12.10.2017): «το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, του οποίου το κληρονομικό δίκαιο επίσης δεν προβλέπει την άμεση κληροδοσία, προσάρμοσε τις διατάξεις του περί καταχωρίσεως, κατά τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο του Κανονισμού 650/2012, κατά τρόπο ώστε ο κληροδόχος άμεσης κληροδοσίας να μπορεί να καταχωρίσει το δικαίωμα κυριότητας που αποκτά βάσει του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, στο οποίο βεβαιώνεται ότι ο κληροδόχος απέκτησε το ακίνητο μέσω κληροδοσίας».

<sup>217</sup> Συγκεκριμένα βλ. σκέψη 14, 15 και 16 του προοιμίου, καθώς και το άρθρο 23 στοιχ. θ' του Κανονισμού 650/2012.

διευκρινίστηκε με ακρίβεια το πεδίο της εν λόγω εξαίρεσης και τέθηκαν ευκρινώς τα όρια εφαρμογής του Κανονισμού.

## Γ. Η κληρονομική διαδοχή στις προσωπικές και κεφαλαιουχικές εταιρίες: Η απόφαση ΑΠ 1421/14

### ι) Γενικές παρατηρήσεις για το άρθρο 1 παρ. 2 στοιχείο η' του Κανονισμού

Μια κληρονομική διαδοχή μπορεί να περιλαμβάνει αξιώσεις, οι οποίες δε συνδέονται μόνο με φυσικά πρόσωπα αλλά και με νομικά ή άλλες ενώσεις προσώπων με ή χωρίς νομική προσωπικότητα. Οι συνέπειες που μπορεί να επιφέρει ο θάνατος ενός εταίρου μιας εταιρείας είτε αυτή είναι προσωπική, είτε κεφαλαιουχική είναι καίριας σημασίας για το ίδιο το νομικό πρόσωπο. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες μια εταιρεία, κυρίως προσωπική λύεται, όταν ένας από τους εταίρους αποβιώσει.

Ο θάνατος αυτός δημιουργεί στις έννομες τάξεις των κρατών μελών σύνθετα ζητήματα τα οποία βρίσκονται στο μεταίχμιο μεταξύ του εταιρικού και κληρονομικού δικαίου<sup>218</sup>. Για αυτόν ακριβώς το λόγο οι συντάκτες του Κανονισμού 650/2012 αποφάσισαν να αποκλείσουν καταρχήν από το πεδίο εφαρμογής αυτού τις περιπτώσεις κληρονομικής διαδοχής, που ρυθμίζονται από τα καταστατικά εταιρειών ή άλλων ενώσεων με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, ώστε να δοθεί με αυτόν τον τρόπο προβάδισμα στην εφαρμογή του εταιρικού δικαίου των κρατών μελών<sup>219</sup>. Ο αποκλεισμός αυτός διατυπώνεται ρητά στο άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. η' του Κανονισμού το οποίο ορίζει ότι αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής «τα ζητήματα που διέπονται από το δίκαιο των εταιριών και άλλων ενώσεων με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, π.χ. ρήτρες οι οποίες περιλαμβάνονται σε συστατικές πράξεις και σε καταστατικά εταιρειών και άλλων ενώσεων, με ή χωρίς προσωπικότητα, με τις οποίες ρυθμίζεται η τύχη των μεριδίων λόγω θανάτου των μελών τους»<sup>220</sup>. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας γενικός αποκλεισμός των θεμάτων αυτών ο οποίος δεν αφορά μόνο το εφαρμοστέο δίκαιο, αλλά εκτείνεται και στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας και της αναγνώρισης και εκτέλεσης των αποφάσεων<sup>221</sup>.

Το δίκαιο που εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή είναι η *lex societatis* του νομικού προσώπου η οποία, εκτός του ότι αποτελεί το εφαρμοστέο δίκαιο στα θέματα αυτά, ρυθμίζει και ζητήματα όπως την επίδραση του θανάτου του εταίρου στην ίδια εταιρεία, δηλαδή τη λύση, την παύση ή τη συνέχιση αυτής, και την είσοδο ή έξοδο εταίρου από την εταιρεία λόγω θανάτου<sup>222</sup>. Επίσης η *lex societatis* ρυθμίζει και την τύχη των εταιρικών μεριδίων ή μετοχών, όταν τέτοια

<sup>218</sup> Α.Μ.Πίπου, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, όπ.π., σ.397.

<sup>219</sup> όπ.π.

<sup>220</sup> Άρθρο 1 παρ.2 στοιχ. η' Κανονισμός 650/2012

<sup>221</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 42.

<sup>222</sup> όπ.π.

θέματα αποτελούν το περιεχόμενο όρου του καταστατικού εταιρειών και λοιπών νομικών προσώπων και ενώσεων<sup>223</sup>. Ο καθορισμός της γίνεται με βάση το εσωτερικό δίκαιο των κρατών. Προς το παρόν ο μεγαλύτερος αριθμός των εταιρειών διέπεται είτε από το δίκαιο της καταστατικής τους έδρας, δηλαδή το δίκαιο της έδρας η οποία ορίζεται στο καταστατικό του νομικού προσώπου, είτε από το δίκαιο της πραγματικής τους έδρας, δηλαδή το δίκαιο του τόπου, όπου το νομικό πρόσωπο δραστηριοποιείται ουσιαστικά και λαμβάνουν χώρα όλες οι σημαντικές για τη λειτουργία και τη διαχείρισή του αποφάσεις<sup>224</sup>.

Όταν στο καταστατικό ενός νομικού προσώπου δεν περιέχονται τέτοιες ρήτρες που καθορίζουν την κληρονομική διαδοχή, αλλά αυτή ρυθμίζεται από τις κοινές διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου ενός κράτους μέλους, τότε αναβιώνει η ισχύς του Κανονισμού και εφαρμόζονται οι διατάξεις του. Ως γενική δικαιοδοσία στον Κανονισμό ορίζεται στο άρθρο 4<sup>225</sup> η συνήθης διαμονή του θανόντος κατά το χρόνο του θανάτου, εκτός αν ο αποβιώσας έχει προχωρήσει σε επιλογή του δικαίου<sup>226</sup>, που θα διέπει την κληρονομική διαδοχή, σύμφωνα με το άρθρο 22<sup>227</sup>.

## ii) Έννοια της κληρονομικής διαδοχής στον Κανονισμό

Στο κληρονομικό δίκαιο μια από τις πιο σημαντικές και συνάμα απαραίτητες διαδικασίες αποτελούν η συγκρότηση της κληρονομιαίας περιουσίας και ο καθορισμός των αξιώσεων, απαιτήσεων, αντικειμένων και δικαιωμάτων που κληρονομούνται και μεταβιβάζονται με το θάνατο του διαθέτη. Επομένως, μέσω αυτής της διαδικασίας διευκρινίζεται ουσιαστικά το περιεχόμενο της κληρονομικής διαδοχής.

Λαμβάνοντας υπόψη τη σπουδαιότητα της έννοιας της κληρονομικής διαδοχής και επιθυμώντας να διευκολύνει τους εφαρμοστές του Κανονισμού, ο ευρωπαϊός νομοθέτης προχώρησε στην αποσαφήνιση του όρου αυτού μέσα στο ίδιο το σώμα του Κανονισμού.

<sup>223</sup> *Α.Μ.Πίμου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, όπ.π., σ.397.

<sup>224</sup> *Χ.Παμπούκης (επιμ.)*, Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2009

<sup>225</sup> Το άρθρο 4 του Κανονισμού 650/2012 ορίζει τη γενική διεθνή δικαιοδοσία για την κληρονομική διαδοχή. Συγκεκριμένα ορίζεται ότι: «Τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο ο θανών είχε τη συνήθη διαμονή του κατά το χρόνο του θανάτου έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν την υπόθεση κληρονομικής διαδοχής στο σύνολό της».

<sup>226</sup> Είναι φανερό πως, αν ο αποβιώσας έχει προχωρήσει σε επιλογή του δικαίου που θα διέπει την κληρονομική του διαδοχή εν συνόλω, αλλά υπάρχουν ειδικές διατάξεις στο καταστατικό του νομικού προσώπου που ρυθμίζουν κληρονομικά θέματα, τότε εφαρμοστέο δίκαιο στην περίπτωση αυτή θα είναι η *lex societatis* του νομικού προσώπου και όχι η επιλεγμένη *lex hereditatis*.

<sup>227</sup> Η δυνατότητα επιλογής του εφαρμοστέου στην κληρονομική διαδοχή δικαίου, όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 22 παρ.1 του Κανονισμού 650/2012: «Ένα πρόσωπο δύναται να επιλέξει ως δίκαιο που θα διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής του το δίκαιο του κράτους του οποίου έχει την ιθαγένεια κατά το χρόνο πραγματοποίησης της επιλογής του ή κατά το χρόνο του θανάτου. Ένα πρόσωπο που έχει ιθαγένειες περισσότερων κρατών, μπορεί να επιλέξει το δίκαιο οποιουδήποτε εξ αυτών κατά τη στιγμή που κάνει την επιλογή ή κατά το χρόνο του θανάτου.»

Συγκεκριμένα με το άρθρο 3 παρ.1 στοιχ. α' ως «κληρονομική διαδοχή» νοείται: «η διαδοχή στην κληρονομιά θανόντος και καλύπτει όλες τις περιπτώσεις μεταβίβασης αιτία θανάτου περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είτε πρόκειται για εκούσια μεταβίβαση δυνάμει διατάξεως τελευταίας βούλησης είτε για μεταβίβαση μέσω εξ αδιαθέτου διαδοχής». Γίνεται φανερό ότι η συγκεκριμένη έννοια ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτόνομο και περιλαμβάνει όλες τις παραμέτρους μιας κληρονομικής διαδοχής με στοιχείο αλλοδαπότητας, δηλαδή τόσο την επαγωγή κληρονομιάς και τη διαχείριση όσο και την εκκαθάριση<sup>228</sup>. Όλα τα παραπάνω ερεϊδονται και στη σκέψη 9 του προοιμίου<sup>229</sup>, η οποία σε συνδυασμό με το ανωτέρω άρθρο αναδεικνύει την κρισιμότητα της έννοια της «κληρονομικής διαδοχής» αναφορικά με το γενικότερο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού<sup>230</sup>. Τέλος, προκειμένου να διευκρινιστεί ακόμα περισσότερο η έννοια της κληρονομικής διαδοχής και να καταστεί σαφέστερο ποια θέματα χαρακτηρίζονται ως κληρονομικά, προστέθηκε στον Κανονισμό και το άρθρο 23 στο οποίο ορίζονται τα ζητήματα που ρυθμίζει το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο<sup>231</sup>.

Με βάση τα παραπάνω καθίσταται αντιληπτό με τρόπο θετικό<sup>232</sup> το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, δηλαδή ποια ζητήματα εμπίπτουν στη ρυθμιστική του ενέργεια αλλά και ποια αποκλείονται από αυτή και άρα δεν αποτελούν άμεσα ζητήματα κληρονομικής διαδοχής<sup>233</sup>. Επομένως, ζητήματα που αφορούν την ιθαγένεια του θανόντα ή εάν ένα συγκεκριμένο

<sup>228</sup> Κ.Σπύρου, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', όπ.π., σ. 2.

<sup>229</sup> Σημαντική η συμβολή της σκέψης 9 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 η οποία ορίζει ότι: «Το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού θα πρέπει να καλύπτει όλα τα θέματα αστικού δικαίου που άπτονται μιας κληρονομικής διαδοχής, δηλαδή όλες τις περιπτώσεις μεταβίβασης κυριότητας αιτία θανάτου, περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είτε μέσω ηθελημένης πράξης μεταβίβασης, δυνάμει διατάξεως τελευταίας βούλησης, είτε μέσω μεταβίβασης με εξ αδιαθέτου διαδοχή».

<sup>230</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 91.

<sup>231</sup> Συμπληρωματικά αναφέρεται το άρθρο 23 του Κανονισμού 650/2012 στο οποίο απαριθμούνται τα ζητήματα που διέπει η lex hereditatis: «1. Το δίκαιο που προσδιορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 21 ή το άρθρο 22 διέπει το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής.

2. Το δίκαιο αυτό διέπει, ενδεικτικά, τα ακόλουθα: α) τα αίτια, τον χρόνο και τον τόπο έναρξης της κληρονομικής διαδοχής· β) τον καθορισμό των δικαιούχων, της κληρονομικής μερίδας που τους αναλογεί και των υποχρεώσεων που πιθανώς τους έχει επιβάλει ο θανών, καθώς και τον καθορισμό των υπόλοιπων κληρονομικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένων των κληρονομικών δικαιωμάτων του επιζώντος συζύγου ή συντρόφου· γ) την κληρονομική ικανότητα· δ) την αποκλήρωση και την κληρονομική αναξίότητα· ε) τη μεταβίβαση προς τους κληρονόμους και, κατά περίπτωση, τους κληροδόχους των περιουσιακών στοιχείων, των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που απαρτίζουν την κληρονομία, περιλαμβανομένων των όρων και των αποτελεσμάτων της αποδοχής ή της αποποίησης κληρονομιάς ή κληροδοσίας· στ) τις εξουσίες των κληρονόμων, των εκτελεστών διαθηκών και των λοιπών διαχειριστών της περιουσίας, ιδίως όσον αφορά την εκποίηση περιουσιακών στοιχείων και την εξόφληση πιστωτών, με την επιφύλαξη των εξουσιών που αναφέρονται στο άρθρο 29 παράγραφοι 2 και 3· ζ) την ευθύνη που απορρέει από τα χρέη της κληρονομιάς· η) τη διαθέσιμη μερίδα της κληρονομιάς, τα δικαιώματα νόμιμης μοίρας και τους λοιπούς περιορισμούς επί της διάθεσης αιτία θανάτου καθώς και αξιώσεις που μπορεί να έχουν πρόσωπα οικεία του θανόντος έναντι της περιουσίας ή των κληρονόμων· θ) οποιαδήποτε υποχρέωση επιστροφής ή υπολογισμού δωρεών, γονικών παροχών ή κληροδοτημάτων, κατά τον καθορισμό των μερίδων των διαφόρων δικαιούχων· και ι) τη διανομή της κληρονομιάς».

<sup>232</sup> Σε αντίθεση με τον αρνητικό τρόπο προσδιορισμού του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού, ο οποίος προκύπτει από το άρθρο 1 του Κανονισμού.

<sup>233</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 24.

περιουσιακό στοιχείο ανήκε ή όχι σε αυτόν<sup>234</sup> δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του. Το ίδιο ισχύει και για οποιαδήποτε αξίωση, υποχρέωση ή/και δικαίωμα οι οποίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με το πρόσωπο του αποβιώσαντα και παύουν να υπάρχουν με το θάνατο αυτού. Ο λόγος γίνεται για τα λεγόμενα προσωποπαγή δικαιώματα τα οποία τελούν σε στενή σχέση με το φορέα τους, οπότε ο θάνατος αυτού ισοδυναμεί με αυτόματη απόσβεσή τους. Τέτοιου είδους δικαιώματα και αξιώσεις δε θα μπορούσαν καταρχήν να αποτελέσουν μέρος της κληρονομιάς περιουσίας και κατ' επέκταση της έννοιας της κληρονομικής διαδοχής, διότι δεν μπορούν να μεταβιβαστούν αιτία θανάτου.

### iii) Ανάγκη νομικού χαρακτηρισμού της έννομης σχέσης

Σε πολλά κράτη υφίσταται ένας διαχωρισμός των μορφών των νομικών προσώπων που υπάρχουν και κυρίως των εταιρειών σε κεφαλαιουχικές και προσωπικές<sup>235</sup>. Η διάκριση αυτή είναι αναγκαία λόγω της διαφορετικής λειτουργίας και των διαφορετικών συμφερόντων που εξυπηρετεί η κάθε μια από τις παραπάνω μορφές νομικών προσώπων και ως εκ τούτου διαφοροποιείται και το ρυθμιστικό και νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο αυτές εμπίπτουν.

Η διαφορετική αυτή νομοθετική ρύθμιση πολύ συχνά προεκτείνεται και στη διαφορετική μεταχείριση ζητημάτων κληρονομικής διαδοχής που προκύπτουν στο πλαίσιο κάθε εταιρείας. Ένα φυσικό πρόσωπο έχει τη δυνατότητα συμμετοχής σε εταιρείες και άλλες ενώσεις με ή χωρίς νομική προσωπικότητα και, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από τη συμμετοχή του αυτή είναι λογικό να προκύπτουν ζητήματα κληρονομικής διαδοχής με το θάνατό του. Η συμμετοχή σε μία προσωπική εταιρεία δημιουργεί, κατά κύριο λόγο, έννομες σχέσεις οι οποίες είναι στενά συνδεδεμένες με το πρόσωπο του εταίρου και από τις οποίες γεννώνται προσωποπαγή δικαιώματα και υποχρεώσεις. Για αυτόν το λόγο άλλωστε οι περισσότερες εταιρείες με τη συγκεκριμένη μορφή φροντίζουν να ρυθμίζουν τα ζητήματα της κληρονομικής διαδοχής ή την περίπτωση θανάτου ενός εταίρου σε διατάξεις και ειδικές ρήτρες του καταστατικού τους<sup>236</sup>.

Επομένως, κρίσιμα στοιχεία για την εφαρμογή ή μη του Κανονισμού αποτελούν όχι μόνον η ρύθμιση των ζητημάτων αυτών από το εταιρικό δίκαιο, δηλαδή από ρήτρες, οι οποίες

<sup>234</sup> Προς μεγαλύτερη διευκρίνιση αναφέρεται η σκέψη 71 εδ. γ' του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012: «Η αποδεικτική ισχύς του κληρονομητηρίου δε θα πρέπει να αφορά στοιχεία που δε ρυθμίζονται από τον παρόντα Κανονισμό, όπως για παράδειγμα, το ζήτημα της καταγωγής ή το ζήτημα εάν ένα συγκεκριμένο περιουσιακό στοιχείο ανήκε ή όχι στον θανόντα», αλλά και η σκέψη 41 του προοιμίου: «Ενόψει της εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού, ο καθορισμός της ιθαγένειας ή της πολλαπλής ιθαγένειας προσώπου θα πρέπει να αποτελεί προκαταρκτικό ερώτημα προς διευκρίνιση. Το ζήτημα του αν ένα πρόσωπο θεωρείται ότι έχει την ιθαγένεια ενός κράτους δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού και υπόκειται στο εθνικό δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων, ενδεχομένως, των διεθνών συμβάσεων, στο πλαίσιο του απολύτου σεβασμού των γενικών αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

<sup>235</sup> Παραδείγματος χάριν η Γερμανία έχει προχωρήσει στη διάκριση αυτή.

<sup>236</sup> I.Nicolae, Aspects of Private Law which are not enforced by the Regulation (EU) No.650/2012, AGORA Int'l J. Jurid. Sci. 60 2015, pp. 60-67, (σ. 63).

περιλαμβάνονται σε συστατικές πράξεις και σε καταστατικά εταιρειών και άλλων ενώσεων με ή χωρίς προσωπικότητα, αλλά και ο νομικός χαρακτηρισμός των εννόμων σχέσεων, οι οποίες προκύπτουν μέσα από τη συμμετοχή ενός προσώπου σε μια εταιρεία. Ο χαρακτηρισμός αυτός προκύπτει συνήθως ως πρόκριμα στις υποθέσεις κληρονομικής διαδοχής και επιλύεται κατά κύριο λόγο με την εφαρμογή της θεωρίας της *lex fori*, δηλαδή την εφαρμογή του οικείου κανόνα σύγκρουσης του δικαίου του δικάζοντος δικαστή<sup>237</sup>.

#### iv) Εσωτερικό δίκαιο και νομολογία

Στην ελληνική έννομη τάξη συνυπάρχουν και δραστηριοποιούνται διαφορετικά είδη εταιρειών, οι οποίες διαφοροποιούνται ανάλογα με τη μορφή και τα χαρακτηριστικά τους<sup>238</sup>. Βασική διάκριση είναι αυτή μεταξύ προσωπικών και κεφαλαιουχικών εταιρειών, η οποία εκτείνεται μέχρι και σε ζητήματα κληρονομικής διαδοχής. Η διάκριση αυτή έχει σημασία και όσον αφορά στο κληρονομητό ή μη μιας συμμετοχής σε προσωπική ή κεφαλαιουχική εταιρεία. Η νομολογία έχει αποφανθεί ότι αυτό διαφοροποιείται ανάλογα με τη μορφή του νομικού προσώπου<sup>239</sup>. Το συγκεκριμένο ζήτημα πραγματεύεται η υπ' αριθμό 1421/2014 απόφαση του Αρείου Πάγου.

Τα πραγματικά περιστατικά, όπως αυτά αναφέρονται στην πρωτόδικη απόφαση, ήταν τα εξής: «Την 13η Ιανουαρίου του 2003 επήλθε ο θάνατος της Α.Η., μετόχου της Λιβεριανής εταιρείας με την επωνυμία «*SEA TRADE MARITIME CORPORATION*», πλοιοκτήτριας του φορτηγού πλοίου Α το οποίο φέρει ελληνική σημαία. Προηγουμένως στις 02.08.1999 η Α.Η. είχε συντάξει ιδιόγραφη διαθήκη με την οποία αναφέρει ότι είναι κάτοχος 500 μετοχών της ως άνω εταιρείας και αφήνει το 50% στον αδελφό της, Σ.Α.Κ., ή στους απογόνους του, ενώ το υπόλοιπο 50% στην αδελφή της, Α.Α. ή στους απογόνους της. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί πως η Α.Η. είχε αποκτήσει τις μετοχές αυτές ως κληρονομιαία περιουσία από το θάνατο του συζύγου της. Στις 14.09.2000, ωστόσο, συντάσσει άλλη ιδιόγραφη διαθήκη με την οποία αφήνει και πάλι το 50% των μετοχών στον Σ.Α.Κ., ενώ στην Α.Α. μόλις το 10% αυτών. Ωστόσο, με τον όρο D του καταστατικού της εταιρείας, στην οποία ήταν μέτοχος η αποθανούσα, προβλεπόταν πως κανείς μέτοχος δεν έχει το δικαίωμα ή την εξουσία να πωλήσει, εκχωρήσει, μεταβιβάσει ή άλλως διαθέσει το σύνολο ή μέρος των εταιρικών του μετοχών σε πρόσωπο που δεν είναι ήδη μέτοχος, χωρίς την προηγούμενη ομόφωνη έγγραφη συναίνεση όλων των άλλων

<sup>237</sup> Αναλυτικότερα βλ. Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, ό.π., Σπ.Βρέλλης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, ό.π., Χ.Παμπούκης (επιμ.), *Κληρονομικό διεθνές δίκαιο: κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού ΕΕ 650/2012*, ό.π. και Χ.Παμπούκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, ό.π.

<sup>238</sup> Ενδεικτικά αναφέρονται η ομόρρυθμη και ετερόρρυθμη εταιρεία, οι εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, οι ανώνυμες εταιρίες, η αστική εταιρεία, οι ιδιωτικές κεφαλαιουχικές εταιρείες, κ.α.

<sup>239</sup> ΑΠ 1421/2014, 26 Ιουνίου 2014.

μετόχων της εταιρείας». Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε τον επίμαχο αυτόν όρο του καταστατικού άκυρο, με την αιτιολογία ότι αυτός συνιστούσε απαγορευμένη κληρονομική σύμβαση κατά το 368 ΑΚ<sup>240</sup>, ενώ στη συνέχεια το εφετείο έκρινε ότι η ρήτρα αυτή είναι έγκυρη. Ο ΑΠ με τη σειρά του, ερμηνεύοντας τον όρο D με γνώμονα τα άρθρα 173<sup>241</sup> και 200<sup>242</sup> ΑΚ, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με τον όρο αυτόν αποκλείονται μόνον οι εν ζωή μεταβιβάσεις και δεν καταλαμβάνει τις αιτία θανάτου μεταβιβάσεις. Προς επίρρωση της ερμηνείας αυτής, ο Α.Π. προσθέτει πως η βούληση της Α.Η., καθώς και του συζύγου της πριν από αυτήν, ήταν να μην περιπέσουν τα μετοχικά τους κεφάλαια στα χέρια τρίτων.

Με βάση τα παραπάνω πραγματικά περιστατικά ο Άρειος Πάγος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι: *«Μεταξύ των δημιουργουμένων από την κληρονομιά σχέσεων είναι και το κληρονομητό ή μη των κεφαλαιουχικών εταιρειών, όπου λόγω του μη προσωποπαγούς χαρακτήρα της έννομης σχέσης, όπως συμβαίνει, κατά το άρθρο 773 ΑΚ<sup>243</sup> επί προσωπικών εταιρειών, ισχύει το κληρονομητό, οπότε σε περίπτωση αλλοδαπής εταιρείας, με το δίκαιο της lex hereditatis θα κριθεί αν, σε ποιον και με ποιους όρους μεταβιβάζεται το περιουσιακό τους στοιχείο, δηλαδή τα κληρονομικά μερίδια ή οι μετοχές της εταιρείας οι οποίες (μετοχές) ενσωματώνουν σε αξιόγραφο (τίτλο) σταθερό ποσοστό του κεφαλαίου της εταιρείας και σαν πράγμα είναι αντικείμενο κυριότητας και κληρονομίας.»*<sup>244</sup>

Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι και η νομολογία διακρίνει ανάμεσα στις έννομες σχέσεις που δημιουργούνται από έναν εταίρο μιας κεφαλαιουχικής και μια προσωπικής εταιρείας, καθώς και αν αυτές είναι προσωποπαγείς ή όχι και κατ' επέκταση αν μπορούν να κληρονομηθούν σε περίπτωση που ως εφαρμοστέο δίκαιο υποδεικνύεται το ελληνικό. Σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο το κληρονομητό ή μη των μετοχών μιας εταιρείας δεν κρίνεται με βάση το δίκαιο της έδρας του νομικού προσώπου, αλλά με τον εκάστοτε νομικό χαρακτηρισμό που αποδίδεται από την εφαρμοστέα lex hereditatis. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι: *«το άρθρο 1 του Ν. 791/78, σύμφωνα με το οποίο και κατ' απόκλιση του κανόνα του άρθρου 10 ΑΚ<sup>245</sup>, κατά το οποίο η ικανότητα του νομικού προσώπου ρυθμίζεται από το δίκαιο της έδρας του, ορίζεται ότι εφόσον η*

<sup>240</sup> Το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο έκρινε κατ' εσφαλμένη εφαρμογή του νόμου ότι ο όρος αυτός του καταστατικού της εταιρείας αποτελεί κληρονομική σύμβαση, σύμφωνα με το άρθρο 368 ΑΚ: «Σύμβαση για την κληρονομία προσώπου που ζει είτε με το ίδιο είτε με τρίτο πρόσωπο, είτε για ολόκληρη είτε για ποσοστό της, είναι άκυρη. Το ίδιο ισχύει και για τη σύμβαση με την οποία περιορίζεται η ελευθερία ως προς τις διατάξεις τελευταίας βούλησης».

<sup>241</sup> Στη διάταξη αυτή προβλέπεται ότι: «Κατά την ερμηνεία της δήλωσης βουλήσεως αναζητείται η αληθινή βούληση χωρίς προσήλωση στις λέξεις».

<sup>242</sup> Προς συμπλήρωση της ανωτέρω διάταξης το άρθρο 200 ΑΚ ορίζει ότι: «Οι συμβάσεις ερμηνεύονται όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη».

<sup>243</sup> Συγκεκριμένα στο άρθρο 773 ΑΚ ορίζεται ότι: «Η εταιρεία λύνεται με το θάνατο ενός από τους εταίρους. Μπορεί όμως να συμφωνηθεί ότι η εταιρεία θα συνεχιστεί είτε μεταξύ των λοιπών εταίρων είτε μεταξύ αυτών και των κληρονόμων εκείνου που πέθανε. Η ανηλικότητα των κληρονόμων δεν παραβιάζει το κύρος της συμφωνίας».

<sup>244</sup> ΑΠ 1421/2014, 26 Ιουνίου 2014.

<sup>245</sup> Συγκεκριμένα στο Άρθρο 10 ΑΚ ορίζεται ότι: «Η ικανότητα του νομικού προσώπου ρυθμίζεται από το δίκαιο της έδρας του».

σύστασή τους έγινε κατά τους νόμους αλλοδαπής πολιτείας και ήταν ή είναι πλοιοκτήτριες ή διαχειρίστριες πλοίου υπό Ελληνική σημαία (με εξαίρεση αυτές που είναι πλοιοκτήτριες ή διαχειρίστριες σκαφών αναψυχής) διέπονται ως προς τη σύσταση ή ικανότητα δικαίου, από το δίκαιο της χώρας, στην οποία βρίσκεται η καταστατική τους έδρα, ανεξαρτήτως του τόπου στον οποίο διευθύνονται εξ ολοκλήρου οι υποθέσεις τους, **το κληρονομητό ή όχι των μετοχών τους θα κριθεί κατά το δίκαιο της κατά το χρόνο του θανάτου του κληρονομουμένου ιθαγένειάς<sup>246</sup> του»<sup>247</sup>.**

Μέσω του εν λόγω διαχωρισμού και του χαρακτηρισμού των εννόμων αυτών σχέσεων προσδιορίζεται με τρόπο ακριβή και πλήρη το περιεχόμενο μιας κληρονομικής διαδοχής, η οποία περιλαμβάνει τη μεταβίβαση της εταιρικής μερίδας ή των μετοχών ενός αποβιώσαντος φυσικού προσώπου. Συγκεκριμένα, οι προσωποπαγείς έννομες σχέσεις συναντώνται, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, εντονότερα στις προσωπικές εταιρίες και πιο σπάνια στις κεφαλαιουχικές. Η εταιρική σύμβαση, φερ' ειπείν, με την οποία συστήνεται προσωπική εμπορική εταιρεία αποτελεί κλασικό παράδειγμα μη κληρονομητής προσωποπαγούς σχέσης, δεδομένης της άρρηκτης σύνδεσης μεταξύ της λειτουργίας της εταιρίας με το πρόσωπο του θανόντος εταίρου. Τούτο συμβαίνει, διότι στις προσωπικές εταιρίες ο ομόρρυθμος εταίρος συμβάλλει προσωπικά στην εταιρική δραστηριότητα και ευθύνεται απεριόριστα με την ατομική του περιουσία για τα χρέη της εταιρείας. Αντίθετα, στις *κεφαλαιουχικές εταιρίες*, και ειδικότερα στην Α.Ε., γνήσιος συμβατικός δεσμός μεταξύ των μετόχων της δεν υφίσταται, αλλά ούτε και τέτοιου είδους δεσμός της ίδιας της εταιρίας με τους μετόχους της, η οποία διατηρεί την πλήρη αυτοτέλειά της<sup>248</sup>.

Συνεπώς, καταλήγουμε ότι στις κεφαλαιουχικές εταιρίες το κέντρο βάρους εντοπίζεται στη μεταβίβαση περιουσίας μέσω κληρονομικής διαδοχής και για το λόγο αυτό προβάδισμα δίνεται στην υλοποίηση της διατάξεως τελευταίας βουλήσεως του θανόντος, ενώ στις προσωπικές προκρίνεται η ενιαία εφαρμογή της *lex societatis* τόσο για την επίδραση του θανάτου εταίρου στη συνέχιση της εταιρίας, όσο και για το κληρονομητό ή μη της συμμετοχής σε αυτήν. Οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι, εάν ο ΑΠ δεχόταν την εφαρμογή του δικαίου που διέπει την εταιρία για το κρινόμενο ερώτημα, θα μεταλλασσόταν σε ζήτημα εταιρικού δικαίου ένα ζήτημα που συνδέεται άρρηκτα με την κληρονομική διαδοχή. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τον όρο D του καταστατικού, εάν γίνονταν δεκτό ότι πρέπει να ερμηνευθεί ως όρος που απαγορεύει τη διάθεση των μετοχών από το διαθέτη, θα είχαμε τόσο εξάρτηση της διάθεσης των μετοχών

<sup>246</sup> Στην εν λόγω απόφαση ως εφαρμοστέο δίκαιο κρίνεται αυτό της ιθαγένειας της αποβιώσαςας το οποίο υποδεικνύται με βάση τον κανόνα σύγκρουσης του άρθρου 28 ΑΚ. Ο Κανονισμός 650/2012 δεν έχει τεθεί ακόμα σε εφαρμογή κατά τη χρονική στιγμή εκδίκασης της αποφάσεως.

<sup>247</sup> ΑΠ 1421/2014, 26 Ιουνίου 2014.

<sup>248</sup> *Ε.Βασιλακάκη*, Εφαρμοστέο δίκαιο επί του κληρονομητού ή μη της εταιρικής συμμετοχής σε ναυτιλιακή εταιρεία υπαγόμενη στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 791/1978, ΔΕΕ 3/2015, Έτος 21, σ. 193-201, (σ. 196).

ενός πλειοψηφούντος μετόχου από τη σύμφωνη γνώμη των μειοψηφούντων μετόχων όσο και καταφανή περιορισμό της ελευθερίας του διατιθέναι<sup>249</sup>.

Η απόφαση του Αρείου Πάγου, παρότι έχει εκδοθεί πριν την εφαρμογή του νέου Κανονισμού 650/2012, ξεκαθαρίζει με τρόπο σαφή την αντιμετώπιση των προσωποπαγών εννόμων σχέσεων που δημιουργούνται με τη συμμετοχή ενός φυσικού προσώπου σε ένα νομικό πρόσωπο από τη μεριά του ελληνικού δικαίου, καθώς και το αν αυτές εμπίπτουν ή όχι στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής. Την αντιμετώπιση αυτή των εν λόγω εννόμων σχέσεων υιοθετούν και άλλα κράτη μέλη. Πλέον, με τη θέση σε ισχύ του Κανονισμού τίθεται και πάλι ζήτημα ως προς το χαρακτηρισμό της εν λόγω έννομης σχέσης ως προσωποπαγούς ή μη, ώστε να διαπιστωθεί εάν εν τέλει αυτή εντάσσεται στην έννοια της κληρονομικής διαδοχής, όπως αυτή αναλύθηκε παραπάνω. Επομένως, η απόφαση του Αρείου Πάγου παραμένει επίκαιρη ακόμη και μετά την ισχύ του Κανονισμού, αφού ο νομικός χαρακτηρισμός των σχέσεων που προκύπτουν από τη συμμετοχή προσώπων σε νομικά πρόσωπα επαφίεται στα ίδια τα κράτη μέλη. Το ΔΕΕ δεν έχει προχωρήσει ακόμα σε κάποια αυτόνομη ερμηνεία των σχέσεων που θεωρούνται προσωποπαγείς με βάση το ενωσιακό δίκαιο, άρα τα κράτη μέλη είναι τα αρμόδια να προχωρήσουν στον χαρακτηρισμό αυτό.

#### **ν) Η εναλλακτική πρόταση του Max Planck Institute και η αξιολόγηση του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. η' του Κανονισμού**

Το Max Planck Institute (στο εξής MPI) είχε προτείνει μια διαφορετική διατύπωση του στοιχείου η' του άρθρου 1 του Κανονισμού, την οποία θεωρούσε ορθότερη και πιο ικανοποιητική να ρυθμίσει το εν λόγω ζήτημα. Συγκεκριμένα, πρότεινε να εξαιρούνται του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού ζητήματα εταιρικού δικαίου, όπως το κληρονομητό της εταιρικής μερίδας ή των μετοχών αυτής στο βαθμό που **το εφαρμοστέο δίκαιο** επί της εταιρείας περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες για την κληρονομική διαδοχή<sup>250</sup>.

Το MPI κατέληξε στην πρόταση αυτή αναφορικά με τους ειδικούς κανόνες κληρονομικής διαδοχής των εταιρειών αφορμώμενο από το παράδειγμα της Γερμανίας. Σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο η εταιρική μερίδα υπόκειται σε ειδικούς κανόνες κληρονομικής διαδοχής οι οποίοι εφαρμόζονται αποκλειστικά και μόνο στις περιπτώσεις αυτές

<sup>249</sup> *Ε.Βασιλακάκη*, Εφαρμοστέο δίκαιο επί του κληρονομητού ή μη της εταιρικής συμμετοχής σε ναυτιλιακή εταιρεία υπαγόμενη στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 791/1978, *όπ.π.*, σ. 200.

<sup>250</sup> *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law*: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession, *όπ.π.*, σ.548: **“questions covered by company law, such as the succession upon death in the shares of a company or a partnership to the extent that the law applicable to the company or partnership contains special rules for succession”**.

και είναι ξεχωριστοί τόσο από τους γενικούς κανόνες κληρονομικού δικαίου, όσο και από το εταιρικό δίκαιο<sup>251</sup>. Με την προσθήκη αυτή το MPI θεωρεί ότι διευρύνεται το πεδίο της εξαίρεσης που εισάγεται με το στοιχείο η' του άρθρου 1 του Κανονισμού, αφού εφαρμόζονται ειδικοί για την κληρονομική διαδοχή των νομικών προσώπων κανόνες οι οποίοι δεν είναι αναγκαίο να αποτελούν μέρος των διατάξεων του καταστατικού μιας εταιρείας<sup>252</sup>.

Ωστόσο η παραπάνω πρόταση δεν έγινε δεκτή και έτσι η διατύπωση της περίπτωσης η' του Κανονισμού παρέμεινε ίδια όπως είχε διατυπωθεί στην πρόταση της επιτροπής<sup>253</sup> και άρα εξαιρετέα από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού εξακολουθούν να παραμένουν μόνο τα κληρονομικά ζητήματα που ρυθμίζονται σε ρήτρες και διατάξεις του καταστατικού ενός νομικού προσώπου. Επίσης οι ειδικοί κανόνες κληρονομικής διαδοχής, που αφορούν εταιρικά ζητήματα και απαντώνται σε ορισμένα κράτη, όπως η Γερμανία, δεν γίνονται αποδεκτά από τον Κανονισμό ούτε στο πλαίσιο του άρθρου 30<sup>254</sup>. Το εν λόγω άρθρο αναφέρεται κυρίως σε ειδικούς κανόνες οι οποίοι είναι άμεσα συνδεδεμένοι με οικονομικά, κοινωνικά ή οικογενειακά ζητήματα και εξ αυτού του λόγου είναι εφαρμοστέοι στην κληρονομική διαδοχή ανεξαρτήτως του δικαίου που τη διέπει. Οι κανόνες αυτοί χαρακτηρίζονται ως κανόνες αμέσου εφαρμογής, διότι η σημασία τους για την προστασία των συμφερόντων της εν λόγω έννομης τάξης είναι τόσο σημαντική, που εφαρμόζονται ανεξάρτητα από την υποδεικνυόμενη από τον Κανονισμό *lex hereditatis*<sup>255</sup>. Η εφαρμογή των διατάξεων αυτών θα πρέπει να διασφαλίζεται από τον Κανονισμό, χωρίς όμως να καταλήγουμε σε διασταλτική ερμηνεία της παρέκκλισης αυτής και κατ' επέκταση να διακυβεύονται σημαντικοί στόχοι του<sup>256</sup>.

<sup>251</sup> *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession*, όπ.π., σ. 554.

<sup>252</sup> όπ.π., σ. 555.

<sup>253</sup> Πρόταση Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό. Στο άρθρο 1 παρ.2 στοιχ. ζ' αυτής προβλέπεται ότι: «τα ζητήματα που εμπίπτουν στο εταιρικό δίκαιο, π.χ. ρήτρες οι οποίες περιλαμβάνονται σε συστατικές πράξεις και σε καταστατικά εταιρειών, ενώσεων και νομικών προσώπων με τις οποίες ρυθμίζεται το θέμα της τύχης των μεριδίων λόγω θανάτου των μελών τους».

<sup>254</sup> Αναλυτικά στο άρθρο 30 του Κανονισμού 650/2012 αναφέρεται ότι: «Σε περίπτωση που το δίκαιο του κράτους στο οποίο βρίσκονται ορισμένα ακίνητα, επιχειρήσεις ή άλλες ειδικές κατηγορίες περιουσιακών στοιχείων, περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες, οι οποίοι για λόγους που αφορούν την οικονομική, οικογενειακή ή κοινωνική τους χρήση, θέτουν περιορισμούς που αφορούν ή επηρεάζουν τα περιουσιακά στοιχεία αυτά, οι εν λόγω ειδικοί κανόνες εφαρμόζονται στην κληρονομική διαδοχή εφόσον, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους αυτού, οι κανόνες αυτοί είναι εφαρμοστέοι ανεξαρτήτως του δικαίου που διέπει την κληρονομική διαδοχή».

<sup>255</sup> Για τους κανόνες αμέσου εφαρμογής βλ αναλυτικότερα: Σπ.Βρέλλης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π., Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π. και Χ. Παμπούκης, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, όπ.π.

<sup>256</sup> Τα όρια για την εφαρμογή του άρθρου 30 διευκρινίζονται με σαφήνεια στη σκέψη 54 του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012 το οποίο ορίζει: «Για οικονομικούς, οικογενειακούς ή κοινωνικούς λόγους, ορισμένα ακίνητα, ορισμένες επιχειρήσεις και άλλες ειδικές κατηγορίες περιουσιακών στοιχείων υπόκεινται σε ειδικούς κανόνες στο κράτος μέλος όπου βρίσκονται, οι οποίοι θέτουν περιορισμούς που αφορούν ή επηρεάζουν τη διαδοχή όσον αφορά τα περιουσιακά αυτά στοιχεία. Ο παρών Κανονισμός θα πρέπει να διασφαλίζει την εφαρμογή των ειδικών αυτών κανόνων. Παρόλα αυτά, η εν λόγω παρέκκλιση από την εφαρμογή του δικαίου της κληρονομίας χρήζει συσταλτικής ερμηνείας, ούτως ώστε να μην αντιστρατεύεται τον γενικό στόχο του παρόντος Κανονισμού».

Αντίθετα διατάξεις κρατών μελών οι οποίες προβλέπουν διαφορετική νόμιμη μοίρα από αυτή που ορίζει το εφαρμοστέο με βάση τον Κανονισμό δίκαιο ή διασπούν την ενότητα της κληρονομικής διαδοχής με το να υπάγουν σε διαφορετικό δίκαιο τα ακίνητα δε χαρακτηρίζονται από τον Κανονισμό ως κανόνες αμέσου εφαρμογής<sup>257</sup>. Παραμένοντας στο ίδιο πνεύμα, δεν συμπεριλαμβάνονται στην έννοια του άρθρου 30 ειδικά νομοθετικά καθεστώτα κληρονομικής διαδοχής εταίρου που απαντώνται σε διάφορα δικαιικά συστήματα, καθώς οι κανόνες αυτοί δεν είναι τόσο μεγάλης βαρύτητας και σημασίας, όπως αυτοί που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού<sup>258</sup> και αυτό, διότι πολλές φορές δίνεται η δυνατότητα στα μέρη να τροποποιήσουν ή ακόμη και να παρακάμψουν τους κανόνες αυτούς κατά τη σύναψη μιας συμφωνίας<sup>259</sup>. Επομένως, η φύση των ειδικών αυτών νομοθετικών καθεστώτων δεν είναι αυτή που απαιτείται από το άρθρο 30 του Κανονισμού, ώστε να εμπίπτουν στο ρυθμιστικό του πεδίο.

Η απόφαση του ευρωπαϊού νομοθέτη να μην υιοθετήσει την πρόταση του MPI στηρίζεται σε αρκετούς λόγους. Αρχικά εισάγεται ένα στοιχείο στον Κανονισμό το οποίο προσπαθεί μεν να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της εξαίρεσης και να σεβαστεί τη διαφορετικότητα και τις ιδιαιτερότητες των εθνικών δικαίων, δεν παύει όμως να περιπλέκει περισσότερο τα πράγματα και να μην προάγει την εύκολη και γρήγορη εφαρμογή του Κανονισμού. Επίσης, σκοπός της εξαίρεσης αυτής είναι να δώσει το προβάδισμα στην εφαρμογή του εταιρικού δικαίου, το οποίο ο ευρωπαίος νομοθέτης θεωρεί ως το καταλληλότερο καταρχήν να ρυθμίζει τις εν λόγω σχέσεις, και όχι να προάγει την εφαρμογή ειδικών κανόνων κληρονομικής (και όχι εταιρικής) φύσης ορισμένων κρατών.

Το πιο σημαντικό όμως είναι η προσπάθεια διατήρησης από τον Κανονισμό της ενότητας της κληρονομικής διαδοχής η οποία με την πρόταση του MPI ως ένα βαθμό διασπάται. Σκοπός του Κανονισμού είναι η δημιουργία ενός ενιαίου κληρονομικού πλαισίου που θα διέπει τα συμβαλλόμενα κράτη μέλη και θα αντικαταστήσει τους εθνικούς κανόνες κληρονομικού δικαίου. Η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού μιας ομάδας ειδικών κληρονομικών κανόνων θα ερχόταν σε αντίθεση με τον πρωταρχικό σκοπό του. Επομένως, με την παρούσα διατύπωση του στοιχείου η' του άρθρου 1 του Κανονισμού δίνεται αρχικά προτεραιότητα στην εφαρμογή του εταιρικού δικαίου, όπως άλλωστε είναι ορθό, και στη

---

Συνεπώς, ούτε κανόνες περί σύγκρουσης δικαίων που υπάγουν την ακίνητη περιουσία σε δίκαιο διαφορετικό από εκείνο που ισχύει για την κινητή περιουσία, ούτε διατάξεις που προβλέπουν νόμιμη μοίρα διαφορετική από αυτή που προβλέπει η νομοθεσία που ισχύει για τη διαδοχή βάσει του παρόντος Κανονισμού, μπορούν να θεωρηθούν ως ειδικοί κανόνες, οι οποίοι θέτουν περιορισμούς που αφορούν ή επηρεάζουν τη διαδοχή σε σχέση με ορισμένα περιουσιακά στοιχεία».

<sup>257</sup> ό.π.

<sup>258</sup> *Α.Μ.Πίμου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, ό.π., σ. 397 σχόλιο 32.

<sup>259</sup> *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession*, ό.π., σ. 555.

συνέχεια, εάν αυτό δεν περιέχει ανάλογες ρυθμίσεις, αναβιώνει η εφαρμογή του Κανονισμού ο οποίος έρχεται να ρυθμίσει με τρόπο συνολικό και ενιαίο την κληρονομική διαδοχή του αποβιώσαντος φυσικού προσώπου.

**Δ. Η περίπτωση των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων και Κανονισμός: Σημεία τριβής του Κανονισμού 650/2012 και των Κανονισμών 2016/1103 και 2016/1104**

**ι) Γενικές παρατηρήσεις για το στοιχείο δ' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού 650/2012**

Οι περιουσιακές σχέσεις των συζύγων αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι των αστικών διαφορών η ενιαία και συνολική ρύθμιση του οποίου δεν έχει τεθεί ακόμα σε εφαρμογή από τον ευρωπαϊό νομοθέτη. Όπως συμβαίνει με ένα σύνολο ζητημάτων<sup>260</sup>, έτσι και η ρύθμιση των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων διαφέρουν ουσιωδώς ανάμεσα στα διάφορα εθνικά δίκαια των κρατών μελών τόσο εννοιολογικά, όσο και ως προς τον τρόπο ρύθμισής τους. Η δικαιική αυτή ποικιλομορφία δυσχέραινε την ευρωπαϊκή ενοποίηση και την ενιαία αντιμετώπιση από το ενωσιακό δίκαιο όχι μόνο στο πεδίο του ιδ.δ.δ. αλλά και σε δικονομικό επίπεδο. Για αυτόν τον λόγο, στο πλαίσιο του δικονομικού δικαίου οι περιουσιακές σχέσεις των συζύγων εξαιρέθηκαν αρχικά από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης των Βρυξελλών και στη συνέχεια από τους Κανονισμούς Βρυξέλλες I, Βρυξέλλες Ia και Βρυξέλλες II<sup>261</sup>.

Παραμένοντας στο ίδιο πνεύμα ο ευρωπαϊός νομοθέτης θέλησε να εξαιρέσει ρητώς το ζήτημα των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων και από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 650/2012, εισάγοντας το στοιχ. δ' στο άρθρο 1 παρ. 2 αυτού. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού εξαιρούνται: *«θέματα που αφορούν τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, καθώς και το περιουσιακό καθεστώς σχέσεων οι οποίες σύμφωνα με το εφαρμοστέο σε αυτές δίκαιο θεωρείται ότι παράγουν αποτελέσματα παρόμοια με του γάμου»*. Η εξαίρεση αυτή συμπληρώνεται και από τις σκέψεις 11 και 12 του προοιμίου με βάση τις οποίες ορίζεται ότι ο Κανονισμός δε ρυθμίζει άλλες πτυχές του αστικού δικαίου παρά μόνον αυτές που αφορούν και συνδέονται με θέματα κληρονομικής διαδοχής<sup>262</sup>. Επομένως, ο εν λόγω Κανονισμός δεν εφαρμόζεται σε θέματα που αφορούν τις περιουσιακές σχέσεις των καταχωρισμένων συντρόφων και των συζύγων,

<sup>260</sup> Συγκεκριμένα για τα ζητήματα του ιδ.δ.δ. τα οποία δεν ρυθμίζονται ακόμα από ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα ή δεν έχουν τεθεί ακόμα σε ισχύ τα κείμενα αυτά και επομένως δεν υφίσταται ακόμα ευρωπαϊκή ενοποίηση στους τομείς αυτούς. Ορισμένα από τα ζητήματα αυτά αποτελούν το θέμα της κήρυξης σε αφάνεια ενός φυσικού προσώπου ή η επίλυση των προκρίματων με τρόπο ενιαίο από τα κράτη μέλη, κ.α.

<sup>261</sup> Α.Μ.Πίπου, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, όπ.π., σ. 395.

<sup>262</sup> Με τη σκέψη 11 του προοιμίου τίθεται το βασικό και γενικό πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 650/2012, καθώς και η έκταση των ζητημάτων τα οποία αυτός ρυθμίζει. Συγκεκριμένα προβλέπεται ότι: «Ο παρών Κανονισμός δε θα πρέπει να εφαρμόζεται σε άλλες πτυχές του αστικού δικαίου, πέραν της κληρονομικής διαδοχής. Χάριν σαφήνειας, ορισμένα ζητήματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως συνδεόμενα με υποθέσεις κληρονομικής διαδοχής, θα πρέπει να εξαιρεθούν ρητά από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού».

συμπεριλαμβανομένων των γαμικών συμβάσεων στο βαθμό που οι εν λόγω συμβάσεις δεν αφορούν κληρονομικά θέματα<sup>263</sup>.

Ωστόσο στο πλαίσιο ορισμένης κληρονομικής διαδοχής εμφανίζεται συχνά το φαινόμενο να λαμβάνεται υπόψη η εκκαθάριση περιουσιακών σχέσεων των συζύγων ή παρόμοιων περιουσιακών καθεστώτων του κληρονομούμενου με σκοπό τον προσδιορισμό της περιουσίας και των μεριδίων των δικαιούχων<sup>264</sup>. Τα ζητήματα αυτά τίθενται κυρίως ως προκρίματα κατά τη διαδικασία εκδίκασης της υπό κρίση διαφοράς, η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού. Ως εκ τούτου, επειδή το σύστημα των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων δύναται να επηρεάσει σε δεύτερο στάδιο τα κληρονομικά δικαιώματα του επιζώντος συζύγου και των υπόλοιπων δικαιούχων, δίνεται από τον Κανονισμό η δυνατότητα στις Αρχές που επιλαμβάνονται τη συγκεκριμένη υπόθεση κληρονομικής διαδοχής να αποφανθούν και επί αυτών των ζητημάτων<sup>265</sup>. Στην περίπτωση που τα θέματα αυτά ανακύπτουν ως πρόκριμα εφαρμόζεται το εθνικό ιδ.δ.δ. για τον καθορισμό του εφαρμοστέου στην εν λόγω περίπτωση δίκαιου μέχρι να τεθούν σε εφαρμογή οι Κανονισμοί 2016/1103 και 2016/1104<sup>266</sup>.

## **ii) Η συμβολή του ΔΕΕ: Υπόθεση Mahnkopf (C-558/16)<sup>267</sup>**

Ο νομικός χαρακτηρισμός μιας σχέσης ως κληρονομικής ή ως αφορώσας στις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων πολλές φορές καθίσταται δυσχερής και αναπόφευκτα δημιουργούνται προβλήματα, τη λύση των οποίων καλείται πολλές φορές να δώσει το ΔΕΕ. Το πρόβλημα αυτό γίνεται εντονότερο λόγω της ποικιλομορφίας της ρυθμίσεως των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων στα διάφορα εθνικά δίκαια των κρατών μελών, αλλά και του γεγονότος ότι κάποιες έννομες τάξεις χαρακτηρίζουν ορισμένα ζητήματα ως αναγόμενα στις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, ενώ άλλες τα χαρακτηρίζουν ως ζητήματα κληρονομικών σχέσεων<sup>268</sup>.

Το ΔΕΕ στην υπόθεση Mahnkopf κλήθηκε να αποφανθεί επί του ζητήματος αν το σύστημα της κοινοκτημοσύνης των αποκτημάτων, θεσμός που απαντάται στο γερμανικό δίκαιο,

<sup>263</sup> Προς συμπλήρωση της παραπάνω σκέψης προστέθηκε η σκέψη 12 εδ. α' του προοιμίου με την οποία αποκλείεται ρητώς από το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 650/2012 μια ορισμένη ομάδα ζητημάτων, εφόσον αυτές δεν συνδέονται με την κληρονομική διαδοχή. Επομένως ορίζεται ότι: «ο παρών Κανονισμός δε θα πρέπει να εφαρμόζεται σε θέματα που αφορούν τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων, συμπεριλαμβανομένων των γαμικών συμβάσεων, όπως είναι γνωστές σε ορισμένα συστήματα δικαίου, στο βαθμό που οι εν λόγω συμβάσεις δεν αφορούν κληρονομικά θέματα, καθώς και το περιουσιακό καθεστώς σχέσεων οι οποίες θεωρείται ότι παράγουν αποτελέσματα ανάλογα με εκείνα του γάμου».

<sup>264</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 30.

<sup>265</sup> Σύμφωνα με την σκέψη 12 εδ. β' του προοιμίου του Κανονισμού 650/2012: «Οι αρχές που επιλαμβάνονται συγκεκριμένης κληρονομικής διαδοχής στο πλαίσιο του παρόντος Κανονισμού θα πρέπει ωστόσο, αναλόγως της καταστάσεως, να λαμβάνουν υπόψη την εκκαθάριση περιουσιακών σχέσεων συζύγων ή παρόμοιων περιουσιακών καθεστώτων του κληρονομούμενου κατά τον προσδιορισμό της περιουσίας του και των μερίδων των δικαιούχων».

<sup>266</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 30.

<sup>267</sup> ΔΕΕ C-558/16, 1.3.2018, ΣυλΝ Γενική Συλλογή.

<sup>268</sup> Γ.Νικολαΐδης, Άρθρο 1, όπ.π., σ. 30.

και το εκ του νόμου δικαίωμα του επιζώντος συζύγου που δημιουργείται αποτελεί συνέπεια των κληρονομικών ή των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων.

Η υπόθεση αφορούσε τον θάνατο του L. G. Mahnkopf ο οποίος απεβίωσε στις 29 Αυγούστου 2015, αφήνοντας ως μοναδικούς εξ αδιαθέτου κληρονόμους τη σύζυγό του και τον υιό τους. Οι σύζυγοι υπάγονταν στο καθεστώς της εκ του νόμου συμμετοχής στα αποκτήματα και δεν είχαν συνάψει γαμικό σύμφωνο. Η κληρονομιαιία περιουσία του κληρονομουμένου περιελάμβανε περιουσιακά στοιχεία στη Γερμανία και, σε ποσοστό συγκυριότητας 50 %, ένα ακίνητο στη Σουηδία. Έπειτα από αίτημα της συζύγου προς το αρμόδιο γερμανικό δικαστήριο ζητήθηκε η έκδοση εθνικού κληρονομητηρίου στο οποίο βεβαιωνόταν ότι η επιζώσα σύζυγος και ο κατιών υιός κληρονομούσαν έκαστος το ήμισυ της περιουσίας του θανόντος κατ' εφαρμογή των διατάξεων του γερμανικού δικαίου περί της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής. Το δικαστήριο εξέδωσε το κληρονομητήριο, διευκρινίζοντας, όμως, ότι η κληρονομική μερίδα της συζύγου προκύπτει από την εφαρμογή του άρθρου 1931, παράγραφος 1 του Bürgerliches Gesetzbuch (στο εξής BGB), κατά το οποίο η εξ αδιαθέτου κληρονομική μερίδα του επιζώντος συζύγου, που ανέρχεται στο ένα τέταρτο, αυξάνεται κατά ένα τέταρτο εφόσον για τους συζύγους ίσχυε το καθεστώς της εκ του νόμου συμμετοχής στα αποκτήματα, όπως αυτό προκύπτει από το άρθρο 1371, παράγραφος 1 του BGB.

Στη συνέχεια η σύζυγος ζήτησε από συμβολαιογράφο την έκδοση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, με βάση τον Κανονισμό 650/2012, προκειμένου να χρησιμοποιήσει το εν λόγω πιστοποιητικό για τη μεταγραφή του δικαιώματος κυριότητας επί του ακινήτου που βρίσκεται στη Σουηδία. Ο συμβολαιογράφος μεταβίβασε την αίτηση στο αρμόδιο γερμανικό δικαστήριο το οποίο όμως την απέρριψε με την αιτιολογία ότι η μερίδα που αναγνωρίστηκε στη σύζυγο του θανόντος στηριζόταν, όσον αφορά στο ένα τέταρτο της περιουσίας του θανόντος, στο κληρονομικό δίκαιο και, όσον αφορά στο άλλο τέταρτο της περιουσίας του θανόντος, στο προβλεπόμενο στο άρθρο 1371, παράγραφος 1 του BGB σύστημα ρύθμισης των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Όμως, ο κανόνας δικαίου βάσει του οποίου αναγνωρίστηκε το δεύτερο αυτό τέταρτο εμπίπτει στο σύστημα ρύθμισης των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και όχι στις διατάξεις κληρονομικού δικαίου και άρα δε ρυθμίζεται από τον Κανονισμό 650/2012.

Η σύζυγος άσκησε έφεση ζητώντας παράλληλα με το κύριο αίτημά της να αναγράφεται στο ευρωπαϊκό κληρονομητήριο που θα εκδοθεί –ενημερωτικώς– ότι τα κληρονομικά της δικαιώματα στηρίζονται όσον αφορά στο ένα τέταρτο της περιουσίας του θανόντος στη συμμετοχή στα αποκτήματα. Το γερμανικό δικαστήριο, αφού εξέτασε το εν λόγω αίτημα και λαμβάνοντας υπόψιν την διχογνωμία που επικρατεί στη γερμανική θεωρία επί του ζητήματος αποφάσισε να αναστείλει την διαδικασία και να υποβάλλει στο ΔΕΕ μια σειρά προδικαστικών ερωτημάτων, ένα εκ των οποίων ήταν και το εξής:

«Έχει το άρθρο 1, παράγραφος 1, του Κανονισμού 650/2012 την έννοια ότι το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού (κληρονομικές διαδοχές) καλύπτει και διατάξεις του εθνικού δικαίου οι οποίες ρυθμίζουν ζητήματα περιουσιακών σχέσεων μετά τον θάνατο ενός συζύγου αυξάνοντας την εξ αδιαθέτου κληρονομική μερίδα του επιζώντος συζύγου, όπως συμβαίνει με το άρθρο 1371, παράγραφος 1 του BGB;»

Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα ενώπιον του ΔΕΕ, εάν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 1 παράγραφος 1, διατάξεις των εθνικών δικαίων και συγκεκριμένα στην εν λόγω περίπτωση η διάταξη του γερμανικού δικαίου με βάση την οποία προβλέπεται ότι κατά το θάνατο του ενός συζύγου χωρεί κατ' αποκοπή κατανομή των αποκτημάτων με προσαύξηση της κληρονομικής μερίδας του επιζώντος συζύγου.

Όπως είναι λογικό, οι ευρωπαϊκοί Κανονισμοί τελούν μεταξύ τους σε μια σχέση και ως εκ τούτου το πεδίο εφαρμογής του ενός δε θα πρέπει να καλύπτει το πεδίο εφαρμογής των υπολοίπων. Επομένως, αν ένα ζήτημα εμπίπτει στο εφαρμοστικό πεδίο ενός Κανονισμού, αυτομάτως αποκλείεται η εφαρμογή κάποιου άλλου. Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά στον Κανονισμό 650/2012 και στους Κανονισμούς 2016/1103 και 2016/1104<sup>269</sup> αναφορικά με τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων. Ξεκινώντας από τον προσδιορισμό του πεδίου εφαρμογής του Κανονισμού 2016/1103, ο Εισαγγελέας αναφέρει στις προτάσεις του ότι ο εν λόγω Κανονισμός εφαρμόζεται στα ζητήματα που αφορούν ιδίως στον καθορισμό των περιουσιακών δικαιωμάτων που θα περιλαμβάνονται στην κληρονομία, **αλλά δεν εφαρμόζεται στην εκτίμηση των δικαιωμάτων του επιζώντος συζύγου επί των στοιχείων που περιλαμβάνονται ήδη στην κληρονομία**<sup>270</sup>.

Με βάση την παραπάνω παραδοχή το Δικαστήριο, στηριζόμενο στις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, προχώρησε στο νομικό χαρακτηρισμό της υπό κρίση έννομης σχέσης με σκοπό να διαπιστωθεί αν αυτή εμπίπτει στο πεδίο των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων ή στο πεδίο των κληρονομικών σχέσεων και κατ' επέκταση να υποδειχθεί το ανάλογο νομικό πλαίσιο το οποίο θα τη ρυθμίσει. Συγκεκριμένα εκτίμησε ότι: «το άρθρο 1371, παράγραφος 1 του BGB εφαρμόζεται αποκλειστικά σε περίπτωση θανάτου ενός εκ των συζύγων. Μετά το θάνατο ενός εκ των συζύγων, μπορεί αναμφίβολα να τεθεί ζήτημα κατανομής των περιουσιακών στοιχείων μεταξύ της κληρονομιαίας περιουσίας και της περιουσίας του επιζώντος συζύγου. Εντούτοις, βασικός σκοπός του άρθρου 1371, παράγραφος 1 του BGB δε φαίνεται να είναι η

<sup>269</sup> Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1103 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2016 για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας, του εφαρμοστέου δικαίου και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε ζητήματα περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1104 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2016 για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας, του εφαρμοστέου δικαίου και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε ζητήματα περιουσιακών σχέσεων των καταχωρισμένων συντρόφων

<sup>270</sup> Σκέψη 77 των προτάσεων του γενικού Εισαγγελέα MACIEJ SZPUNAR της 13ης Δεκεμβρίου 2017, Υπόθεση C-558/16.

κατανομή της περιουσίας ή η εκκαθάριση των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Η διάταξη αυτή αποσκοπεί μάλλον στον καθορισμό της θέσεως του επιζώντος συζύγου σε σχέση με τους λοιπούς κληρονόμους. Συγκεκριμένα, καθορίζει το ύψος της κληρονομικής μερίδας που αποδίδεται στον επιζώντα σύζυγο»<sup>271</sup>.

Εφόσον λοιπόν η διάταξη αυτή δεν καθορίζει τι περιλαμβάνεται στην κληρονομιά, αλλά αφορά τα δικαιώματα του επιζώντος συζύγου σε σχέση με τα στοιχεία τα οποία περιλαμβάνονται αναμφίβολα ήδη στην κληρονομιαία περιουσία, το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 1, παράγραφος 1 του Κανονισμού 650/2012 έχει την έννοια ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του διάταξη του εθνικού δικαίου, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία προβλέπει ότι κατά τον θάνατο ενός εκ των συζύγων χωρεί κατ' αποκοπή κατανομή των αποκτημάτων με προσαύξηση της κληρονομικής μερίδας του επιζώντος συζύγου.

### **iii) Ο νομικός χαρακτηρισμός της έννοιας «περιουσιακές σχέσεις των συζύγων»**

Η παραπάνω απόφαση του Δικαστηρίου θέτει θεμέλια για την επίλυση ζητημάτων τα οποία πιθανόν να ανακύψουν μελλοντικά όχι μόνο λόγω της εφαρμογής του Κανονισμού 650/2012, αλλά και λόγω των νέων Κανονισμών 2016/1103 και 2016/1104, οι οποίοι πρόκειται να τεθούν σε ισχύ στις 29 Ιανουαρίου 2019. Επιχειρεί μέσω της ανάλυσης των διατάξεων των Κανονισμών αυτών να καθορίσει τα καίρια εκείνα χαρακτηριστικά μιας έννομης σχέσεις τα οποία θα την υπαγάγουν είτε στο πεδίο των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων είτε στο πεδίο της κληρονομικής διαδοχής.

Συγκεκριμένα καθοριστικής σημασίας είναι να προσδιοριστεί εάν η υπό κρίση έννομη σχέση αφορά στον καθορισμό των περιουσιακών δικαιωμάτων που θα περιλαμβάνονται στην κληρονομιά. Τότε, με βάση την απόφαση του ΔΕΕ, η σχέση αυτή χαρακτηρίζεται ως περιουσιακή σχέση μεταξύ των συζύγων ή των καταχωρισμένων συντρόφων. Διαφορετικό θα είναι το αποτέλεσμα, εάν η εν λόγω έννομη σχέση αφορά στην εκτίμηση των δικαιωμάτων του επιζώντος συζύγου επί των στοιχείων που περιλαμβάνονται **ήδη** στην κληρονομιά, διότι σε αυτή την περίπτωση η σχέση αυτή εμπίπτει στον ορισμό της κληρονομικής διαδοχής, όπως αυτός καθορίζεται στο άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ α' του Κανονισμού 650/2012<sup>272</sup> και όπως αυτή αναλύθηκε παραπάνω<sup>273</sup>.

<sup>271</sup> Σκέψη 93 των προτάσεων του γενικού Εισαγγελέα MACIEJ SZPUNAR της 13ης Δεκεμβρίου 2017, Υπόθεση C-558/16.

<sup>272</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. α' του Κανονισμού 650/2012 ορίζεται ότι: «ως «κληρονομική διαδοχή» νοείται η διαδοχή στην κληρονομιά θανόντος και καλύπτει όλες τις περιπτώσεις μεταβίβασης αιτία θανάτου περιουσιακών στοιχείων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είτε πρόκειται για εκούσια μεταβίβαση δυνάμει διατάξεως τελευταίας βούλησης είτε για μεταβίβαση μέσω εξ αδιαθέτου διαδοχής».

<sup>273</sup> βλ. αναλυτικότερα Μέρος 2<sup>ο</sup> Κεφάλαιο Γ'.

Ωστόσο μέχρι να τεθούν σε εφαρμογή οι Κανονισμοί 2016/1103 και 2016/1104, οι περιουσιακές σχέσεις των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων εξακολουθούν να διέπονται από τα διάφορα εθνικά δίκαια οι κανόνες σύγκρουσης των οποίων θα καθορίσουν το εφαρμοστέο στις σχέσεις αυτές δίκαιο. Παρόλα αυτά ο ορισμός της έννοιας της κληρονομικής διαδοχής, καθώς και το κριτήριο που θέτει η ανωτέρω απόφαση του ΔΕΕ, εξακολουθούν να ισχύουν για τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων, όσο δύσκολο κι αν καθίσταται, με βάση την άποψη του Γενικού Εισαγγελέα, η υπαγωγή μιας έννομης σχέσης στο πεδίο εφαρμογής ενός από τους Κανονισμούς. Συγκεκριμένα στη σκέψη 61 ο Γενικός Εισαγγελέας υποστηρίζει ότι: *«Ο χαρακτηρισμός δεν καθιστά πάντοτε εφικτή την εξασφάλιση ικανοποιητικών αποτελεσμάτων. Ειδικότερα, είναι δύσκολο να επιλυθούν κατ' αυτόν τον τρόπο προβλήματα που σχετίζονται με την οριοθέτηση των κανόνων που αφορούν το εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο και το εφαρμοστέο στις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων δίκαιο»*<sup>274</sup>. Παρόλα αυτά, αν μια τέτοια σχέση κριθεί ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 650/2012, τότε αυτός εφαρμόζεται αδιαμφισβήτητα, αποκλείοντας την εφαρμογή των κανόνων σύγκρουσης των εθνικών δικαίων αλλά και των υπόλοιπων Κανονισμών.

Τέλος, όσον αφορά στο νομικό χαρακτηρισμό της έννοιας «περιουσιακές σχέσεις των συζύγων», ενώ στις διαφορετικές έννομες τάξεις το περιεχόμενο και η έκταση της έννοιας αυτής διαφέρουν, ο νέος Κανονισμός 2016/1103 περιλαμβάνει έναν ενιαίο ορισμό αυτής στο άρθρο 3 παρ.1 στοιχ.α'. Ως περιουσιακές σχέσεις των συζύγων ορίζονται, σύμφωνα με τον Κανονισμό, *«ένα σύνολο κανόνων σχετικών με τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων μεταξύ τους και έναντι τρίτων, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα του γάμου ή της λύσης του»*<sup>275</sup>. Γίνεται αντιληπτό ότι η εν λόγω έννοια διατυπώνεται με ευρύτητα, ώστε να καλύπτει παράλληλα τόσο τα ζητήματα της καθημερινής διαχείρισης των περιουσιακών αγαθών των συζύγων όσο και εκείνα που συνδέονται με την εκκαθάριση, λόγω κυρίως του χωρισμού του ζεύγους<sup>276</sup>.

<sup>274</sup> Σύμφωνα με τη σκέψη 61 των προτάσεων του γενικού Εισαγγελέα MACIEJ SZPUNAR της 13ης Δεκεμβρίου 2017, Υπόθεση C-558/16.

<sup>275</sup> Αντίστοιχη πρόβλεψη υπάρχει και στο άρθρο 3 παρ. 1 στοιχ. β' του Κανονισμού 2016/1004 στο οποίο προβλέπεται ότι: «νοούνται ως «περιουσιακές σχέσεις καταχωρισμένων συντρόφων»: σύνολο κανόνων σχετικών με τις περιουσιακές σχέσεις των συντρόφων μεταξύ τους και έναντι τρίτων, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα της νομικής σχέσης που δημιουργείται από την καταχώριση της σχέσης συμβίωσης ή τη λύση της».

<sup>276</sup> Α.Μ.Πίψου, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, ό.π., σ. 396 σχόλιο 20.

#### iv) Αξιολόγηση του στοιχ. δ' του άρθρου 1 παρ. 2 του Κανονισμού

Τα ζητήματα του κληρονομικού δικαίου και των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων αποτελούν δύο διαφορετικούς τομείς, οι οποίοι ρυθμίζονται με ξεχωριστές διατάξεις τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ξεχωριστή ρύθμιση των ζητημάτων αυτών από τον ευρωπαϊό νομοθέτη γίνεται φανερή μέσω της ύπαρξης τριών αυτόνομων Κανονισμών οι οποίοι ρυθμίζουν τα σχετικά ζητήματα. Η εξαίρεση του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. δ' του Κανονισμού 650/2012 προστέθηκε ακριβώς με σκοπό να μην καλύπτει ζητήματα τα οποία ρυθμίζονται από κάποιον άλλο Κανονισμό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η εξαίρεση αυτή αφορά στα ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων.

Η αποφυγή της αλληλοεπικάλυψης των πεδίων εφαρμογής των Κανονισμών συμβάλλει στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και, κυρίως, αποφεύγεται η δημιουργία χωλών σχέσεων για τους ευρωπαίους πολίτες. Επομένως, ο σεβασμός του εφαρμοστικού πεδίου κάθε Κανονισμού προωθεί την ασφάλεια δικαίου και γι αυτό το λόγο οι μελλοντικοί Κανονισμοί 2016/1103 και 2016/1104 αποκλείουν και αυτοί με τη σειρά τους από το πεδίο εφαρμογής τους τα ζητήματα κληρονομικής διαδοχής<sup>277</sup>.

Παρά την ξεχωριστή αντιμετώπιση και ρύθμιση σε ευρωπαϊκό επίπεδο των ζητημάτων της κληρονομικής διαδοχής και των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων πολύ συχνά αυτά είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Ενόψει λοιπόν της στενής σχέσης που τελούν τα θέματα αυτά, θα πρέπει να υπάρχει μια μέριμνα στο πλαίσιο της ενωσιακής εννόμου τάξεως, ώστε οι διατάξεις των τριών αυτών Κανονισμών συνδυαστικά να διευκολύνουν τους ευρωπαίους πολίτες και να μην τους δημιουργούν επιπλέον προβλήματα<sup>278</sup>. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί, αν κατά τη διαδικασία νομοθέτησης των κειμένων αυτών λαμβάνεται υπόψιν το ευρύτερο και ήδη υπάρχον ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο και η πραγματικότητα μέσα στην οποία θα ενταχθούν οι Κανονισμοί αυτοί.

Επίσης, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι ακόμη πιο προωθητικό για τον εναρμονισμό των δύο αυτών Κανονισμών θα ήταν η δυνατότητα επιλογής από τους ευρωπαίους πολίτες του ίδιου εφαρμοστέου δικαίου το οποίο θα διέπει τόσο τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων και των

<sup>277</sup> Προβλέπεται στο άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ.δ' του Κανονισμού 2016/1103 ότι: «Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού η κληρονομική διαδοχή ενός αποθανόντος συζύγου» και στο άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ.δ' του Κανονισμού 2016/1104 ότι: «Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Κανονισμού η κληρονομική διαδοχή του/της αποθανόντος/-ούσας συντρόφου».

<sup>278</sup> *J.Gray LL.M. and P.Quinzá Redondo LL.M., Stress-Testing the EU Proposal on Matrimonial Property Regimes: Co-operation between EU private international law instruments on family matters and succession, Family & Law November 2013, DOI: 10.5553/FenR/000011, σ. 647.*

καταχωρισμένων συντρόφων όσο και την κληρονομική διαδοχή<sup>279</sup>. Οι λόγοι για την υιοθέτηση της επιλογής αυτής εντοπίζονται κυρίως στην αποφυγή χωλών σχέσεων που μπορεί να δημιουργηθούν από την εφαρμογή διαφορετικών δικαίων σε θέματα τόσο συναφή μεταξύ τους, αλλά και στην αποφυγή άνιση αντιμετώπισης των συζύγων/συντρόφων με κοινή ιθαγένεια έναντι των συζύγων/συντρόφων με διαφορετική<sup>280</sup>. Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός πως με την επιλογή ενός ενιαίου δικαίου, το οποίο θα διέπει τα ανωτέρω ζητήματα, διευκολύνεται η δουλειά του δικαστή, ο οποίος δεν αναλώνεται στην εφαρμογή διαφορετικών δικαίων, και παράλληλα μειώνεται τόσο το κόστος της δίκης για τα εμπλεκόμενα μέρη όσο και η χρονική διάρκεια αυτής<sup>281</sup>. Τέλος, με την επιλογή ενός ενιαίου δικαίου αποφεύγονται τα προβλήματα που δημιουργούνται στο πεδίο του νομικού χαρακτηρισμού και έτσι ρυθμίζονται συνολικά και ομαλά οι εν λόγω έννομες σχέσεις.

Ήδη από την πρόταση του Κανονισμού 650/2012 αποκλείστηκε η δυνατότητα επιλογής άλλου δικαίου, πέρα απ' αυτού της ιθαγένειας του κληρονομούμενου, ως *lex hereditatis*<sup>282</sup>. Επομένως, είναι αδύνατον ο αποβιώσας σύζυγος/σύντροφος να επιλέξει ως εφαρμοστέο στην κληρονομική διαδοχή δίκαιο αυτό που διέπει και τις περιουσιακές σχέσεις του, αφού ο Κανονισμός δεν του παρέχει αυτήν τη δυνατότητα. Το ίδιο πνεύμα ακολουθούν και οι νέοι Κανονισμοί 2016/1103 και 2016/1104 οι οποίοι προχωρούν μεν προς μια εναρμονιστική λύση, δεν προσφέρουν δε ούτε αυτοί ως δυνατότητα επιλογής το ίδιο δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή. Συγκεκριμένα, τόσο στον Κανονισμό 2016/1003 όσο και στον Κανονισμό 2016/1104, ορίζονται στο άρθρο 22, αμφότερον των Κανονισμών, τα δίκαια ανάμεσα στα οποία οι σύζυγοι/σύντροφοι μπορούν να επιλέξουν προκειμένου να διέπουν τα ζητήματα των περιουσιακών τους σχέσεων<sup>283</sup>. Επίσης, στο άρθρο 26 των Κανονισμών ρυθμίζονται οι περιπτώσεις στις οποίες οι σύζυγοι/σύντροφοι δεν έχουν προχωρήσει σε επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου<sup>284</sup>. Παρά τις επιλογές δικαίων που προσφέρονται από τα παραπάνω

<sup>279</sup> βλ. πιο αναλυτικά *J.Gray LL.M. and P.Quinzá Redondo LL.M., Stress-Testing the EU Proposal on Matrimonial Property Regimes: Co-operation between EU private international law instruments on family matters and succession*, όπ.π.

<sup>280</sup> όπ.π.

<sup>281</sup> όπ.π., σ. 647.

<sup>282</sup> Η εν λόγω απαγόρευση αποτυπώνεται στο άρθρο 17 της Πρότασης Κανονισμού, όπ.π., COM (2009) 154 τελικό.

<sup>283</sup> Τα υπό επιλογή δίκαια που μπορούν να διέπουν τις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων και των καταχωρισμένων συντρόφων απαριθμούνται εξαντλητικά στο άρθρο 22 παρ. 1 και των δύο Κανονισμών. Συγκεκριμένα προσφέρονται προς επιλογή τα εξής δίκαια: «Οι σύζυγοι/σύντροφοι ή οι μέλλοντες σύζυγοι/σύντροφοι μπορούν να συμφωνήσουν να ορίσουν ή να αλλάξουν το εφαρμοστέο στις περιουσιακές σχέσεις τους δίκαιο, εφόσον αυτό το δίκαιο είναι ένα από τα ακόλουθα: α) το δίκαιο του κράτους στο οποίο οι σύζυγοι/σύντροφοι ή οι μέλλοντες σύζυγοι/σύντροφοι ή ένας εξ αυτών έχουν τη συνήθη διαμονή τους κατά τον χρόνο σύναψης της συμφωνίας· ή β) το δίκαιο του κράτους της ιθαγένειας ενός εκ των συζύγων/συντρόφων ή των μελλοντικών συζύγων/συντρόφων κατά τον χρόνο σύναψης της συμφωνίας». Τέλος στον Κανονισμό 2016/1104 δίνεται μία ακόμη επιλογή στους συντρόφους η οποία είναι η εξής: «γ) το δίκαιο του κράτους δυνάμει του δικαίου του οποίου δημιουργήθηκε η σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης».

<sup>284</sup> Το άρθρο 26 και των δύο Κανονισμών παρόλο που έχει την ίδια αρίθμηση διαφέρει αρκετά ως προς το περιεχόμενό του σε αντίθεση με το άρθρο 22 που παρατίθεται παραπάνω. Ως προς τον Κανονισμό 2016/1103

άρθρα, κανένα δεν περιλαμβάνει τη δυνατότητα επιλογής ως εφαρμοστέου του δικαίου που διέπει τα ζητήματα κληρονομικής διαδοχής των συζύγων/συντρόφων. Ωστόσο είναι αδιαμφισβήτητο ότι τα ανωτέρω νομοθετικά κείμενα ρυθμίζουν σημαντικές πτυχές της ζωής των ευρωπαίων πολιτών και για αυτό το λόγο είναι απαραίτητο το πεδίο εφαρμογής τους να ορίζεται με σαφήνεια, προς αποφυγή τυχόν παρερμηνεύσεων.

Επομένως, ορθώς εντάσσεται η εξαίρεση του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. δ' στο πλαίσιο του Κανονισμού 650/2012 με σκοπό να διακρίνεται με ευκρίνεια το πεδίο εφαρμογής κάθε Κανονισμού, ώστε να μην υπάρξει θετική σύγκρουση δικαίων μεταξύ αυτών. Όσον αφορά στο νομικό χαρακτηρισμό της έννομης σχέσης ίσως οι νέοι Κανονισμοί, οι οποίοι εισάγουν τον ορισμό της έννοιας «περιουσιακές σχέσεις των συζύγων/καταχωρισμένων συντρόφων» να εξαλείφουν τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί. Βέβαια, εφόσον δεν έχουν τεθεί ακόμα σε ισχύ τα προβλήματα αυτά συνεχίζουν να ανακύπτουν, χωρίς όμως να είναι και σίγουρο ότι θα εξαλειφθούν πλήρως μετά την ισχύ των δύο αυτών Κανονισμών. Για το λόγο αυτόν πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι αποφάσεις του ΔΕΕ επί των θεμάτων αυτών.

---

προβλέπεται ότι: «Ελλείπει συμφωνίας επιλογής δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 22, το εφαρμοστέο στις περιουσιακές σχέσεις των συζύγων δίκαιο είναι το δίκαιο του κράτους: α) της πρώτης κοινής συνήθους διαμονής των συζύγων μετά την τέλεση του γάμου ή, ελλείπει αυτού· β) της κοινής ιθαγένειας των συζύγων κατά τον χρόνο τέλεσης του γάμου ή, ελλείπει αυτού· γ) με το οποίο οι σύζυγοι έχουν από κοινού τον στενότερο δεσμό κατά τον χρόνο τέλεσης του γάμου, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις περιστάσεις». Ενώ το άρθρο 26 παρ. 1 του Κανονισμού 2016/1104 προβλέπει ότι: «Ελλείπει συμφωνίας επιλογής δικαίου δυνάμει του άρθρου 22, το εφαρμοστέο στις περιουσιακές σχέσεις των καταχωρισμένων συντρόφων δίκαιο είναι το δίκαιο του κράτους δυνάμει του δικαίου του οποίου δημιουργήθηκε η σχέση καταχωρισμένης συμβίωσης».

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Κανονισμός 650/2012 αποτελεί αναμφίβολα ένα από τα συνθετότερα και πιο ολοκληρωμένα ευρωπαϊκά κείμενα, αφού ρυθμίζει όλες τις επιμέρους πτυχές μιας κληρονομικής διαδοχής, από το εφαρμοστέο δίκαιο και τη διεθνή δικαιοδοσία έως και την αναγνώριση και εκτέλεση των αποφάσεων και των δημοσίων εγγράφων, και παράλληλα εισάγει το ευρωπαϊκό κληρονομητήριο. Ως ένα από τα σημαντικότερα μέχρι τώρα νομοθετικά επιτεύγματα της Ε.Ε., ο Κανονισμός διαθέτει ένα πλήρες πεδίο εφαρμογής το οποίο συντίθεται τόσο από τις διατάξεις του, όσο και από τις σκέψεις του προοιμίου, οι οποίες υπέχουν θέση αιτιολογικής εκθέσεως, σημαντικής ερμηνευτικά για τον Κανονισμό.

Ωστόσο, παρά την αρτιότητα του Κανονισμού και τις προσπάθειες του ευρωπαίου νομοθέτη να χαράξει σαφή όρια στο εφαρμοστικό του πεδίο, εξακολουθούν να ανακύπτουν προβλήματα κατά την εφαρμογή του. Η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώθηκε στα ζητήματα του νομικού χαρακτηρισμού τα οποία προκύπτουν, όσον αφορά στον Κανονισμό για την κληρονομική διαδοχή, και συνάχθηκαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

Ο καθορισμός του πεδίου εφαρμογής ενός Κανονισμού, όσο λεπτομερής και αν είναι, δεν μπορεί να προβλέψει όλες τις περιπτώσεις στις οποίες αυτός θα κληθεί να εφαρμοστεί. Επίσης πολλές φορές οι υπό κρίση έννομες σχέσεις παρουσιάζουν μεταξύ τους αρκετές ομοιότητες με αποτέλεσμα να μην μπορούν να υπαχθούν με σιγουριά σε έναν αποκλειστικά Κανονισμό. Επομένως θα προκύψουν και καταστάσεις, οι οποίες είτε δε θα έχουν προβλεφθεί κατά την εκπόνηση του Κανονισμού από τον ευρωπαίο νομοθέτη, είτε θα είναι δύσκολο να προσδιοριστεί επακριβώς, αν αυτές εμπίπτουν ή όχι στον εκάστοτε Κανονισμό.

Τα προβλήματα του νομικού χαρακτηρισμού καθίστανται ακόμη πιο σύνθετα στους τομείς του δικαίου στους οποίους δεν έχει επέλθει ακόμα ευρωπαϊκή ενοποίηση. Στις περιπτώσεις αυτές ο νομικός χαρακτηρισμός είναι ακόμη πιο αβέβαιος, καθώς εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια κάθε εθνικής έννομης τάξης, που μπορεί να αποφασίσει χωρίς την αναφορά σε γενικές και ενιαίες κατευθυντήριες γραμμές που τίθενται από την Ε.Ε στο πλαίσιο ενός Κανονισμού. Εν προκειμένω, κάθε κράτος εφαρμόζει τους δικούς του κανόνες με βάση τους οποίους πραγματοποιείται ο νομικός χαρακτηρισμός των υπό κρίση σχέσεων.

Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικαίου τα ζητήματα του νομικού χαρακτηρισμού μειώνονται, εφόσον μεταξύ των Κανονισμών διατηρείται μια ενιαία ερμηνεία των εννοιών που χρησιμοποιούνται. Με αυτόν τον τρόπο μια έννοια η οποία έχει ερμηνευθεί ήδη, διατηρεί αυτή την ερμηνεία προσαρμοσμένη πάντα ανάλογα με το περιεχόμενο και τους σκοπούς του εκάστοτε Κανονισμού. Η κοινή αυτή προσέγγιση των εννοιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο θα πρέπει

να λαμβάνει χώρα και κατά τη θεσμοθέτηση ενός νέου Κανονισμού, προκειμένου να μην ανακύπτουν παρόμοια ερμηνευτικά ζητήματα.

Παρόλα αυτά ο μηχανισμός του νομικού χαρακτηρισμού εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια τόσο του ευρωπαϊού όσο και του εθνικού δικαστή, καθώς οδηγεί στην ένταξη της υπό κρίση έννομης σχέσης στον κατάλληλο κανόνα δικαίου και συμβάλλει στην ορθότερη απονομή της δικαιοσύνης.

Ο ρόλος του ΔΕΕ για την επίλυση των προβλημάτων του νομικού χαρακτηρισμού που προκύπτουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι καταλυτικός, αφού αποτελεί το κύριο όργανο ερμηνείας των ευρωπαϊκών νομοθετικών κειμένων. Ωστόσο και οι αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων μπορούν πολλές φορές να προσφέρουν πλούσιο υλικό, το οποίο λαμβάνεται ενίοτε υπόψιν και κατά τον σχηματισμό της κρίσης του Δικαστηρίου.

Μέχρι σήμερα τα ζητήματα του νομικού χαρακτηρισμού που έχουν προκύψει από την εφαρμογή του Κανονισμού 650/2012 εντοπίζονται στις θεματικές που αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία, δηλαδή στον τομέα των εμπραγμάτων δικαιωμάτων, των νομικών προσώπων και των περιουσιακών σχέσεων των συζύγων. Στην επίλυση των προβλημάτων αυτών καταλυτική ήταν η συμβολή του ΔΕΕ, αλλά και του Άρειου Πάγου κυρίως στον τομέα των νομικών προσώπων. Αναφορικά με τα εμπράγματα δικαιώματα κατέστη σαφές από το Δικαστήριο ότι, παρόλο που η φύση των εμπραγμάτων δικαιωμάτων δε εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, ο τρόπος με τον οποίο αυτά μεταβιβάζονται στο πλαίσιο μιας διεθνούς κληρονομικής διαδοχής ρυθμίζεται από τις διατάξεις του εν λόγω Κανονισμού και άρα, ακόμα και αν ο τρόπος αυτός μεταβίβασης του εμπραγμάτου δικαιώματος δεν προβλέπεται στο εσωτερικό του άλλου αυτού κράτους, το τελευταίο έχει υποχρέωση να αναγνωρίσει ότι το δικαίωμα αυτό έχει μεταβιβαστεί.

Σχετικά με τα προβλήματα του νομικού χαρακτηρισμού που προκύπτουν σε περίπτωση θανάτου ενός συζύγου/συντρόφου και την υπαγωγή τους στον έναν ή στον άλλο Κανονισμό το ΔΕΕ προχώρησε στη διατύπωση ενός κριτηρίου προκειμένου να καταστεί ευκολότερη η ένταξη της υπό κρίση έννομης σχέσης στην αντίστοιχη έννοια και κατ' επέκταση στο πεδίο εφαρμογής του εκάστοτε Κανονισμού. Συγκεκριμένα, εάν η υπό κρίση έννομη σχέση αφορά στον καθορισμό των περιουσιακών δικαιωμάτων που θα περιλαμβάνονται στην κληρονομία, τότε αυτή χαρακτηρίζεται ως περιουσιακή σχέση μεταξύ των συζύγων ή των καταχωρισμένων συντρόφων. Αντίθετα, εάν η εν λόγω έννομη σχέση αφορά στην εκτίμηση των δικαιωμάτων του επιζώντος συζύγου επί των στοιχείων που περιλαμβάνονται ήδη στην κληρονομία, τότε χαρακτηρίζεται ως κληρονομική σχέση.

Το κληρονομητό ή μη της εταιρικής μερίδας ή των μετοχών ενός φυσικού προσώπου, που συμμετείχε σε ορισμένο νομικό πρόσωπο, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του

Κανονισμού, εφόσον τα εν λόγω ζητήματα ρυθμίζονται από διατάξεις ή ρήτρες που περιέχονται στο καταστατικό του νομικού αυτού προσώπου. Αντίθετα, αν το καταστατικό δεν περιέχει ανάλογες ρυθμίσεις, τότε η κληρονομική διαδοχή διέπεται από τον Κανονισμό. Ως εκ τούτου η υποδεικνυόμενη από τον Κανονισμό *lex hereditatis* είναι αυτή που θα καθορίσει, αν η εταιρική μερίδα, καθώς και οι έννομες σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί με βάση αυτή, μπορούν να κληρονομηθούν.

Τέλος, με βάση τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι τόσο τα νομοθετικά κείμενα που εκπονούνται από την Ε.Ε., όσο και οι μηχανισμοί που χρησιμοποιούνται για την επίλυση των ζητημάτων που ανακύπτουν από την εφαρμογή αυτών, όπως είναι ο θεσμός του νομικού χαρακτηρισμού, έχουν έναν και μοναδικό κοινό παρονομαστή: την ομαλότερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς της Ε.Ε.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### I. Ελληνική βιβλιογραφία

- 1) Σπ.Βρέλλης, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Γ΄ Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008
- 2) Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου, Ζ.Παπασιώπη-Πάσια, Ε.Βασιλακάκης, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2017
- 3) Χ.Παμπούκη, Διεθνής Δικαιοδοσία, Αναγνώριση και Εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014
- 4) Χ.Παμπούκης (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, Νομική Βιβλιοθήκη, έκδοση 2009
- 5) Χ.Παμπούκης (επιμ.), Κληρονομικό διεθνές δίκαιο: κατ' άρθρον ερμηνεία του Κανονισμού ΕΕ 650/2012, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016
- 6) Χ.Παμπούκης, Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018
- 7) Ν.Ψούνη, Κληρονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014

### II. Ξένη βιβλιογραφία

- 1) S.Bergé, S.Francq and M.Gardeñes (Eds), Boundaries of European Private International Law: Les frontières du droit international privé européen / Las fronteras del derecho internacional privado europeo, Primento, 2015, ISBN: 2802751646, 9782802751649
- 2) Hess, Bergström, Storskrubb (Hrsg.), EU Civil Justice – Current Issues and Future Outlook, Oxford 2016,
- 3) U.Magnus/P.Mankowski, Brussels Ibis Regulation, European Commentaries on Private International Law, 2007 by Sellier. European Law Publishers, ISBN:978-3-935808-32-3

## ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

### I. Ελληνική αρθρογραφία

- 1) *Ε.Βασιλακάκη*, Εφαρμοστέο δίκαιο επί του κληρονομητού ή μη της εταιρικής συμμετοχής σε ναυτιλιακή εταιρεία υπαγόμενη στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 791/1978, ΔΕΕ 3/2015, Έτος 21, σ. 193-201
- 2) *Ε.Βασιλακάκης*, Το εφαρμοστέο δίκαιο στην κληρονομική διαδοχή κατά τον Κανονισμό 650/2012 (Ρώμη IV), Αρμ 2014, σ. 377 επ.
- 3) *Γ.Α.Γεωργιάδης*, Το νέο εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό Ρώμη IV, Αρμ 2013, σ. 703 επ.
- 4) *Α.Μ.Πίψου*, Κανονισμός (ΕΕ) 650/2012: Πεδίο εφαρμογής, διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, αποδοχή και εκτέλεση δημοσίων εγγράφων, Αρμ 2014, σ. 393 επ.
- 5) *Κ.Σπύρου*, Η πρόταση Κανονισμού για τη ρύθμιση της διεθνούς κληρονομικής διαδοχής 'Βρυξέλλες IV', ΕφΑΔ 2011, σ. 250 επ.

### II. Ξένη αρθρογραφία

- 1) *Mireia Artigot-Golobardes*, The Intended and Unintended Effects of the UK's Not Opt-In to Regulation 650/2012 on Cross-Border Succession, (February 9, 2016). At SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2729760> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2729760>
- 2) *A.Cremona and L.Micallef*, Reading between the lines of the EU Succession Regulation: what's in it for private foundations?, *Trusts & Trustees*, Vol. 22, No.6, July 2016, pp. 685–690
- 3) *J.Crivellaro, S.Herzog and M.Michaels*, The EU Succession Regulation and its impact for non-Member States and non-Member State Nationals, *Trusts & Trustees*, Vol. 22, No. 2, March 2016, pp. 227–231
- 4) *A.Dutta*, The European Certificate of Succession: A new European instrument between Procedural and Substantive Law, *International Journal of Procedural Law [IJPL]* 5 (2015), pp. 38–50
- 5) *R.Frimston*, The European Union Succession Regulation No. 650/2012, 33 *Est. Tr. & Pensions J.* 100 (2013), pp.100

- 6) *F.K.Giray*, Possible Impacts of EU Succession Regulation No 650/2012 on Turkish Private International Law, 18 Annals Fac. L.U. Zenica 235 (2016)
- 7) *J.Gray*, Identifying the impetus behind the Europeanisation of the Private International Law rules on Family Matters and Succession, European Journal of Law Reform 17 (2015), pp.341
- 8) *J.Gray LL.M. and P.Quinzá Redondo LL.M.*, Stress-Testing the EU Proposal on Matrimonial Property Regimes: Co-operation between EU private international law instruments on family matters and succession, Family & Law November 2013, DOI: 10.5553/FenR/.000011
- 9) *D.Hayton*, The 'wills and succession' exclusion from the recast Brussels Regulation, Trusts & Trustees, Vol. 22, No. 7, September 2016, pp. 818–821
- 10) *A.Köhler*, Agreements as to Succession under the new European Private International Law, 17 Rev. Eur. L. 25 2015, pp. 25-38
- 11) *I.Nicolae*, Aspects of Private Law which are not enforced by the Regulation (EU) No.650/2012, AGORA Int'l J. Jurid. Sci. 60 2015, pp. 60-67
- 12) *N.Saccardo*, The impact of the EU Regulation No 650/2012 on successions for Italian nationals residing in Third Countries (including the UK), Trusts & Trustees, Vol. 21, No. 3, April 2015, pp. 334–337
- 13) *P.Tereszkiewicz, A.Wysocka-Bar*, Polnische Vindikationslegate vor dem EuGH: Besprechung der Vorlagefrage des Sąd Okręgowy in Gorzów Wielkopolski, Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union - GPR 2017 p.197-202 (DE)
- 14) *R.Warner and N.Fenner*, Anwendung der EU-Erbrechtsverordnung in Deutschland, FamRZ 2015, pp.1668-1674
- 15) *M.Zatucki*, New revolutionary European Regulation on Succession matters. Key issues and doubts, Revista de Derecho, ISSN 2341-2216 vol. III, núm. 1(enero-marzo, 2016) Ensayos, pp.165-176

## ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

### I. Άλλες ελληνικές πηγές

- 1) Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος για την κληρονομική διαδοχή και διαθήκη, COM (2005) 65 τελικό
- 2) Πρόταση Κανονισμού σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση του ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, COM (2009) 154 τελικό

### II. Άλλες ξένες πηγές

- 1) *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law: Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession*, *RabelsZ* Bd. 74 (2010) S. 522–720 2010 Mohr Siebeck – ISSN 0033-7250
- 2) *Naděžda Rozehnalová and Klára Drličková et al., Czech Private International Law*, Masaryk University Brno 2015, Faculty of Law, 2015. 313p. Publications of Masaryk University;theoretical series, edition Scientia, file No.544. ISBN 978-80-210-8122-2

## NΟΜΟΛΟΓΙΑ

### I. Νομολογία του ΔΕΕ

- 1) ΔΕΚ C-29/76, *LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG κατά Eurocontrol*, 14.10.1976, ΣυλΝ 1976 01541
- 2) ΔΕΕ C-135/15, *Νικηφορίδης*, 18/10/2016, EU:C:2016:774 ψηφιακή γενική συλλογή
- 3) ΔΕΕ C-617/15, *Hummel Holding*, 18/5/2017, EU:C:2017:390, ψηφιακή γενική συλλογή
- 4) ΔΕΕ C-218/16, *Kubicka*, 12.10.2017, ΣυλΝ Γενική Συλλογή

5) ΔΕΕ C-558/16, Mahnkopf, 1.3.2018, ΣυλΝ Γενική Συλλογή

II. Νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων

ΑΠ 1421/2014, 26/6/2014

III. Ξένη Νομολογία

KG Berlin 1. Zivilsenat, 1 AR 8/16, 26.04.2016

### **NOMΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ**

- 1) Αστικός Κώδικας
- 2) Σύμβαση Ρώμης [80/934/ΕΟΚ](#), 19/7/1980
- 3) Σύμβαση της Χάγης του 1961 για τις συγκρούσεις νόμων που αφορούσαν τον τύπο διατάξεων της διαθήκης
- 4) Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις
- 5) Σύμβαση της Χάγης του 1973 σχετικά με τη διεθνή διοίκηση κληρονομιών περιουσιών αποθανόντων προσώπων
- 6) Σύμβαση της Χάγης του 1989 για το εφαρμοστέο δίκαιο στην διαδοχή αιτία θανάτου
- 7) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.44/2001 του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου του 2000 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις
- 8) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές
- 9) Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουνίου 2008 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές
- 10) Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 4ης Ιουλίου 2012 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και

εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου

11) Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1103 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2016 για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας, του εφαρμοστέου δικαίου και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε ζητήματα περιουσιακών σχέσεων των συζύγων

12) Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1104 του Συμβουλίου της 24ης Ιουνίου 2016 για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα της διεθνούς δικαιοδοσίας, του εφαρμοστέου δικαίου και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε ζητήματα περιουσιακών σχέσεων των καταχωρισμένων συντρόφων